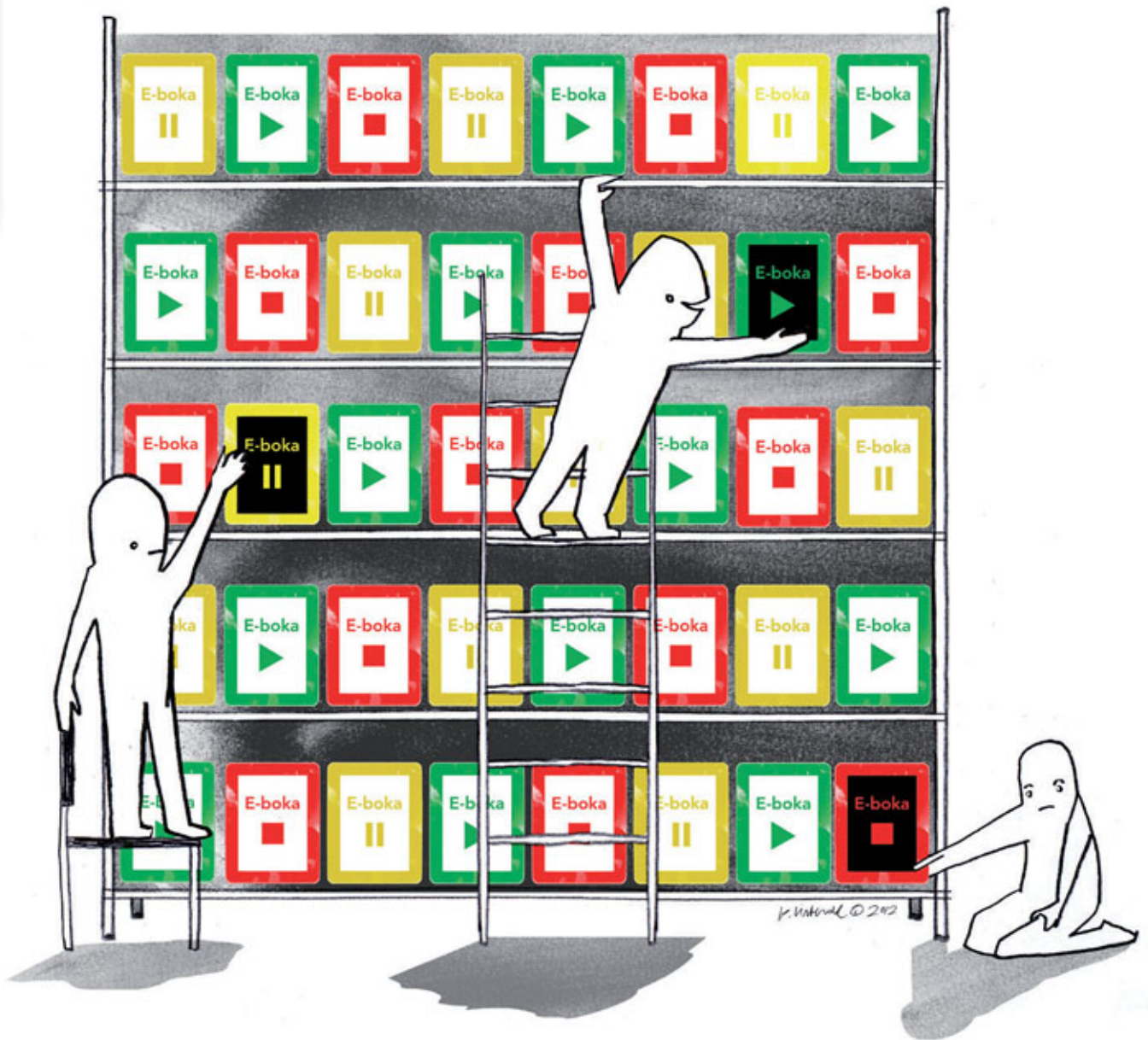

Bok og Bibliotek

Nr. 2. 2012

Bråkmaker på filttøfler

Radarparet på Solli

Den seige myten

Mord i biblioteket

A photograph of a young woman with dark, curly hair, smiling warmly at the camera. She is holding a thick stack of books in front of her. The background is a library with tall bookshelves filled with books.

Bibliofil®

Det beste i livet er gratis

Utlånstjenesten er stadig like populær, og vil alltid være den bærende og viktigste funksjonen for landets bibliotek. Alle skal ha gratis tilgang til opplysning og opplevelser gjennom litteraturen. Samtidig er biblioteket en viktig møteplass for mange.

Ny teknologi gir oss stadig nye muligheter til å foredle bibliotekenes viktige samfunnsoppdrag. Vi i Bibliotek-Systemer har vært med siden 1988, og utviklet Bibliofil® som håndterte over 20 millioner utlån i 2011.

Bibliofil® skal bidra til å løse denne oppgaven på den mest effektive, driftssikre og tilgjengelige måten.

Bibliofil®
LEVERT AV BIBLIOTEK-SYSTEMER AS

Bibliotek-Systemer AS · Postboks 2093 · 3255 Larvik
Tlf. 33 11 68 00 · firmapost@bibliofil.no · www.bibliofil.no

Innhold

E-bøker, forlag og bibliotek

Stille bråkmaker. Utålmodigheten er stor, men det er også usikkerheten. Endelig kommer utlån av e-bøker ordentlig i gang ved norske biblioteker. Av Olav Anders Øvrebø . . . 12

Bibliotekutvikling og nye trender

Vennesla. Spør du meg hvor Norges vakreste nye bibliotek ligger, er det fristende å svare i Vennesla. Av Odd Letnes 6

Nasjonalbiblioteket. Alle mener noe om biblioteket – noen gjør noe med det. Energien sprudler på Solli plass. Intervju med Vigdis Moe Skarstein og Svein Arne Tinnestad. Av Odd Letnes 20

Bibliotekarmyten. Angående den bibliotekariske mangel på sexappeal. Av Sara Røddesnes og Roger Fromreide 32

Skolebibliotek. Skolens senter for læring. Av Kjetil S. Grønnestad 38

Eldre og uføre. Redusert tilbud til eldre og uføre. Av Kjetil S. Grønnestad. 50

Lesebrett. Ensidig belysning – en kommentar fra lesebrettets verden. Av Aud Gjerdal 58

Bøker, lesing, formidling

Dannelsesreiser. Selvbiografiske tegneserier om å finne seg selv på veien. Av Morten Harper. 28

Vampyrfortellinger. Skrekk og gru for en kjærlighet! Av Kristin Ørjasæter. 35

ABM-åpenhet. EU-kommisjonen som pådriver. Av Olav Anders Øvrebø 42

Frankrike. Norske bøker i vinden. Av Ingjerd Terese Sklaug Robin 46

Svalbardlitteratur. Hettebøker med pelskant. Av Åse Kristine Tveit. 53

Kva vi skriv når vi skriv om litteratur. Det siste gode kyss. Av Lars Petter Sveen. 62

Debatt og meninger

Leder. Debatten som må komme. 5

Professor'n. Om forskning, praksis og teppeveving. Av Ragnar Audunson. 8

Bokomtale. Norge – et bibliotekarisk annerledesland? Av Av Jack Andersen, prorektor og institutleder, IVA, København . . 10

Digitalt. Vår besværlige digitale hverdag. Av Hans Martin Fagerli. 26

E-bøker. Kjøpe i stedet for låne? Av Ole Husby. 40

Plinius. Tellekanter for alle penga. Av Tord Høivik. 60

Boklov. Ikkje tru på professorane. Av Georg Arnestad. 64

Diverse

Påskekrim. Mord på biblioteket. Av Bente Sabel. 66

Kryssord. 70

12

20

35

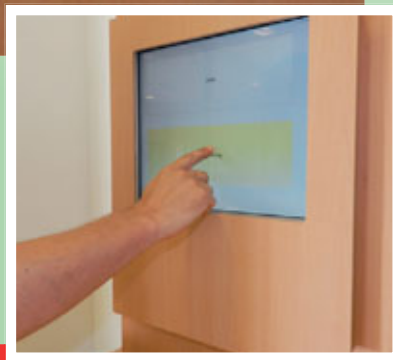
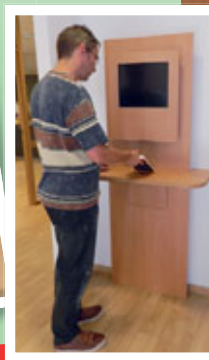
66

Utlånsautomat

**Selvbetjeningsautomat med touchscreen
– til en rimelig pris!**

- Passer for alle moderne biblioteksystem/Bibsys
- Produksjon, salg, service og support i Norge
- Klare svar og rask hjelp når du trenger det
- Strekkodebasert og klargjort for RFID
- Eller RFID basert med RFID brikker
- Svært brukervennlig og driftssikker
- Ergonomisk avrundet arbeidsplate
- Slank, stilrent og elegant design
- Ingen løse deler eller ledninger
- Enkle og logiske skjermbilder
- Trenger minimalt med plass
- Lagervare/Kort leveringstid
- Skjult kabelføring
- Norsk produkt
- Plug and play
- Støyfri

BIBLIOTEKSERVICE AS
– navnet på god service

Kniveveien 31, Pb 9102, 3036 Drammen · Tlf. 32 88 70 10 · Faks 32 88 58 55 · salg@bibliotekservice.no · www.bibliotekservice.no

Debatten som må komme

”Bibliotek, forlag og bokhandel er laugskonglomerater vi ikke behøver være lei oss for forsvinner,” skriver en deltaker i en debatt på dagbladet.no i midten av mars. Debatten handler om de to rapportene som en forskergruppe nylig leverte til kulturminister Anniken Huitfeldt, som en del av forarbeidene til Regjeringens arbeid med å bygge infrastruktur for den litterære institusjonen i framtiden. Det har vært mye litteraturdebatt hittil i år, felles for den er at den fort penser inn på e-bøker. Bok og Bibliotek følger opp i denne utgaven, med et skarpt fokus på e-bøker, forlag og bibliotek.

For å få råstoff til artikkelen gjorde vi i februar en rundspørring blant alle landets biblioteksjefer og 89 forlagssjefer. Vi stilte en rekke forskjellige spørsmål og fikk i retur mange spennende svar. De sprikte i ulike retninger, men noe var de spurte enige om: Et klart flertall biblioteksjefer mener at forlagene og bibliotekene må bli enige om en løsning sammen – og satse nå. Mange biblioteksjefer mener samtidig at det ikke finnes noen gode tekniske løsninger og etterlyser større kompetanse på e-bokfeltet. Forleggerne er på sin side ganske overbevist om at utlån av e-bøker kan undergrave det norske markedet for e-bøker.

I et intervju et annet sted i bladet sier nasjonalbibliotekar Vigdis Moe Skarstein: ”Jeg syns ikke vi bør skape mer mystikk og uro rundt e-bøkene enn nødvendig. Det bør ikke være noen vesensforskjell på å kjøpe eller låne en e-bok enn en papirbok.” Jeg tror likevel det er nødvendig å stille en rekke grunnleggende spørsmål omkring forholdet mellom e-bok og bibliotek. E-boka er en fremmed fugl i bibliotekenes tradisjonelle fauna, og det er særlig knyttet til opphavsrett. Åndsverkloven regulerer i dag fysiske bøker på en grei og logisk måte. Den dekker imidlertid ikke e-bøker. E-bøkene smetter unna eksemplarregelen, og reguleres av det som kalles retten til offentlig framføring. Dermed faller bibliotekenes eksemplartradisjon sammen. For å bøte på dette – i en mel-

lomfase? – er det Biblioteksentralens eksemplarmodell, BS Weblån, som skal være forsøkskanin i 2012. Vi har valgt å holde det som har skjedd ved Drammensbiblioteket utenfor artikkelen siden det er ”gammelt nytt” og konsentrert oss om det nye som skal skje i 2012.

Som en rød tråd i hovedsaken i denne utgaven har vi valgt å se på e-bøker som en disruptiv teknologi, altså en teknologisk nyskaping som radikalt endrer betingelsene for en bransje. På bakgrunn av det blir erfaringene fra de forsøkene som nå skal gjøres med utlån av e-bøker i bibliotek, viktig tankegodt til den videre diskusjonen.

To spørsmål vil være sentrale: Vil biblioteket gradvis miste sin funksjon som et sted som samler, bearbeider og formidler informasjon, kunnskap og kulturelle opplevelser – og bli stemplet som et av de laugskonglomeratene som Dagbladetdebattanten ønsker å fjerne? Eller vil det være mulig å endre rettighetslovgivningen og finne teknologiske løsninger som gjør biblioteket i stand til naturlig å innlemme den disruptive teknologien i sin portefølje – og møte utfordringen fra Google, Amazon, Facebook og Apple, som i dag gjør alt for å dele informasjonssektoren mellom seg?

Det blir spennende å se hva Kulturdepartementets revisjon av Åndsverksloven ender opp med. Den vil legge føringer for mye av framtidens bibliotekdrift. Men hvorfor må Kulturdepartementet holde kortene så tett til brystet?

Odd Letnes

odd.letnes@bokogbibliotek.no

Bok og Bibliotek

Nr. 2. 2012
79. årgang

Bok og Bibliotek er et redaksjonelt uavhengig tidsskrift og redigeres i samsvar med Redaktørplakaten og Vær Varsom-plakaten. Debattinnlegg og innkjøpte artikler uttrykker ikke nødvendigvis Bok og Biblioteks mening.
Antall utgivelser: 6 per år.

I REDAKSJONEN
Odd Letnes, ansvarlig redaktør
odd.letnes@bokogbibliotek.no

POSTADRESSE
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 41 33 77 86
www.bokogbibliotek.no

UTGIVER
ABM-Media AS
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

Frist for red. stoff	Ferdigtrykt
Nr. 3 09.05.	31.05.
Nr. 4 15.08.	06.09.
Nr. 5 03.10.	01.11.
Nr. 6 08.11.	30.11.

ABONNEMENT
DB Partner as
Postboks 163, 1319 Bekkestua
bob@dbpartner.no
Tlf 67 11 38 08

Forsideillustrasjon: Kristine Vintervold

Grafisk produksjon: Arena Media as

ISSN 0006-5811

ANNONSER
Lars-Kristian Berg
Telefon 930 03 338
lakris@addmedia.no

ANNONSEPRISER
Omslagssider kr. 7 900,-
Baksiden kr. 8 900,-
Dobbelside kr. 9 900,-
Helside kr. 6 900,-
1/2 side kr. 4 900,-
1/4 side kr. 3 900,-

Terningkast

Spør du meg hvor Norges vakreste nye bibliotek ligger, er det fristende å svare i Vennesla.

AV ODD LETNES, REDAKTØR

Vennesla? Hvor? Jo, en kommune på 13 000 innbyggere en halv times kjøretur nord for Kristiansand.

Det er en mørk ettermiddag i februar, som slipper dagslyset allerede klokka to. Det er i skumringen, før folk har trukket inn i husene sine og latt tettstedet bli liggende øde, at Vennesla bibliotek viser seg i all sin prakt på denne årstiden, tenker jeg, der det ligger som en varm brobygning av lys,

tre og glass mellom kinoen, kafeen og voksenopplæringssenteret.

Hovedmålet med biblioteket var å åpne et nytt rom i Vennesla, et inviterende offentlig møtested som åpner seg mot torget og ønsker innbyggerne velkommen. Det handlet ikke om å reise et dødt signalbygg, det handlet om en levende bygning, et funksjonelt bibliotek som likevel er et ikon – med en diskret sjarm – så godt som noe annet.

Lenger sør i Europa har mur og stein vært det dominerende bygningsmaterialet, i Norge har vi tradisjonelt bygget i tre. I så måte er biblioteket i Vennesla et typisk norsk hus. Byggets bærende konstruksjoner er i massivtre og limtre. Det har 54 søyler og 27 ribber av limtre som bærer taket. Bærende innervegger, etasjeskillere, heishus og mezzanin er i massivtre, forteller informasjonen fra arkitektene.

Fasadene består av tekking med malmfuru og trelags glass. Solavskjerming er laget med skråstilte treribber som er montert skrått opp fra bakken. Det er stavparkett på alle gulv, med unntak av våtrom, som er flislagte. Bokhyllene er integrert i bæreribbene. Ribbene inneholder tekniske føringer med blant annet 24 røykluker. Under monteringen av treverket ble det blant annet brukt spesialverktøy fra Tyskland.

Populært. Utlånet og besøket har steget betydelig, forteller Anne Kjersti Bentsen.

Robust institusjon

Det er ikke de teknologiske finesene i seg selv som gjør at jeg får en god følelse når jeg besøker biblioteket denne vinterdagen. Jeg tror den gode følelsen handler om et slags håp. Når de i en så liten kommune som Vennesla kan bygge et så tiltalende bibliotek, som forener den tradisjonelle bibliotekideen med ideene om bibliotek som en offentlig møteplass, da tenker jeg at biblioteket er en robust institusjon som fortsatt kan leve lenge.

Det forrige biblioteket holdt til i en firkanta betongkloss sammen med blant annet brannvesenet. Men sentrum av Vennesla var på andre siden av elva. Skulle du besøke biblioteket, måtte du planlegge det. Det var ikke et sted du bare stakk innom.

– Den aller største positive forandringen er at vi nå ligger midt i sentrum, sier biblioteksjef Anne Kjersti Bentsen. – Veldig mange går forbi og kan ikke unngå å legge merke til oss og blir fristet til å stikke innom, enten for å besøke biblioteket eller kafeen eller begge deler.

Kulturhus står det på fasaden mot torget. Den umiddelbare reaksjonen min er at her burde det stått Bibliotek. Men så går jeg litt fram og tilbake, og det jeg mest av alt ser, er nettopp et bibliotek. Et bibliotek som strekker seg

innover og vekker tanker om en katedral i miniatyr.

Økt bruk

Utlånet har skutt i været de første månedene etter at det nye biblioteket åpnet. Det tar Bentsen som et tegn på suksess.

– Også besøkstallet har gått opp og vi tilbyr langt flere tjenester enn tidligere. Vi har møterom som kan leies av kommunen, næringslivet, lag eller foreninger, vi har klasserom, og vi er med på å arrangere en rekke forskjellige kulturaktiviteter.

Men økte aktiviteter til tross, bare enkelt er det ikke: – Vi gjør i dag en rekke andre ting enn det vi gjorde da vi "bare" var bibliotek på andre siden av elva. Det er ressurskrevende. Om ikke altfor lenge bør vi nok se om det er rom for økte ressurser, slik at vi kan gi kulturhusaktivitetene den oppfølgingen de fortjener, sier Bentsen og legger til:

– Men det er uansett gledelig at bruken av biblioteket øker og at vi er i ferd med å bli en storstue for tettstedet.

Da jeg setter meg i bilen for å kjøre tilbake til Oslo, er jeg ikke et sekund i tvil om at det var verdt å kjøre 36 mil for å besøke det nye biblioteket i Vennesla. Et besøk som anbefales på det sterkeste!

Om forskning, praksis og teppeveving

Hva bør være forholdet mellom bibliotek- og informasjonsvitenskapelig forskning og bibliotek- og informasjonsvitenskapelig praksis? Det har vært et diskusjonstema de siste par årene. Min kollega som lærer i bibliotek og informasjonsfag de siste par tiårene, nypensjonerte men fremdeles faglig aktive Tord Høivik, er blant dem som har argumentert for at forsknings- og utviklingsarbeidet må være forankret i praksisfeltet. Han har rett i den forstand at profesjonsforskningens eksistensberettigelse ligger i at den skal bidra til å utvikle praksisfeltets handlingsrepertoar og kunnskapsgrunnlag. Men så argumenterer han videre for at det som bør vektlegges er utviklingsarbeid, ikke forskning i tradisjonell akademisk forstand, og at forskningsmiljøene på feltet, for eksempel Institutt for arkiv, bibliotek- og informasjonsfag på Høgskolen i Oslo og Akershus, ikke må imitere universitetenes praksis med publisering i fagfelleverderte tidsskrift som sentralt kvalitetskriterium. Der er jeg – med noen viktige forbehold som jeg skal komme tilbake til – sikker på at han tar feil.

La meg illustrere mitt poeng med et eksempel. For noen uker siden leste jeg interessert en annonse i Aftenposten fra en forskergruppe på Oslo universitetssykehus som søkte etter deltakere til et forskningsprosjekt. Det forskerne ønsket å gjøre, var å ut-

forske metoder for å stabilisere blodtrykket hos pasienter med høyt blodtrykk der vanlig medikamentell behandling ikke fungerer så godt. Bakgrunnen for min interesse var naturligvis at jeg selv har problemer med blodtrykket.

Det er ingen tvil om at dette forskningsprosjektet er tett knyttet til praksisfeltet. Målet er å utvide det medisinske praksisfeltets handlingsrepertoar. Dersom prosjektet genererer ny kunnskap, vil det bidra til å endre måten pasienter med for høyt blodtrykk behandles på.

Men samtidig er det heller ingen tvil om at forskningsprosjektet vil resultere i artikler i fagfelleverderte tidsskrift. Er det tilstrekkelig godt og banebrytende, publiseres det i prestisjetunge kategori 2-tidsskrifter som for eksempel Lancet eller New England Journal of Medicine. Er forskerteamets ambisjoner og forskningens kvalitet noe lavere, kan det hende de må nøye seg med vårt eget Tidsskrift for den norske legeforening.

Poenget med fagfelleverderingen er å kontrollere at forskerne har gått fram på en måte som er metodisk holdbar. Selv om sannsynligvis enhver lege kan vurdere om innholdet er interessant eller ikke, må man ha forskerkompetanse for å foreta en slik metodevurdering. Poenget med fagfellevurderingen er likeledes å vurdere om vi faktisk har å gjøre med ny kunnskap, ikke mer eller mindre triviell an-

vendelse av allerede etablert kunnskap i et utviklingsprosjekt.

For det er det som er definisjonen på utviklingsarbeid: bruk av foreliggende kunnskap for å utvikle nye arbeidsmetoder eller prosesser. Skal man kunne vurdere om et forskningsprosjekt genererer ny og original kunnskap, må man ligge i kunnskapsfronten selv – det betyr at man må være forsker på feltet. Og så er fagfellevurderingen organisert slik at man reduserer effekten av trynefaktoren. Vurdererne vet ikke hvem som har forfattet den artikkelen de er satt til å vurdere og forskerne vet ikke hvem som har skrevet alle de plagsomme og krevende kommentarene som gjør omarbeiding nødvendig. Ikke minst i relativt små fagmiljø som vårt er denne anonymiteten og ansiktsløsheten viktig.

Publisering i fagfelleverderte tidsskrift blir dermed en viktig garanti for at forskningen er metodisk holdbar, at bruken av teori er fornuftig, at forskerne faktisk har grunnlag for å trekke de konklusjonene de trekker osv. Det er den prosessen som gjør at vi kan noenlunde tillit til forskningen.

Utviklingsarbeid er viktig.

Det er viktig at man rundt omkring i bibliotekene for eksempel tar i bruk foreliggende kunnskap i litteratursosiologi og brukeradferd til å utvikle formidlingspraksis. Skal praksisfeltet kunne gjøre det, er dialog og formidling mellom forskere og praktikere viktig. Men samtidig må vi som bibliotek- og informasjonsvitenskapeli-

Professor'n

Av professor Ragnar Audunson,
Høgskolen i Oslo og Akershus

ge forskere ha ambisjoner om å utvikle ny kunnskap – brøyte ny mark – innen litteratursosiologi og brukeradferd som kan raffinere og utvikle praksis videre.

Nettopp på grunn av profesjonsforskningens praksisorientering og dialogiske forhold til et praksisfelt kan profesjonsforskningen generere kunnskap som er annerledes enn disiplinforskningen. Dialogen mellom et forskningsfelt som forholder seg aktivt og kritisk til praksisfeltets handlingsrepertoar og praksisfelt som forholder seg aktivt og kritisk til forskerne, skaper en dynamikk som er viktig for kunnskapsutvikling. Det gir oss et særlig ansvar i forskningssammenheng.

Vi kan ikke begrense oss til utviklingsarbeid. Og i forskning kommer man ikke utenom kvalitetssikring gjennom fagfellevurdert publisering.

I tillegg til det såkalte tellekantsystemet der publikasjonspoeng målt i form av fagfellevurderte publikasjoner er en indikator, er siteringer et annet sentralt kvalitetsmål i forskning. Det betyr at du har skrevet noe som er viktig nok til at andre forskere finner det bryet verdt å lese det du har skrevet og til og med gjøre bruk av det i sin egen forskning. Mange forskere kan få forfengeligheit bygd opp – eller brutt ned – ved å sjekke i Science Cita-

tion Index hvor ofte eller lite de er blitt sitert. Det finnes for øvrig bibliometrikere som mener det kan være et omvendt forhold mellom publiseringshyppighet og siteringer. I et system som legger ensidig vekt på tellekantene, stimuleres publiseringshyppigheten. Noen, særlig menn visstnok, presser sitronen og skærer høyt her. Men de har i en del tilfelle ikke så mye å melde og siteres lite.

En av Norges desidert viktigste samfunnsforskere målt etter så vel siteringer som publiseringer i høykvalitetskanaler der det er få forunt å bli antatt, er Jon Elster. Hans internasjonale faglige betydning kan det ikke herske tvil om. Men det er ikke sikkert hans verk tas fram og studeres av for eksempel bibliotekarere som skal utvikle en strategisk plan for biblioteket sitt.

Her kommer mitt forbehold i forhold til de tradisjonelle akademiske kvalitetsindikatorene inn: Ja, det er viktig å publisere i fagfellevurderte tidsskrift. Ja, det er viktig at publisere forskning som er god nok og interessant nok til at andre forskere leser, bruker og siterer den. Men like viktig – minst – er det å bli tatt i bruk i praksis.

I PLACE-prosjektet forsker vi på bibliotekets rolle som en møteplass som kan bidra til å bygge lokalsamfunn og skape sosial ka-

pital i en flerkulturell tid. (Sosial kapital-tilnærmingen har for øvrig nevnte Elster beskrevet som i beste fall betydningsløs, i verste fall skadelig). Vi blir naturligvis aldri så lite stolte om vi får en artikkel antatt i et kategori 2-tidsskrift som for eksempel Library and Information Science Research og forfengeligheiten vår kildres aldri så lite hvis arbeidene våre brukes og siteres av forskerkolleger.

Men enda viktigere er det når tenkningen vår omkring høyintensive og lavintensive møteplasser brukes i den strategiske planen for Deichmanske bibliotek og at man i den store satsingen Groruddalsløftet i Oslo er blitt oppmerksom på bibliotekets potensial i et områdeløft der det å bygge sosial kapital i et flerkulturelt storbyområde er et hovedpoeng. Publiseringen av fagfellevurderte tidsskrift viser at forskningen holder mål som forskning. Bruken av den i et utviklingsprosjekt som Groruddalsløftet, viser at den er relevant for praksis.

I Brechts dikt om teppeveverne i Kulan Bulak hedret veverne teoretikeren ikke ved å sitere ham, men ved å ta kunnskapen i bruk for å endre praksis. Å bli brukt og å bety noe i praksis, er i siste instans det viktigste også for profesjonsforskningen.

Korrigerings-1

I intervjuet med instituttleder Liv Gjestrum i nr 1/2012 kom vi i skade for å skrive at Øivind Frisvold "gikk av med pensjon". Det riktige skal være at han sommeren 2011 sluttet som dekan ved HiO/JBI og gikk tilbake til sin stilling som førsteamanuensis ved nåværende HiOA/ABI.

Korrigerings-2

Under oversikten over innkomne prosjekter til konkurransen "Årets bibliotekprosjekt 2011", som ble trykket i nr 1/2012, hadde dessverre to prosjekter fra Bergen Offentlige Bibliotek falt ut. Det gjaldt prosjektene "Bokdating" og "Herresalongen"

Norge – et bibliotekarisk annerledesland?

“Krysspeilinger” har lagt an et profesjonsperspektiv. Det ville man neppe ha gjort i en tilsvarende bok ved Det Informationsvidenskabelige Akademi (IVA) i København, mener Jack Andersen.

Krysspeilinger er et resultat af en faglig proces ved Institutt for arkiv-, bibliotek- og informasjonsfag ved Høgskolen i Oslo og Akershus, hvor ansatte har diskutert biblioteks- og informationsvidenskabsfaget historisk og aktuelt.

Bogen er organisert i fire dele eller etter fire temaer: 1) Grunnlagsproblemer og teoretiske perspektiv; 2) Snapshot fra faghistorien; 3) Profesjon og profesjonskunnskap under utfordring og 4) Et kunnskapsgrunnlag for formidling og tilgjengelighet for alle.

Alene disse fire temaer kalder i utgangspunktet på en kommentar. Til sammen gir temaene naturligvis uttrykk for, hvordan man ser på biblioteks- og informationsvidenskap anno 2011/12 ved Institutt for arkiv-, bibliotek- og informasjonsfag. Tilmed er temaene kanskje også et produkt av en pragmatisk omstendighet. Men for denne anmelder er det imidlertid interessant at man velger at fastholde profesjonsperspektivet. Det er der ikke noe galt med. Det er bare anderledes end, hva man f.eks. har gjort på IVA i København. Og det gjør naturligvis, at når man skal diskutere biblioteks- og informationsvidenskabsfaget, så skjer dette på forskjellige premisser og denne anmeldelse vil kanskje bære præg av dette.

I det følgende vil jeg gå igennem de fire temaer og nogle af deres tilhørende kapitler for herigennem at give en vurdering af bogen som helhed og som bidrag til i det mindste en nordisk debat om biblioteks- og informationsvidenskap.

Når jeg skal læse om ’grundlagsproblemer og teoretiske perspektiver’, så fyldes jeg med en forventning, at jeg skal til at læse noget om ’fagets’ begreber, diskurs og erkendelsesteori eller hvilke(n) teoridannelse(r) eller teorikonstruktion(r) er mulig(e). I del 1 sker dette tydeligst hos Jofrid Karner Smidt i artiklen om kulturdimensionen i uddannelsen i biblioteks- og informationsvidenskap og i Kjell Ivar Skjerdingsstad’s kapitel om fænomenologi.

Jeg er meget enig med Jofrid Karner Smidt i det overordnede argument om betydningen af kulturdimensionen i uddannelsen i biblioteks- og informationsvidenskap. Men jeg er ikke enig i fokuseringen af denne dimension. Karner Smidt taler konsekvent om bibliotekarere i folkebiblioteket og hvad kulturdimensionen giver, eller bør give, bibliotekarere i deres arbejde som kulturformidlere i folkebiblioteket. Jeg er overhovedet ikke uenig. Og jeg ved godt, man ikke må anmelde et værk på, hvad det *ikke* indeholder. Ikke desto mindre kunne jeg godt have tænkt

mig, at Karner Smidt havde diskuteret, hvilken rolle kulturdimensionen, eller kulturteori, kunne have i biblioteks- og informationsvidenskap så vidt som denne videnskap tit udlægger sig selv som nærmest en teknisk disciplin. En ting er at sige, *hvad* bibliotekarere, eller andre med en uddannelse i biblioteks- og informationsvidenskap, bør vide noget om. En anden ting er at diskutere, *hvordan* et givet emne bidrager erkendelsesmæssigt til en videnskabelig disciplin.

Kjell Ivar Skjerdingsstad behandler fænomenologien ud fra et materialistisk perspektiv. Eller med forfatterens ord ”...å undersøke et materialistisk spor i den fenomenologiske tradisjonen.” (p. 66). Artiklen er velskrevet og velargumenteret. Men jeg savner en mere tydelig diskussion af fænomenologiens plads i en biblioteks- og informationsvidenskabelig teoridannelse. Der er ingen tvivl om, at fænomenologien tilbyder et analytisk perspektiv for biblioteks- og informationsvidenskap. Men det er uklart, for denne anmelder i det mindste, hvilke teorifelter indenfor biblioteks- og informationsvidenskap fænomenologien bidrager til.

Del to har overskriften ’Snapshot fra faghistorien’. Denne del består af to bidrag. Et bidrag af Åse Kristine Tveit om uddannel-

Av Jack Andersen, prorektor og institutleder, IVA, København

se af børnebibliotekarer i Oslo 1940-2010 med inspiration fra USA og et bidrag fra Gerd Berget og Jofrid Holter om 70 år med referenceundervisning. Jeg er glad for, denne del har fokus på snapshot. Ellers bliver faghistorien noget tynd. Åse Kristine Tveit's bidrag viser, hvordan ideen om uddannelse af børnebibliotekarer har været koblet til kulturpolitikken, men at denne kobling måske er under afvikling: "Fra å ha en sterk og tydelig posisjon i utdanningen, er barnebibliotekararbeid blitt usynliggjort. Dette kan vanskelig sies å være i tråd med verken gjeldende kulturpolitikk eller internasjonale retningslinjer fra IFLA." (pp. 105-106). Dette er konsekvensen af akademiseringen af uddannelsen i biblioteks- og informationsvidenskab. Når uddannelser akademiseres er der gevinster og tab. Her kunne Tveit med fordel have givet en klarere vurdering af eller argumentation for, hvor hun står i dette spørgsmål.

Gerd Berget og Jofrid Holter's artikel om 70 år med referenceundervisning tager igen fat på et professionstema. Artiklen påstår at vise, at selvom en uddannelse naturligt nok ændrer indhold og form i løbet af 70 år, så er der ikke desto mindre elementer i referencefaget, som har været til stede i hele perioden. Kunne dette mon skyldes, at referencefaget ikke har været tilstrækkeligt teoretiseret med analytisk dybde, kritik og refleksion? Eller er der mon tale om teoretisk indavl? Omkring 'nye' elementer skriver forfatterne, at "Det store informationsstifanget på Verdensveven har imidlertid ført til et økt behov for kompetanse i kildekritikk." (p. 134). Hvorfor er det, at dele af biblioteks- og informationsvidenskaben ser på WWW og Internettet, som noget der

kalder på kildekritik og hvorfor er det, man mener, at det kan bibliotekarer? Hvorfor man bruger et sådant teknologi-deterministisk argument? Var der ikke behov for kildekritik før WWW og Internettet?

I bogens tredje del, *Profesjon og profesjonskunnskap under utfordring*, diskuterer Tor Arne Dahl, Unni Knutsen og Kim Tallerås, hvordan metadata har udfordret den traditionelle undervisning i katalogisering, som har været meget knyttet til MARC-formatet og dermed til, hvordan materialer genfindes i bibliotekskataloger. Argumentet i artiklen er, at uddannelser i biblioteks- og informationsvidenskab og fag som katalogisering må se ud over MARC-formatet og rette sig mod en bredere forståelse af metadata og deres produktion og distribution. Et absolut godt og relevant argument.

Tor Arne Dahl og Kim Tallerås står også for den anden artikel i denne del af bogen. Her opsummerer og diskuterer de nogle 'fund' fra en undersøgelse af arbejdsmarkedet for kandidater med videreuddannelse i biblioteks- og informationsfag. En af konklusionerne er, at uddannelsen uddanner til et heterogent felt. Derfor må praksisfeltet også indebærer andet end biblioteket.

Bogens fjerde og sidste del indeholder to kapitler om formidling og tilgængelighed af henholdsvis Gerd Berget og Tone Eli Moseid om opsøgende bibliotekstjenester og det universelt udformede bibliotek og Cecilie Naper om bibliotekerne og litteraturformidlingen. Naper stiller det interessante spørgsmål, om det stadig er muligt for biblioteket at spille en selvstændig litteraturpolitisk rolle i en virkelighed og på et bogmarked præget af ens-

Omtalt bok:
Krysspeilinger –
Perspektiver på
bibliotek- og in-
formasjonsvi-
denskap.
ABM-media,
2012.

retning. Set fra en dansk synsvinkel er spørgsmålet interessant, fordi det synes at være gået af plakaten i Danmark.

Krysspeilinger er en bog, der behandler biblioteks- og informationsvidenskab som primært et professionsfag. Bidragene bærer præg af dette. Og godt for det. Men som nævnt indledningsvist, det gør det svært at diskutere biblioteks- og informationsvidenskabsfeltet som videnskabeligt felt, fordi mange af bidragene taler om, hvad der er relevant at vide, hvad bibliotekarer bør vide noget om eller, hvilke kompetencer man skal være i besiddelse af, når man er uddannet i biblioteks- og informationsvidenskab. Diskussionen af hvad feltet, biblioteks- og informationsvidenskab, skal eller bør vide er lidt fraværende. Og det er ærgerligt, at man i Oslo ikke benyttede muligheden for at sætte den diskussion på landkortet med et lokalt Oslo-perspektiv. Det gjorde man ikke. Nu står man så med et værk, som man ikke rigtigt ved, hvad man skal med. Heaven knows I'm miserable now!

«Selv om e-lån vil bli innført på flere biblioteker i år, ligger uløste utfordringer og potensielle konflikter på lur»

E-boka: Bråkmaker på filttøfler

Utålmodigheten er stor, men det er også usikkerheten. Endelig kommer utlån av e-bøker ordentlig i gang ved norske biblioteker.

AV OLAV ANDERS ØVREBØ, FRILANSJOURNALIST

E-bøker er for økonomer et skoleeksempel på disruptiv innovasjon – en teknologisk nyskaping som radikalt endrer betingelsene for en bransje. Til nå har en skeptisk norsk bokbransje klart å gjøre alle forventninger om revolusjonære tilstander til skamme. Den norskspråklige e-boka har snarere tasset diskret inn på filttøfler. Men nå begynner markedet så vidt å røre på seg. Flere forlag gir ut e-utgaver parallelt med de nye titlene trykket på døde trær, og da er det vel på tide at boklesere også får låne de digitale bøkene på biblioteket. Eller?

Bok og Biblioteks spørreundersøkelse blant norske biblioteksjefer og forlag sender, med mindre forbehold, en klar melding: Nær åtte av ti biblioteksjefer mener biblioteker og forlag må enes om en løsning for utlån av e-bøker og satse nå. Syv av ti forlagsledere istemmer (se side-sak med fakta om undersøkelsen). Bibliotekarene i større kommuner er mer utålmodige etter å komme i gang enn de små.

Vi har lagt undersøkelsen under lupen og drøftet resultatene med involverte parter som forlagsfolk, forfattere, bibliotekfagfolk. Helhetsinntrykket er at selv om e-lån vil bli innført på flere biblioteker i år, ligger uløste utfordringer og potensielle konflikter på lur. E-boka kan stadig bli en akkurat så vanskelig bråkmaker som man må vente av en disruptiv innovasjon.

Modellforsøk

Biblioteksentralens løsning for e-lån må være en av bokbran-

sjens grundigst forhåndsvarslede nyheter. BS Weblån har stått klar siden 2008, og er basert på en tysk løsning som har vært i drift i flere år (se Bok og Bibliotek nr. 4, 2010). Ryfylkebiblioteket, et samarbeid mellom seks folkebiblioteker i regionen, skal være først ut. (Vi har i denne artikkelen hovedsakelig tatt utgangspunkt i de nye prosjektene som skal på skinner i 2012, og har derfor ikke gått inn på "Drammensprosjektet" som har vart noen år og allerede har vært

BS Weblån bygger på en tysk modell, som nå skal prøves ut i Norge.

bredt omtalt i en rekke medier medier. Red.anm.) Den opprinnelige starten 1. mars måtte utsettes til juni av tekniske årsaker, men avtalene er gjort. BS vil også selge e-bøker til løsningen, og har begynt å inngå avtaler med forlag. Gyldendal er først ut, og etter hvert vil så godt som alle forlag selge sine titler til bibliotekene, regner bibliotekfaglig direktør **Kjartan Vevle** i BS med. For ordens skyld: Den tekniske løsningen og innholdet er skilt – bibliotekene kan også velge en annen leverandør av selve e-bøkene enn BS.

Den tyske løsningen imiterer utlån av papirbøker. Biblioteket kjøper inn "eksemplarer" av e-bøker i form av lisenser. Én lisens, ett utlån. Brukeren laster ned e-boka til sin pc, lesebrett eller annen duppeditt. Når alle "eksemplarene" er lånt ut, må låneren vente. E-bøkene er utstyrt med en DRM-løsning fra Adobe. Når lånetiden er omme, kan ikke lenger filen åpnes.

Denne modellen er også den som flest biblioteksjefer i undersøkelsen, 43 prosent, mener er best egnet. Men det var god spredning på de alternative modellene. 28 prosent foretrakk modellen som i flere år er brukt i

Sverige, der det ikke er noen begrensning på antall samtidige utlån. Så mange som 17 prosent anså streaming av e-bøker etter modell av Spotify som best egnet.

Usikkerhet

Usikkerheten rundt modeller overrasker ikke fylkesbiblioteksjef **Vidar Lund** i Rogaland.

– Er det noe som kjennetegner dette feltet med digitalisering, så er det at det utvikler seg hele tiden. En må før eller siden hoppe på og ikke bare vente på den ideelle løsningen. Det blir litt sånn som sekretæren til Hercule Poirot som prøver å lage den perfekte arkivløsningen og aldri kommer i mål, sier Lund.

Nok en indikasjon på usikkerhet er at drøyt halvparten av biblioteksjeferne sier seg enig i en påstand om at man bør vente med e-lån til en levedyktig teknisk og økonomisk løsning har etablert seg - noe som synes å motsi ønsket om å komme hurtig i gang. De mindre bibliotekene er mest avventende.

Modeller for e-lån har lenge vært ivrig diskutert blant bibliotekfagfolk. En vanlig innvending mot den eksemplarbaserte modellen er at den skaper en kunstig

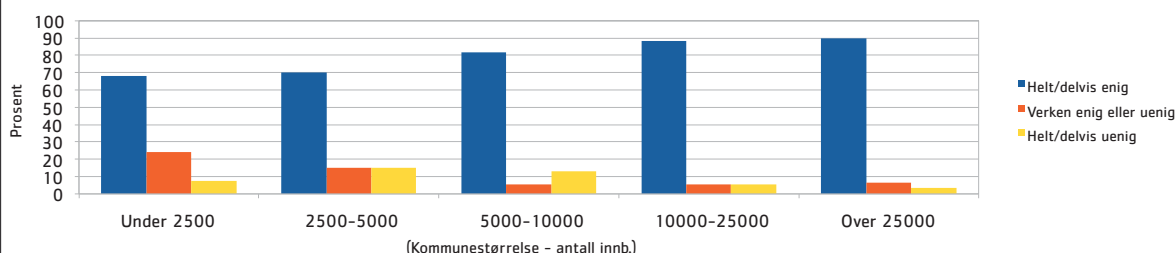
knapphet. De fleste lånerne vet at det teknisk sett ikke er noe i veien for at alle kan låne et "eksemplar" samtidig. Dette vil lånerne reagere negativt på, lyder kritikkernes hypotese.

– Der etterlyser jeg tall. De fleste utlånssystemer for e-bøker i bibliotek, for eksempel i USA, har slike begrensninger, og jeg vet ikke om det er veldig stor kundemisnøye. Ellers er det faktisk sånn at biblioteket generelt har slike begrensninger. Jeg er ikke overbevist om at folk som er vant til å stå i kø for å lese en bestselger ikke vil tolerere at de må stå i kø bare fordi det er for et nettbrett, sier forfatter **Eirik Newth**.

Treårige prøveavtaler

I avtalen BS har inngått med forlag har en løpetid på tre år for lisensene (eksemplarene) vært som en rød klut for mange i bibliotekmiljøene, som frykter at bibliotekene må kjøpe e-bøkene om igjen når de tre årene er gått. Både Vevle i BS og Gyldendals informasjonssjef **Bjarne Buset** mener dette har kommet feil ut. Avtalene som nå inngås er treårige prøveavtaler, framholder begge.

Figur 1: På tide å satse? Svar på påstand (biblioteksjefer):
"Biblioteker og forlag må enes om en løsning for utlån av e-bøker og satse nå", prosent

Kilde: Bok og Bibliotek

– Intensjonen med det er ikke å si at bøkene må kjøpes om igjen om tre år. Intensjonen er å si at dette må vi teste og finne ut av, sier Buset.

Vevle regner det som sikkert at lisensene vil vare lenger enn tre år – for voksenlitteratur betydelig lenger.

Lisensregimet vil bli fleksibelt, tror flere - som stabsdirektør **Svein Arne Tinnesand** ved Nasjonalbiblioteket. For de nyeste

bøkene vil det muligens være fornuftig å operere med en eksemplarmodell fordi etterspørsel og salgspotensial tilsier det, mener han. En flere år gammel diktsamling kan ha en annen lisens knyttet til seg.

– Hvis det er sånn at plutselig vil åtte personer i en lesesirkel låne en åtte år gammel diktsamling samtidig, så vil ikke det bryte ned økonomien i bibliotekene. Jeg ser for meg at i framtiden kommer en til å operere med ulike modeller alt etter type bøker og hvor gamle de er, sier Tinnesand.

NYE SKUDD PÅ STAMMEN

Troms fylkesbibliotek, Akershus fylkesbibliotek, Bergen offentlige bibliotek og Trondheim folkebibliotek kjem no med i prøveprosjektet. Frå før omfattar det Ryfylkebiblioteka, Buskerud fylkesbiblioteks e-bokprosjekt og Deichmanske bibliotek i Oslo.

Men at fleire bibliotek kjem med i ordninga, betyr ikkje at lånarane ved desse biblioteka umiddelbart får låne e-bøker. Først må det tekniske på plass.

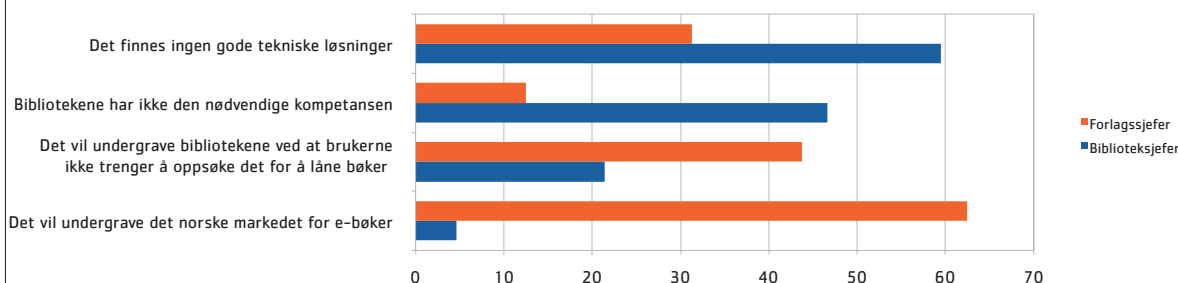
– Biblioteka har sjølv ansvar for å skaffe dei tekniske systema for utlån, så i praksis kjem dei fleste nok først i gang for alvor til hausten, seier seniorrådgivar Arne Vestbø i Kulturrådet til NTB.

Prøveprosjektet blei innført frå nyttår. Då kom e-bøker med i innkjøpsordninga for skjønnlitteratur for vaksne. Av dei 1.000 eksemplara som blir kjøpt inn av ein tittel under innkjøpsordninga, vil 970 vere papirbøker og 30 e-bøker. Prøveordninga varer førebels ut juni neste år.

Undergravende eller stimulerende?

Norge har som regel vært tidlig ute med å ta i bruk digitale verktøy, men e-bøker er et unntak. Hovedgrunnen er forlagenes nøling med å gi ut sine titler i digital form, men det begynner å løsne litt nå. Ved utgangen av februar var det meldt inn 2244 titler i Den norske Bokdatabasen, som distribuerer e-bøker til e-bokhandler. Siden i høst har de

Figur 2: Undergravende og skumle? Hvilket eller hvilke av disse argumentene mot e-lån mener du har noe for seg? (flere valg mulig). Prosent

Kilde: Bok og Bibliotek

Randi Nilsen,
fylkesbiblioteket
i Aust-Agder

Eirik Newth,
forfatter

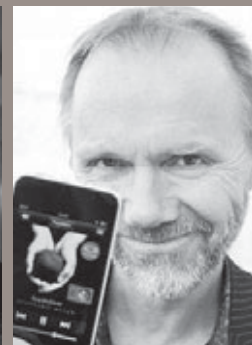
Svein Arne Tinnesand,
Nasjonalbiblioteket

Vidar Lund,
fylkesbiblioteket
i Rogaland

Kjartan Vevle,
Biblioteksentralen

Bjarne Buset,
Gyldendal

store forlagene i større grad begynt å utgi e-bøker parallelt med første utgave av den innbundne papirutgaven, forteller markeds-konsulent **Mona Nummedal** i Bokdatabasen.

Fortsatt henger det noe angst igjen i forlagsmiljøer for at utlån av e-bøker kan undergrave salget. I undersøkelsen sier 63 prosent av forlagene at dette argumentet mot e-lån har noe for seg. Bare 5 prosent av biblioteksjeferne deler denne bekymringen.

En av respondentene fra forlagssiden utdyper sitt syn slik: "Å låne en e-bok og å kjøpe en e-bok er relativt likt, sett fra leserens forbrukeropplevelse. E-bøker skal ikke vises fram eller samles på. For meg som leser (men som jobber i forlag), kan jeg nesten ikke se noen poeng i å kjøpe en ny e-bok dersom jeg kan få den samme e-boka "når jeg vil og hvor jeg vil" gjennom en bibliotekstjeneste. Jeg ville sluttet å bli en e-bokkjøper, dersom e-boklånetjenesten var like god."

Hvordan man ser på dette avgjørende spørsmålet avhenger helt av modellen for utlån, mener Buset.

– I mitt hode er det helt innly-

sende at hvis det er køfritt gratis utlån på bibliotekene, da kan du legge ned forlagene med en gang, sier han.

Med BS Weblåns eksemplarbaserte modell som "simulerer papirbokverdenen" med omtrent samme lånevolum og kø på biblioteket, stiller det seg helt annerledes. Denne modellen vil kunne ha en positiv effekt på e-bok-salget, mener Buset.

Skepsis, ikke frykt

Forlagenes skepsis bør altså ikke forveksles med en unyansert frykt for e-lån. Daglig leder **Håkon Harket** i Forlaget Press påpeker at mer lesning ofte gir mer salg.

– Erfaringen med solgte bøker gjennom bokhandel er at de virkelig selger mye på det tidspunktet hvor mange har lest dem. Ut fra en sånn logikk vil aktiv bibliotekbruk også kunne stimulere til et stort mersalg, sier Harket.

En følge av disruptiv innovasjon er at eksisterende strukturer brytes opp og makt flyttes, skriver **Espen Andersen**, forsker ved Handelshøyskolen BI og en sterk kritiker av den norske bokbransjens håndtering av e-bøker. For dem som står midt oppe i forsøket med utlån av e-bøker, som

Kjartan Vevle, er utfordringen å forsøke å bevare dagens balanse mellom aktørene.

– Siktemålet er å komme fram til en avtale som gjør at forlagene og forfatterne får betalt omtrent som de gjør i dag, og bibliotekene betaler omtrent som for en fysisk bok. Hvis ikke den balansen er der, har bransjen et problem. Hvem skal da betale kostnadene ved å produsere dette, spør Vevle.

Forandring blir det likevel uansett, siden e-bøker foreløpig ser ut til å koste 15-30 prosent mindre enn papirbøker.

Fylkesportaler

BS er i ferd med å inngå avtaler med flere aktører. Som i Ryfylke er mønsteret at folkebiblioteker slår seg sammen i konsortier som forhandler om en felles løsning. Nærmest en avtale er kommuner i Troms. I Aust- og Vest-Agder planlegger fylkesbibliotekene å stå for etablering og drift av en løsning som kommer alle folkebibliotek og bibliotek på videregående skoler til gode.

– Vi er i gang med å forberede sak i hver våre fylkeskommuner for å få bevilget midler til et treårig prøveprosjekt fra 2013. Vi

tenker oss at fylkeskommunen må gå inn og betale etablering og drift, og at vi fyller i innhold i en oppstartsperiode, før innkjøp av media fases over på bibliotekene, sier fylkesbiblioteksjef **Randi Nilsen** i Aust-Agder.

Fylkesbibliotekene i Agder tar sikte på en felles portal for alle bibliotekene i regionen. Der skal lånerne i fylkene få tilgang til det samlede e-bok-tilbudet som legges inn. Ifølge Vidar Lund i Rogaland arbeides det med fylkesportaler flere steder. En modell kan bli at kommuner inviteres til å betale en egenandel per innbygger for å bli med i en felles portal.

Nasjonalt ansvar?

Dermed ser e-lån ut til å forsere administrativ innovasjon i biblioteksektoren. Man kunne tenke seg at samordningen like godt flyttes helt opp på nasjonalt plan. En av respondentene fra bibliotek-siden i undersøkelsen var helt klar på dette: "Dersom et tilbud noen gang har SKREKET etter en nasjonal løsning i NBs regi, er det dette".

Men her øyner mange andre biblioteksjefer en fare for sentralisering. I undersøkelsen sa over halvparten seg helt eller delvis uenig i denne påstanden: "Det enkelte bibliotek bør ikke låne ut e-bøker - det bør sentraliseres til en nasjonal enhet (f.eks. under Nasjonalbiblioteket)".

– Jeg skjønner på et vis skepsisen mot det, fordi en slik modell bryter så mye med de vante forretningsmodellene og med bibliotekenes sjølråderett, sier Tinesand i Nasjonalbiblioteket. En nasjonal modell er fullt mulig, men utviklingen må skje i samspill med biblioteker og forlag, legger han til.

E-lån kan på sikt føre til kost-

nadsbesparelser, men innføringen vil koste penger. Hvor skal midlene komme fra? I spørreundersøkelsen fikk biblioteksjefene et "snilt" svaralternativ om en tenkt ny statlig støtteordning. 78 prosent valgte disse hypotetiske gratispengene, mens 19 prosent var realister - andre tilbud må reduseres for at bibliotekene skal kunne gi et godt e-bok-tilbud. Bare 3 prosent var villig til å ofre gratisprinsippet og innføre brukerbetaling for e-lån.

Prioriteringer og ressurser

Utgiftene til innkjøp av e-bøker må ses som vanlige medieinnkjøp for bibliotekene, akkurat som papirbøkene, mente de vi snakket med. Det kan føre til omdisponeringer.

– Kanskje biblioteket må prioritere annerledes. Sølvberget i Stavanger har ca 40 eksemplarer av Jo Nesbøs "Gjenferd". Kanskje de etter hvert heller vil ha 20 på papir og 20 e-bøker, sier Vidar Lund.

Foreløpig må en klare seg med de støtteordningene som finnes, først og fremst innkjøpsordningen for skjønnlitteratur. I en prøveordning, foreløpig bare for 2012, kjøper Kulturrådet inn 30 av de 1000 eksemplarene av en ny bok i e-utgave. Flere av Bok og Biblioteks kilder mener ordningen kan komme til å endres på sikt.

– Hvis prøveprosjektet viser seg å fungere for alle parter, så vil en kunne utvide det. Hvis en for eksempel sier at det blir 7-800 eksemplarer på papir og resten e-bøker, da er staten ganske kraftig inne allerede, sier Lund.

E-bøker kan "forstyrre" bransjeharmonien på flere måter enn ved å endre forretningsmodeller og støtteordninger. Hva om en høyere andel e-bøker i bi-

bliotekene reduserer behovet for bibliotekarar fordi det blir mindre administrasjon? Ikke overraskende var det ikke flere enn 13 prosent av bibliotekarene som sa seg enig i denne påstanden, mens 68 prosent var uenig. Forlagsfolkene bedømte det annerledes: Her sa 38 prosent seg helt eller delvis enig i en slik rasjonaliseringshypotese. For ordens skyld: En stor andel i begge grupper svarte "verken enig eller uenig" og avsto slik fra å spekulere.

Uutnyttede muligheter

Teknologi, organisering og finansiering kommer en ikke utenom, men hva vil bibliotekene så tilby det e-lesende menneske? Siden de ikke kan gi lånerne fri tilgang på bestselgerne i e-utgave, må bibliotekene finne seg en nisje, skrev forfatter Morten Harry Olsen i dette tidsskriftet (nr. 5, 2011). Den burde være "det helt uselgelige, det som nesten ingen vil ha, men mange ville ha godt av", fortsatte han provokativt.

Har bibliotekene vært for fantasiløse i sin e-bok-tenkning? Kunne de ha formulert et klart konsept for formidling av e-litteratur for å sluse leserne mot klassikere og kvalitet? Det var beskjeden begeistring for denne ideen blant våre kilder, særlig blant biblioteksjefene. Samtlige la vekt på bibliotekene må være aktuelle. Men nettopp formidlingsprofilen vil stille bibliotekene overfor en stor utfordring, mener Kjartan Vevle i BS. Med e-bøker vil lånerne bruke biblioteket hjemmefra, om det så er via pc, lesebrett eller mobil.

– Det vil bli helt tragisk hvis bibliotekene vil bruke den lille plassen de har på en hjemmeside til markedsføre bestselgerne istedenfor bredden. Her tror jeg bibliotekene har en stor mulighet.

«Overgangen til
e-bøker berører
eksistensielle
spørsmål for
bibliotekene»

Hvis de får det til, blir bibliotekene en viktigere part i litteratur- og kunnskapsformidlingen i Norge. Hvis ikke, hvorfor skal du da ha bibliotek hvis du får kjøpt det samme billig i nettbokhandler, spør Vevle.

Eirik Newth ser utnyttede muligheter for bibliotekene i formidling av klassikere som har falt i det fri. Når verket ikke lenger er vernet av opphavsretten, opphører behovet for å lage en kunstig lånerkø. Newth har et konkret forslag.

– I dette fryktelig lite utvi-

klete norske e-bok-markedet er det fortsatt mulig å gjøre noen grep som vekker oppsikt. Det dukker opp sånne muligheter nå fortløpende. For eksempel er det i 2019 70 år siden Sigrid Undset døde. Planleggingen bør begynne nå, med innscanning, digitalisering og tilrettelegging så det faktisk blir pene bøker. I stor grad handler dette om viljen til å gripe det an, sier han. Og minner om at Knut Hamsuns bøker passerer 70-årsgrensen i 2022.

Det er en skandale at Norge

ikke har en gratis klassikerbok-hylle, slik man har på engelsk takket være Prosjekt Gutenberg, mener Newth.

– Hver eneste betydningsfulle engelskspråklige forfatter som er ”gått ut på dato” er tilgjengelig for hvem som helst, når som helst, hvor som helst. Det har vi ikke i Norge. Jeg synes bibliotekene har vært altfor dårlige til å pushe dette, for det ville vært i deres interesse.

E-lån – jobb nr. 1?

Overgangen til e-bøker berører

eksistensielle spørsmål for bibliotekene. Da er det ikke så rart at undersøkelsen ved siden av stort engasjement også formidler en porsjon usikkerhet. For eksempel mener nesten halvparten av biblioteksjefene at bibliotekene mangler kompetanse på e-bøker (blant de minste bibliotekene sier hele seks av ti dette).

E-bok-debatten inngår i den

større samtalen om bibliotekenes framtid. Samtidig foregår den på den tradisjonelle hjemmebanen - utlån. Fortsatt er biblioteksjefene ganske så sikre på at utlån av bøker og andre media vil være den viktigste aktiviteten i framtidens bibliotek. Bok og Bibliotek stilte det samme spørsmålet i en undersøkelse om litteraturhus i fjor, og resultatet ble helt likt denne gang - utlån

rangeres klart foran de andre alternativene "undervisnings- og læringsarena" og "kulturelle arrangementer". Forlagene som svarte på det samme spørsmålet er enda klarere i sin dom om at utlån er bibliotekenes jobb nr. 1.

Desto større grunn til å få utlån av e-bøker til å fungere, altså.

Om undersøkelsen

Undersøkelsen var nettbasert og ble gjennomført i februar 2012 blant bibliotek- og forlagssjefer. Spørreskjema ble sendt til biblioteksjefene i 429 kommuner og 19 fylker. 186 besvarte undersøkelsen. Videre ble skjema sendt til 89 forlagssjefer (medlemmer i Forleggerforeningen). 21 forlagssjefer svarte. Flere resultater er publisert på Bok og Biblioteks nettsider.

Sagt om e-bøker – sitater fra undersøkelsen

«Det finnes ingen gode motargumenter mot å spre litteratur! Bakstreversk!»

«En form for kompensering til forfatter/forlegger må utformes, men antagelig på et lavere nivå enn for papirbøker.»

«Treghet og motstand fra forlagsbransjen er den eneste grunnen til at slike spørreundersøkelser er nødvendige!»

«Dette er så ferskt for oss at vi ikke har tatt stilling til disse spørsmålene ennå.»

«Når vi ser på ungdommen, så er biblioteket alt delvis undergrava ved å ikke gjøre elektroniske lån tilgjengelege.»

«Streamingmodellen vil kanskje undergrave bibliotekene ved at vi blir "usynlige" i større grad enn ved de andre modellene.»

«Sett fra bibliotekenes side må prismodellen være forutsigbar (hvis man ikke får tilført nye, friske, ubegrensede midler...) Sett fra brukerens side er en eksemplarmodell uforståelig.»

«Det må da kunne gå an å få til et system der forfatter og forlag får betalt ut fra antall utlån, men at man setter et maksimumsbeløp på hvor mye forfatteren/forlaget skal få pr tittel. Dette har den norske stat råd til!!!»

«Det er åpenbart at mange av de utfordringene bibliotekene sliter med når det gjelder e-lån (blant annet sperring av fjernlån, lisensieringsspørsmål, samarbeidsavtaler osv.) ville ha latt seg løse på en langt smidigere måte dersom dette ble løftet opp på et nasjonalt nivå.»

«Jeg har så masse eldre lånere og barn at jeg har egentlig ikke trengt å sette meg inn i dette ennå. Barn trenger å lese vanlige bøker, de har nok elektronikk ellers.»

«Vi må nesten bestemme oss for om vi skal ha e-bøker eller fysiske eksemplarer.»

Les mer på www.bokogbibliotek.no

Utfordringer er en del av hverdagen

Alle mener noe om biblioteket – noen gjør noe med det. Energien sprudler på Solli plass.

AV ODD LETNES, REDAKTØR

Nasjonallbiblioteket har ansvaret for utvikling av den norske biblioteksektoren – og er i vinden som aldri før. Det går nesten ikke en dag uten at Nasjonallbiblioteket er omtalt i en epost på Biblioteknorge-lista eller at det foregår noe på NB Blogg, og rett som det er ser vi større oppslag i landsdekkende media om utstillinger og andre formidlingsaktiviteter med utspring i det monumentale granittbygget på Solli plass i Oslo. Å skrive om en institusjon som i så stor grad preger den daglige tralten i landets mange bibliotek i et tidsskrift som kommer ut seks ganger i året, er bortimot et sjansespill. Vi kommer fort i fare for å kave rundt på feil debattjorde når vi endelig ligger i postkassa til abonnentene. Men vi tar sats og kaster oss ut i det. Her kommer Vigdis Moe Skarstein og Svein Arne Tinnesand i det første store dobbeltintervjuet.

Bok og Bibliotek: Sist vi intervjuet deg for omkring et år siden fortalte du at dere hadde oppnevnt et rådgivende utvalg. Grunnen var at dere ønsker en best mulig forankring i bibliotekmiljøene i arbeidet med å utvikle en nasjonal bibliotekpolitikk og å tildele prosjektmidler. Utvalget består av arbeidsutvalgene ved Universitet og høyskolerådets bibliotekutvalg og fylkesbiblioteksjefskollegiet. Hvordan har det gått så langt?

Vigdis Moe Skarstein: Vi synes det går bra, det er også de tilbagemeldingene vi får fra dem som sitter i utvalget. Vi har nå hatt en første syklus, hvor vi først gikk gjennom hva som skulle være kriterier for utdeling av utviklingsmidler, og deretter foretok vi konkrete tildelinger for 2012 på til sammen 13,7 millioner kroner. Det andre vi har gjort er å diskutere satsinger

på tvers av biblioteksektoren også utenfor den offisielle utlysningen av prosjektmidler. Det er en stor fordel at utvalget består både av fag-, forskning- og folkesektoren. Det gjør at vi kan se på tvers på en annen måte enn tidligere.

Bok og Bibliotek: Et annet tema vi snakket mye om i fjor, var litteraturhusene. Du sa blant annet at du ikke forsto hvorfor mange var så ivrige på å etablere nye litteraturhus når de fleste kommuner allerede har litteraturhus – altså bibliotek. Hvordan ser du på det nå?

Moe Skarstein: Litteraturhus og bibliotek er ikke nødvendigvis to identiske institusjoner, men jeg mener at bibliotekene langt på vei kan fungere som kommunens litteraturhus. Jeg er ikke blant dem som frykter litteraturhusene, men ser på dem

som en berikelse i kulturlivet og inspirasjonskilde for bibliotekene. Det var derfor spennende at flere av de prosjektene som fikk midler for 2012 handler om utvikling av bibliotekrommet sett i forhold til hva det innebærer å være litteraturhus.

Bok og Bibliotek: Hvordan går det med programmet NB Digital?

Moe Skarstein: Vi ligger vi faktisk foran tidsskjemaet og har i dag (10. februar, red. anm.) digitalisert 230 000 av 450 000 norske bøker. Det betyr at en stor andel av den norske bokarven nå er digital og ligger i vårt sikringsmagasin i Mo i Rana. I tillegg pågår det kontinuerlig digitalisering av annet materiale enn bøker, enten vi snakker om andre papirpublikasjoner eller audiovisuelt materiale. Noe som er ekstra gledelig er at vi ut over den rene bevaringen, også har gitt økt tilgang til deler av materialet. "Bokhylla" er et godt eksempel på dette, som også har vakt internasjonal oppmerksomhet. Vi vet faktisk ikke om noe annet tilsvarende tilbud fra institusjoner vi kan sammenlikne oss med. Statistikken viser at det leses hele 1,6 sider per sekund.

Bok og Bibliotek: Det er et utrolig høyt tall!

Moe Skarstein: Ja, og det viser at tjenesten er populær. Bokhylla inneholder ca 50 000 bøker, og 80 prosent av dem har vært sett, noe som er en stor andel av en boksamling. Vi har også inngått flere avtaler med store aviser, hvor vi digitaliserer avisene slik at folkebibliotekene i økende grad kan tilby digitale versjoner i motsetning til på mikrofilm. NB nå har også inngått flere samarbeidsprosjekter om litteraturformidling med folkebibliotek rundt i landet.

Bok og Bibliotek: Gratulerer med ny jobb som stabsdirektør i Nasjonalbiblioteket, Svein Arne Tinnesand. Hvorfor ønsket du stillingen?

Svein Arne Tinnesand: Fordi jeg ønsker å gjøre noe for å styrke bibliotekene i Norge. Det er helt i tråd med den funksjonen jeg har hatt i ulike stillinger de siste årene. La meg si det sånn: Det er viktig å mene noe om hva biblioteket skal være, men det er enda viktigere å gjøre biblioteket til det det skal være. Denne muligheten har jeg i Nasjonalbiblioteket som har en unik posisjon i forhold til å utforme og påvirke

bibliotekutviklingen i Norge. Jeg har ved flere anledninger argumentert for en slik organisering av den nasjonale bibliotekadministrasjonen som den vi har i dag, og jeg er glad for å kunne være en del av den.

Bok og Bibliotek: Hva kommer du til å gripe tak i nå framover?

Tinnesand: En overordnet utfordring blir rett og slett å synliggjøre hva Nasjonalbiblioteket betyr for bibliotekene i Norge. Folkebibliotekene og Nasjonalbiblioteket har ikke sett hverandre tydelig nok fra sine tidligere ståsteder. En umiddelbar hovedoppgave kan derfor sammenfattes med stikkordene "vær ute, vær synlig, vær i dialog med bibliotekene". I forlengelsen av dette er det en oppgave å skape en dypere forståelse av at det nå, etter mange år med ulike modeller og mye tautrekking, faktisk er Nasjonalbiblioteket som har ansvaret for utformingen av den nasjonale bibliotekpolitikken.

Bok og Bibliotek: Dere viste nettopp det man kan kalle nasjonal handlekraft ved å legge ned Biblioteksvar. Det kom som ventet protester. Kan dere med enkle

ord fortelle hvorfor dere tok denne beslutningen?

Tinnesand: Den rapporten vi fikk fra Deichmanske bibliotek forteller at bruken og videre forventinger til bruk av tjenesten ikke står i et fornuftig samsvar med ressursbruken. Hvert svar vil i framtiden bli for kostbart, for å si det enkelt. Det er viktig å huske at verden ser ganske annerledes ut i dag enn da Biblioteksvar ble etablert ved årtusenskiftet. Den gang var ideen kjempegod. Siden har informasjonsskanalene på nettet eksplodert med Google i spissen. Jeg tror ikke biblioteket bør konkurrere med Google, nettleksika eller andre digitale informasjonskilder som i dag er allemannseie. I lys av de erfaringene vi har gjort de siste årene har vi forøvrig også stengt det virtuelle Norgesbiblioteket i Second Life, det ble heller ikke det vi muligens trodde for fem år siden.

Moe Skarstein: Nedleggelsen av Biblioteksvar er et typisk resultat av at vi gjør erfaringer underveis når vi prøver ut nye muligheter. Vi kan ikke se på noe som statisk, men må hele tiden forandre kartet etter terrenget. Det er nettopp det som er poenget med forsøksprosjekter, å høste erfaringer ikke at det nødvendigvis skal bli nye permanente ordninger.

BoB: Det at prosjekter etableres og så legges ned på denne måten, er det et uttrykk for dårlig prosjektstyring i biblioteksektoren? Mangler man kompetanse i prosjektledelse i biblioteksektoren?

Moe Skarstein: Vi kan ikke konkludere kategorisk med det. Jeg vil heller si at det å initiere, utvikle og styre prosjekter er i ferd med å bli veldig profesjonali-

sert. Det kan også oppfattes som både uvant og ressurskrevende for små bibliotek å skrive prosjektsøknader. For å bøte på dette har vi blant annet holdt kurs i prosjektskriving og hatt møter med fylkesbibliotekene på besøk og drøftet hva vi i NB forventer av en prosjektsøknad. For å samle ressursene og de gode kreftene forsøker vi også å se prosjekter i et større perspektiv og stimulere til at flere går sammen om prosjekter i stedet for å gjøre det samme på hver sin tue.

Tinnesand: Noe nytt ved dagens organisering med NB ved roret, er at vi har en mulighet til å være løsningsorientert på en annen måte enn tidligere, siden vi har operative ressurser innenfor organisasjonen. Når vi for eksempel fikk det såkalte "bekymringsbrevet" om fjernlån fra storbybibliotekene, så svarer vi ikke fort og kort at "jo, vi er også bekymret" og søker en løsning utenfor oss. I stedet tenker vi at Nasjonalbiblioteket er en del av løsningen på dette som mange melder inn som en utfordring. Det foreløpige svaret vårt på "bekymringsbrevet" kan leses på NB Blogg. Vi vil komme tilbake med en løsning etter å ha vurdert saken fra de ulike sidene.

BoB: Hvordan ser et godt fjernlånssystem ut?

Tinnesand: Hvordan det vil se ut i detalj, er det for tidlig å si. Men vi er godt i gang med å utvikle Biblioteksøk og har en god dialog med fylkesbibliotekene, og har stor tro på at dette skal vi lande på en god måte som gjør at bibliotekarene ikke trenger å bekymre seg for at de ikke vil kunne tilfredsstille brukerne sine.

BoB: Kan dere si noe om hvilken kurs dere legger an?

Tinnesand: Biblioteksøk vil være det sentrale filteret på toppen, som vil lede søkene i riktig retning, altså dit hvor det er naturlig å låne boka basert på avtaler bibliotekene imellom. Det er viktig å finne løsninger som gjør at ingen bibliotek føler behov for å sette ned foten og stenge for utlån til andre bibliotek.

Moe Skarstein: Det overordnede spørsmålet er hvordan fjernlån skal legges opp i en digital tid? Når utviklingen krever endringer, blir vi ofte urolige og holder fast ved det gamle og trygge. Det er viktig å være åpen for at ting kan gjøres på helt andre måter. Det som kompliserer det hele er at vi har ulike forvaltningsnivåer i biblioteksektoren, ulike bibliotektyper og ulike biblioteksystemer. Hadde vi i dag kommet med én forhastet konkret og enkel løsning, hadde vi blitt kritisert for det. Vi ønsker derfor å se grundigere på problemstillingen – med utgangspunkt i spørsmålet om hvordan brukerne på enkleste måte kan få tak i de bøkene de ønsker. Hvor bøkene kommer fra, er ikke viktig for brukeren. Et annet moment er brukerinitiert fjernlån. Hvilke følger får det at brukeren kan foreta fjernlån direkte fra sin private PC, hva skjer da med bibliotekarenes veilednings- og formidlingsfunksjon? Her skulle jeg ønske vi fikk en grundig debatt.

BoB: Noen vil si at de fire storbybibliotekene spenner bein på hele fjernlånsordningen?

Moe Skarstein: Fjernlånsordningen er basert på en solidaritet innenfor biblioteksektoren. Den handler om at brukeren skal få tilfredsstilt sitt behov uansett hvor i landet hun befinner seg. I brevet fra storbybibliotekene

framstilles fjernlån nå som en ressurskrevende tilleggstjeneste ved bibliotekene som man vil ha økonomisk vederlag for. Da er vi langt på vei inn i en ny debatt. Den handler ikke om å avskaffe fjernlånet, men om hvordan man kan få ressurser nok til å kunne følge opp på en tilfredsstillende måte. Dette er en del av det vi nå vil vurdere.

BoB: Kunne ikke de enkelte små bibliotek få mer penger for eksemplere fra staten til å kjøpe medier for, slik at de blir mer selvforsynte og ikke så avhengig av fjernlån?

Tinnesand: Her er jeg helt klar: Det er kommunene som har ansvar for folkebibliotekene. Dette har solid forankring i norsk politikk, og det er i kommunene utviklingen må skje. Når det er

sagt, kan Nasjonalbiblioteket for eksempel bidra ved å se nærmere på om det er mulig å utføre arbeidsoppgaver i bibliotekene på måter som frigjør ressurser som kan brukes til innkjøp av medier.

BoB: Det pågår i skrivende stund en debatt på Biblioteknorge-lista, hvor det bobler opp en del statistikkfrustrasjon. Blant annet skriver en deltaker: "Uansett hvordan vi rapporterer så blir det ikke riktig, slik statistikken er lagt opp nå. Arbeidet føles totalt bortkastet og medfører også at den nasjonale statistikken ikke er brukbar." Er dere enige i at statistikkarbeidet har vært håndtert for dårlig?

Moe Skarstein og Tinnesand: (unison) Ja!

Tinnesand: Det ligger helt klart en nasjonal utfordring i at bibliotekstatistikken er bygd opp over en internasjonal lest, mens de norske kommunene har mer behov for en statistikk som følger KOSTRA-normen. Disse to normene korresponderer ikke alltid like godt. Det står høyt på min prioriteringsliste at vi skal utvikle en norsk bibliotekstatistikk som svarer på våre spesifikke behov.

Moe Skarstein: Jeg har stor forståelse for synspunkter som sier at dagens bibliotekstatistikk ikke kommuniserer godt nok ut over sektoren. De dataene vi får ut egner seg best til intern bruk i sektoren. Dermed får heller ikke forvaltningen og politikerne riktig kunnskap om vår virksomhet. Det er et problem vi skal se nærmere på. Det har

også vært en utbredt tro på at statistikk skal brukes som argumentasjon for å oppnå høyere bevilgninger til biblioteksektoren. Det er jeg usikker på. Jeg tror det er viktigere at man setter opp konkrete mål for hva man skal gjøre og at man når disse målene. Men tilbake til statistikken: Nasjonalbiblioteket har i lang tid jobbet med statistikk og har fått integrert de personene som jobbet med statistikk i ABM-utvikling i organisasjonen. Vi står dermed bedre rustet enn noen gang til å utarbeide en smidigere og mer fornuftig bibliotekstatistikk. Det hele munner ut i spørsmålet om hva skal vi bruke statistikken til? Det spørsmålet har vi ikke drøftet grundig nok.

Tinnesand: Helt enig. Når vi pålegger folkebibliotekene å samle og sende inn statistikk, er det viktig at de hele tiden spør hvorfor de skal gjøre det. Det er et krevende arbeid og det skal ha en reell funksjon.

Bok og Bibliotek: Et annet tema som kommer opp med full tyngde i 2012, er e-bøker. Bør folkebibliotekene begynne å låne ut e-bøker?

Moe Skarstein: Først må det være noen e-bøker å låne ut!

Bok og Bibliotek: La oss gå ut i fra at det nå begynner å komme norske e-bøker.

Moe Skarstein: NB er deltaker i Kulturrådets forsøk med utlån av E-bøker fra innkjøpsordningen. Det vi i Nasjonalbiblioteket for øvrig har gjort, er å se på hvordan bibliotek har håndtert e-bøker i land det er naturlig å sammenlikne oss med. Vi har sett på prosjekter i Sverige, Danmark og delvis i Finland. Vi kommer til å vurdere de erfaringene vi i år vil få fra det som skal skje i Ryfylke og Deichman og det som allerede har vært gjort i Drammen. Samtidig vil vi være i dialog med forlagene om å finne løsninger som begge parter, forlagene og bibliotekene, kan leve tilfreds med.

Bok og Bibliotek: Hva slags løsning ser dere for dere?

Moe Skarstein: Det er det for tidlig å si. Det er også for tidlig å si om vi lander på én løsning eller om det vil eksistere flere ulike løsninger side om side. Det aller viktigste vil være å komme fram til en enighet med forlagene om det skal bli snakk om lisenser med begrenset tilgang til utlån eller om vi skal utnytte det digitale mediums muligheter til ubegrenset tilgang. Her går det en inter-

nasjonal diskusjon, hvor blant annet økonomien spiller en vesentlig rolle.

Bok og Bibliotek: Hvorfor ikke samle alt utlån av e-bøker i en nasjonal utlånstjeneste?

Tinnesand: Jeg har merket meg at du har foreslått det i enkelte artikler i Bok og Bibliotek. Sett fra bibliotekenes ståsted kunne det kanskje være en egnet løsning. Men vi er ikke alene i dette. Vil forleggerne og forfatterne være interessert i en slik løsning? Vi kan ikke slå dette i bordet som biblioteksektorens løsning. Her må det forhandlinger og samspill til.

Moe Skarstein: Jeg syns ikke vi bør skape mer mystikk og uro rundt e-bøkene enn nødvendig. Det bør ikke være noen vesensforskjell på å kjøpe eller låne en e-bok enn en papirbok. Vi skal bruke 2012 til å høste erfaringer fra de prosjektene som settes i gang. Bibliotekene har alltid vært i en situasjon der de har måttet utvikle seg. Utfordringer er en del av hverdagen. Slik er det nå også. Verre er det ikke.

Bok og Bibliotek: Jeg takker dere for denne samtalen og håper vi kan gjøre den på nytt om et års tid.

Krimfestival neste år også

» Den første krimfestivalen i Oslo ble meget vellykket ifølge initiativtaker Cappelen Damm. Neste år gjentas suksessen, kan vi lese på Bok og Samfunns nettsted.

Forlaget melder at publikum fylte opp de 35 arrangementene som ble avviklet 1. – 3. mars, og at de 35 involverte krimforfatterne også var fornøyde. Festivalsjef Knut Gørvell konkluderer med at det blir ny festival neste år.

Festivalen kom i stand gjennom et initiativ fra Cappelen Damm og Tanum bokklubber, og med Kagge, Press, Vega, Publicom, Vigmostad og Bjørke og Piratforlaget, Centralteatret, Tanum bokhandel, Narvesen og Dagbladet som samarbeidspartnere.

Bibliotekforeningen bekymret i Møre og Romsdal

» Norsk Bibliotekforening, avdeling Møre og Romsdal, har skrevet brev til avisene i fylket og uttrykt bekymring over at kommunen, bare noen år etter at det nye kulturhuset (bildet) i Rauma åpnet, reduserer bibliotektilbudet.

– Folkebibliotekene har et viktig tilbud, og det er vårt håp at folkevalgte skal skjønne hvor viktig det er å satse på disse. Bibliotek fremmer lesning blant barn og unge. Internasjonale undersøkelser viser at norske barn ikke leser så godt som de burde. Et godt bibliotek kan være med på å vekke leselyst og leseferdigheter, heter det i brevet, som sto på trykk i Åndalsnes Avis sist i februar.

13,7 millioner til bibliotekutvikling

» Nasjonalbiblioteket sendte på nyåret ut tildelingsbrev på i alt 13,7 millioner kroner i utviklingsmidler til bibliotekene.

Tildelingen omfatter i alt 58 prosjekter, og nasjonalbibliotekar Vigdis Moe Skarstein sier til bibliotekets blogg at det kom inn gledelig mange søknader. Hun sier også at hun tror de prosjektene som nå blir satt i gang, vil gi verdifulle erfaringer blant annet når det gjelder samarbeid og partnerskap, ny formidling og utvikling av digitale tjenester.

Nasjonalbiblioteket regnet også med å ta initiativ til samarbeidsprosjekt knyttet til e-boka, nasjonal litteraturformidling og videreutvikling av biblioteksøk.

– Tilgang på informasjon en menneskerett

» – Nestlederen i Norsk Bibliotekforening, Per Olav Sanner, sier til NRK Kulturnytt etter en reportasje fra Bergen fengsel, der biblioteksjefen hver uke kopierer opp femti utenlandske nettaviser slik at de innsatte har noe å lese, at tilgang på informasjon er en menneskerett.

Kopieringen falt Frp-politikeren Åse Michaelsen tungt for brystet. Hun mente at utenlandske innsatte ikke kunne vente samme rettigheter som de norske, og at det ikke var noen menneskerett å ha tilgang til bøker på eget morsmål.

Tall fra Kriminalomsorgen viser at det i fjor var gjennomsnittlig 1178 utenlandske innsatte i norske fengsler. Sanner mener at bibliotekene er viktige også for disse, og vil kunne gjøre at mange av dem oppdager gleden ved å lese.

Tirsdag blir torsdag i Kragerø

» De populære tirsdagsarrangementene på Kragerø bibliotek skal fortsette. Men da på torsdager, skriver Kragerø Blad Vestmar.

Arrangementene sto i fare for å bli nedlagt etter budsjettbehandlingen i kommunen før jul, men

kultur- og biblioteksjef tok da kontakt med lokale lag og foreninger for å se om de kunne tenke seg å være bidragsyttere. Løsningen ble at arrangementene flyttes til torsdager, ettersom de da kan legges innenfor bibliotekets ordinære langåpningstid.

«Hvis man ikke makter
å løse boketterspørsmål
på andre måter enn ved
å begrense bruken, har
bibliotekene tapt
en vesentlig del av sin
nasjonale rolle, og ideen
om et solidarisk nett-
verk vil smuldre hen»

Vår besværlige digitale hverdag

Mye går tilsynelatende galt med våre digitale anstrengelser for tiden. Nedleggelsen av, eller rettere sagt Nasjonalbibliotekets vedtak om ikke å støtte Biblioteksvar lenger, har vært mest omtalt i vår egen, noe avgrensede offentlighet på Biblioteknorge. Noen får det til å høres ut som en tragedie.

Jeg støtter Nasjonalbibliotekets beslutning.

Når man har fått offentlige midler av ikke ubetydelig omfang over flere år, må man si stopp hvis ikke man har nådd et

punkt hvor driften bærer seg selv, eller hvor tjenesten ikke har opparbeidet seg et stort brukergrunnlag. Det er i denne sammenhengen interessant å lese hva den danske bibliotekdirektøren Jens Thorhauge og hans medarbeider Erik Thorlund Jepsen la fram på IFLA-møtet i 2011 (*Success or failure of digital library services – a decade of Danish experiences*). Der gjennomgås danske statsstøttede digitale prosjekter etter 2000. Det fastslås at hovedtyngden av dem har vært mislykkede, eller de har

blitt forlatt, for i stedet å hoppe over på det siste nye og spennende som var in i tiden. Uten å reflektere over hvilke erfaringer man høstet underveis. Og uten å ofre særlig innsats på å sikre prosjektene et finansielt fundament for framtiden før prosjektmidlene tok slutt. Det var viktigere hoppe på neste tog, enten det nå het emneportaler eller Second Life, for å nevne noen døgnfluer.

I Biblioteksvars tilfelle har man faktisk hatt usedvanlig mange år på seg for å forberede

»
Av Hans Martin
Fagerli, daglig
leder ABM-media
as

er alene om å tilby. Da må de nødvendigvis ta utgangspunkt i egen kompetanse og materiale de har i sine samlinger. Hos oss betyr det at Nasjonalbiblioteket blir en viktig aktør, kanskje også folkebibliotekene med basis i sine lokalhistoriske samlinger. Jeg så gjerne at man snarest gjorde Nasjonalbibliotekets digitale avismateriale bedre kjent. Dette er det stor interesse for blant historikere og slektsforskere (og dem er det mange av!). I dag synes tilgangen noe begrenset – det burde den ikke være dersom ikke opphavsrettslige forhold vanskeliggjør mer omfattende offentlig bruk. Det kan til og med være en viss betalingsvilje blant folk for slike tilbud. Og nettopp det kan være viktig for å opprettholde og øke bruken.

På denne bakgrunnen var det underlig å følge med i de store folkebibliotekenes annonsering av at de ville begrense fjernlån av bøker. Her har nettopp den digitale utviklingen gjort det mulig å finne ut hvor etterspurt litteratur befinner seg i landet, samt å få tak i den uansett hvor du måtte bo. Og vi har med rette rimelig vært stolte av at bibliotekvesenet har kommet så langt at deres samlinger er tilgjengelige over nettet. Det er ingen andre enn bibliotekene som kunne skape en slik mulighet (men hvor blir det av et elegant og sømløst Norsk digitalt bibliotek av?). Hvis vi nå skal begrense tilgangen, kunne vi nesten like gjerne kunne fortsatt med våre egne lokale systemer rundt omkring. Det ville neppe ha blitt forstått av våre brukere.

Jeg tror Thorhauge og Jebsen også i dette tilfellet er inne på en mulig årsak – fraværet av en økonomisk bevissthet om hvordan framtidige kostnader skal dekkes. Da dekker man heller økte kostnader med midler man selv har

lett tilgang til, dvs lønns- og driftsmidler. Jeg er redd mangt et bokbudsjett har blitt tynt mer enn langt for å dekke opp kostnader på andre områder. Det er for så vidt erkjent og annonsert av flere – ikke minst gjennom fagbibliotekenes satsing på og overgang til digitale tidsskrifter. Det er forøvrig nesten selvmotsigende at bokfjernlån skal øke så mye, når så mange mener at boka er på vei ut – snart. Eller kanskje det er så enkelt som at når folk flest kan se hva bibliotekene sitter inne med, så skaper det behov? Hvis man ikke makter å løse boketterspørsel på andre måter enn ved å begrense bruken, har bibliotekene tapt en vesentlig del av sin nasjonale rolle, og ideen om et solidarisk nettverk vil smuldre hen.

Begge disse to sakene har fått en viss oppmerksomhet i bibliotekretser, og til dels også i pressen. Men også i det skjulte foregår det interessante ting. Bibsys melder på sin egen hjemmeside at det skurrer i kontakten mellom Bibsys og OCLC: *„vi har forskjellig syn på hva kontrakten forplikter leverandøren til å levere både ved leveranstidspunktet og underveis”*. Det er kommet så langt at Bibsys har kontaktet advokater. Og i skrivende stund er det uklart hvordan tidsplanen for igangsetting av et nytt system blir. Kanskje hadde det vært enklere å satse på BiblioFil likevel? Men siden drivkreftene for et felles samfunnende nasjonalt system ikke er spesielt godt synlige for tiden, kan det jo være omtrent hipp som happ – forutsatt at man får et system til slutt.

Uansett blir det spennende diskusjoner på Bibliotekmøtet denne gangen. I det minste i korridorene.

seg på tiden etter at prosjektmidlene ville ta slutt. Thorhauge og Jebsen peker på en av utfordringene, som sikkert Biblioteksvar også har hatt: sterk konkurranse fra digitale tjenester som for eksempel Wikipedia og Google. Denne konkurransen vil ikke bibliotekene makte, mener de to danskene. Man kan si så mangt om hvermannsens omgang med informasjon på nettet, men det blir stadig færre som tror at bibliotekene kan gjøre jobben bedre enn dem selv.

Thorhauge og Jebsen gir en mulig løsning: Bibliotekene må satse på digitale tjenester som de

Når reisen er målet

– selvbiografiske tegneserier om å finne seg selv på veien

AV MORTEN HARPER, TEGNESERIEKRITIKER OG FAGBOKFÖRATTER

Ulli Lust (44) har det travelt med å leve i tegneserieromanen *I dag er den siste dagen i resten av ditt liv*. Hun er en anerkjent dokumentartegner, kjent for samfunnskritiske seriereportasjer. Boken er mer personlig. Den er en reiseskildring, etter Lust og en venninnes halsbrekkende ferd til Italia på midten av 80-tallet. Hun var 17 år og punker, dro fra Wien uten pass eller penger – og sa heller ikke noe til foreldrene. Reisen går over Alpene til Verona, Roma, Napoli og Sicilia.

Opprivende

Tyskland har aldri vært en stor tegneserienasjon, men har opplevd et oppsving de siste årene med selvbiografi og dokumentar som viktige trender. Ulli Lust (44) er fra Østerrike, men bor i Berlin og utga boken på tyske Avant-verlag. *I dag er den siste dagen i resten av ditt liv* er første smak på norsk fra den nye tyske bølgen. Det er et bra sted å starte. Frankfurter Allgemeine Zeitung har beskrevet boken som «en sensasjon», og den har fått pris ved Angoulême-festivalen, tegneseriens Cannes.

Mottoet for boken er: «den som reiser lett, har ikke noe å tape». Boken er like utleverende som den ekstreme livsutfoldelsen den skildrer. Lust får ikke bare eksotiske nye venner, hun tigger, selger seg for penger og mat, voldtas og prøver narkotika. På Sicilia roter hun seg borti mafiaen. Boken er opprivende og pirrende, den tenner kikkertrangen og er vanskelig å legge fra seg.

Frihetens grenser

Lust tematiserer frihe-

tens grenser, både når det gjelder å kjenne hva man selv egentlig vil og i forhold til familien og sosiale konsekvenser. Voldtekten er sterkt skildret, særlig den ekle blandingen av sinne og tiltrekning som hun følger. Etter å ha vært sammen med fyren en stund, klarer hun opp i reaksjonene sine og forlater ham med en kalddusj (bokstavelig talt). Mot slutten av boken møter hun moren og faren, og blir konfrontert med desperasjonen deres.

Dette er en selvbiografi som lever, med smerte og humor, også i den spontane, skriblete streken. Lust tegner i sort-hvitt, utfylt av olivengrønne flater. Rutene er ikke umiddelbart imponerende, men stilen understreker det personlige blikket og tonen i serien. Streken fanger flott stemningen på stedene og beskriver figurenes personlighet.

I dag er den siste dagen i resten av ditt liv

Av Ulli Lust (Tyskland).
For ungdom og voksne. 2011, No Comprendo Press, 464 sider, tofarger.

Flere dannelsesreiser

Ser du meg nå?

Av Tor Ærliig (Norge).
For ungdom. 2006, Jippi Forlag, 232 sider, sort-hvitt.

Tre gutters halsbrekkende seilas sørover til Afrika-kysten som bredt anlagt dannelses-tegneserie. Det er en del oppvekstomanklisjeer, som første gang hovedpersonen har sex og den tilsynelatende jentegale kompis som viser seg å være homofil. Samtidig er turen i den slitne snekken skildret med friske detaljer, både i forholdet mellom guttene og opplevelsen av reisen. Serien tar for seg vennskap, forelskelse og det å bli voksen på en både humorfylt og gripende måte.

◆ ◆ ◆

How to Understand Israel in 60 Days or Less

Av Sarah Glidden (USA).
For voksne og ungdom. 2010, Vertigo, 208 sider, farger.

Åpenhjertig og udogmatisk bok om Israel og Palestina. Turen går blant annet til Golanhøydene, Tel Aviv, Dødehavet, Jerusalem, Jaffa og på ørkensafari med beduiner.

Historiske, kulturelle og politiske perspektiver flettes inn i reiseberetningen. Sarah Glidden jakter etter objektive sannheter, men finner dem ikke. Hun finner heller ikke løgner. Bare ulike sannheter. Fortalt med fine, personlige tegninger i akvarellfarger.

French Milk

Av Lucy Knisley (USA).

For ungdom. 2007, Touchstone, 198 sider, sort-hvitt. (2. utg.)

Slentrende reisebrev fra Paris om en mor og datter på tur. Tyveåringen Lucy Knisley forteller med korte betraktninger, karikerte tegninger og uhøytidelige turistfoto. Det er det hverdagslige, men samtidig eksotiske, Paris som skildres av den unge amerikanske serieskaperen. Boken handler også om forholdet mellom henne og moren. Serien er søt som croissantene og den franske melken Knisley er så begeistret for, men følger i litt for stor grad de opplagte turistløypene.

Elsker bibliotekarere

» Den nye lederen av SVTs populære litteraturprogram Babel, Jessica Gedin (bildet), sier i et intervju i Svenska Dagbladet at hun, med bakgrunn i sin egen barndom, «elsker bibliote-

karer» og er bekymret for alle barn som ikke får en like privilegert barndom som den hun selv fikk, full av leseglede, på det lokale biblioteket i Härnösand.

– Det er en demokratisk rettighet og en statlig plikt å gi barn svar på alle spørsmål de kan tenkes å stille. Det er urettferdig å frata dem denne muligheten, framholder Gedin, som ser med uro på at stadig flere svenske bibliotek blir lagt ned.

Gedin er velkjent i svensk bok- og forlagsverden, men sier at hun egentlig er lat, og at hennes største styrke er at hun er «veldig flink til å lese».

«Redselens økonomi» brer seg

» – Mange i min generasjon er vant til å se på seg selv som innbyggere i et land der ansatte på bibliotek, forlag, museer og andre kulturinstitusjoner driver et aktivt arbeid for å forstå og reflektere rundt kulturelle fenomener. Men vi vet alle at det nå rår et annet økonomisk klima, og at dette har rammet institusjonene. De ansatte er kuet, av det den tidligere El Pais-redaktøren Joaquin Estefania kaller «redselens økonomi», skriver den svenske forfatteren Ulf Eriksson i en kronikk i Svenska Dagbladet.

Eriksson mener at kulturpolitikere bare på noen år har rasert institusjoner det tidligere var tverrpolitisk enighet om, og som var bygd opp gjennom generasjoner. Han rår til et nettverkbe-
tont samarbeid mot raseringene.

Pris til Lom folkebibliotek

» Høyt utlån og en god blogg er begrunnelsen for at Lom folkebibliotek er tildelt Bibliotekprisen for Oppland. Prisen har i flere år ligget i dvale, men er nå gjenoppstått, melder lokalavisa for Ottadalen, Fjuken.

Det er Norsk Bibliotekforening, avdeling Oppland, som står for kåringen. Avdelingen sier at Lom ligger høyt over de andre bibliotekene når det gjelder utlån, noe som ikke minst skyldes ansatte med høyt aktivitetsnivå og godt humør. Det høye aktivitetsnivået er nok også en av grunnene til de høye utlånstallene, mener foreningen.

Rekordår for Tromsdalen bibliotek

» Som eneste folkebibliotek i Tromsø hadde Tromsdalen bibliotek en økning av antall brukere i fjor. Konstituert leder Ragnhild Bekkelund mener oppskriften er god service og et stort antall arrangementer i bibliotekets regi, skriver nordlys.no.

Bekkelund sier at en stor satsing på arrangementer for barnehager og barneskoler har skapt en større interesse for biblioteket. I fjor var det hele 101 barnearrangementer på biblioteket, og det ble også holdt fortellertimer for seniorer.

Porsgrunn bibliotek blir miljøfyrtårn

» Porsgrunn bibliotek, viktig møteplass med et snittbesøk på 500 per dag, ble før jul feiret med taler og bløtkake for stor miljøinnsats. Rådmann Per Wold kastet glans og erklærte biblioteket for et fyrtårn i byen, skriver Porsgrunns Dagblad.

Stiftelsen «Miljøfyrtårn» hjelper private og offentlige virksomheter til å drive effektivt og miljøvennlig, og blir støttet av Miljøverndepartementet. Biblioteket er den fjerde virksomheten i Porsgrunn kommune som mottar dette sertifikatet.

Auster og Hustvedt til litteraturhusåpning i Bergen

» Det amerikanske litterære superparet Paul Auster og Siri Hustvedt har bekreftet at de vil komme på besøk under åpningsukene for Litteraturhuset i Bergen i desember 2012 – januar 2013. Det sier initiativtakeren til huset, Kristin Helle-Valle, til ba.no.

Siri Hustvedt er norskættet, snakker bergensk og tok artium på Bergen Katedralskole. Litteraturhuset har også fått tillatelse av Jon Fosse til å dramatisere hans nye bok, «Olavs draumar», med premiere i åpningshelgen.

Angående den bibliotekariske mangel på sexappeal

Hvorfor vil ingen unge bli bibliotekarer? Hva tenker de om oss, og hva vet de om tilbudet vårt? Hva kan vi gjøre for å gjøre profesjonen mer sexy?

»
Av Sara Røddesnes og Roger Fromreide, ved Høgskolen i Oslo og Akershus, Arkiv, bibliotek og informasjon. Begge er avgangsstudenter ved bachelorstudiet.

Too cute to classify. Blant de som søker studiet i Bibliotek- og informasjonsvitenskap ved Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) kommer kun en liten del direkte fra videregående. Hva er det ved bibliotekaryrket som ikke tiltaler de helt unge? Kan deres mangel på interesse skyldes fordommer mot bibliotekarer? De fleste bibliotekstudenter har nok fått høre følgende av venner, bekjente og tilfeldige folk på utesteder: "Hvorfor trenger man tre år for å lære seg å sette en bok i en hylle?"

Hva lærer dere egentlig? Alfabetet?" Enkelte kvinnelige studenter kan nok også ha vært borti følgende håpløse sjekkereplikk: "Men du er da altfor søt til å være bibliotekar!". Vi har altså et imageproblem: Det er hverken komplisert eller viktig å jobbe i bibliotek, og bibliotekarer er per definisjon ikke tiltrekkende.

For å finne ut mer om dette valgte vi i vårt prosjekt høsten 2011 i faget Bibliotekutvikling å undersøke unges holdninger til bibliotek og bibliotekarer. Hva

synes de om oss, og, først og fremst, kunne de tenke seg å bli en av oss? Svarene vi fikk fra en andreklasser ved en videregående skole i Oslo, på det sistnevnte spørsmålet, var langt fra et enstemmig ja. Snarere tvert imot.

"Nei, jeg har ambisjoner i livet!" Av 24 intervjuobjekter sa én et forbeholdent ja, to kanskje og resten et klart nei til å jobbe i bibliotek. Det var ikke uventet at elevene ikke akkurat flokket seg rundt yrket, men resultatet var li-

kevel litt nedslående. Selv ikke de svarene der respondentene hadde sagt ja eller kanskje var oppløftende lesning. Elevene karakteriserte yrket som umotiverende, kjedelig, ensformig, lavtlønnet. Bibliotekarer har også, i følge dem, lite kontakt med mennesker. Hvis dette er en utbredt oppfatning blant potensielle bibliotekstudenter er det ganske alvorlig.

Det var også påfallende å se hvor høye kvalifikasjoner og sterke personlige egenskaper elevene trodde man måtte ha for å bli bibliotekar. Man skulle ha gode karakterer fra alle skolefag, særlig norsk og historie, være svært systematisk og ordentlig, og fremfor alt: være svært glad i å lese og kunne alt om litteratur. For dem er altså bibliotekarer en slags supermennesker som kan og vet alt. Ikke rart dette virker avskrekken- de.

På spørsmål om hva bibliotekarer egentlig driver med kretset svarene om bøker og litteratur. At det også er stort behov for personer med kompetanse innenfor IKT og andre fagområder var de ikke kjent med, og de ble svært overrasket da vi fortalte at man faktisk kan jobbe som bibliotekar uten å ha befatning med litteratur.

Her er det viktig å understreke at de fleste av intervjuobjektene faktisk bruker biblioteket. 23 av de 24 elevene bruker enten biblioteket ved skolen eller Deichman-ske bibliotek. 13 bruker bare skolebiblioteket, tre bruker bare Deichman og sju av elevene bruker begge deler. De aller fleste er innom minst en gang i måneden. Likevel hadde de en ganske begrenset viten om hva det faktisk går an å gjøre på biblioteket. Ikke alle viste at man på Deichman kan låne film og lydbøker, ingen hadde hørt at det er mulig å låne spill, og til og med bruke Xbox og PlayStation. Kun få var klar over at man kan søke i katalogen på

nettet, bestille inn materiale det lokale biblioteket ikke selv har, fornye lån og reservere gjennom MappaMi. Elevene i denne undersøkelsen har altså svært lite kunnskap om både biblioteket og bibliotekaryrket.

“Chocolate in the library! Out - out - OUT!” Ser man på en hvilken som helst amerikansk TV-serie for ungdom kan man risikere å støte på henne – den biske eldre damen med briller som sier “Hysj!”. I første sesongen av Glee er noe av det verste de kan komme på å gjøre, å danse til Hammertime i biblioteket, mens i Harry Potter finner man den skrekkelige Madame Price som ikke kan tenke seg noen verre synd enn å skrive i en bok. Selv om Giles fremstilles som en rime- lig kul fyr i TV-serien Buffy er biblioteket et helt trygt hovedkvar- ter for dit er det jo ingen som kommer! Med venner som forfat- tere og TV-serieskapere virker det ikke som bibliotekarer trenger fi- ender.

Det er en stund siden nå at det ble lov å snakke med normal innestemme på biblioteket. Like- vel valgte flere av våre intervjuob- jekter å trekke frem at på biblio- teket må man være stille. Fra hvor kan de ha fått denne oppfatnin- gen? Vi kan nok ikke se helt bort fra at stereotypiene man finner i populærkulturen spiller inn både i fordommene mot bibliotekarer og misoppfatninger om biblio- kets tilbud.

Jobb for lesehester? Men er oppfatningene samfunnet har om bibliotekarer tatt helt ut av lufta? Da vi spurte elevene om hva de syntes om mannlige bibliotekarer oppstod det en forvirret pause. Etter hvert kom det frem at de egentlig aldri hadde sett noen. “Hvordan er de bibliotekarene dere har møtt da?” spurte vi.

”Gamle damer...” svarte de. Tek- nisk utdaterte er de vist også. Nå er det jo et faktum at det finnes flere kvinnelige enn mannlige bi- bliotekarer, og at en del har pas- sert tjue år med god margin.

De fleste av disse biblioteka- rene gjør en førsteklases jobb, men når et yrke blir så sterkt as- sosiert med et kjønn og en alders- gruppe kan dette få svært uheldi- ge konsekvenser for rekrutteringen. Hvis man er en gutt på seksten som interesserer seg for datafag, tror man kanskje at bibliotekar ikke er et yrke man passer inn i. De fleste som søker seg til Bibliotek- og informasjons- vitenskap oppgir at de gjør akku- rat det fordi de vil jobbe med lit- teratur og formidling. Dette gir et underskudd på de som interesse- rer seg for kunnskapsorganisa- sjon og informasjonsteknologi. Vi trenger å rekruttere flere dataner- der!

Krig mot stereotypiene. Den beste forklaringen på hvorfor in- tervjuobjektene våre hadde så dårlig kunnskap om tilbudet til norske folkebibliotek er at ingen har fortalt dem om det. Hvis man spør en gjennomsnittlig syttenår- ing om hvilke tilbud de har på Platekompaniet, vil man nok få til svar at man der kan kjøpe CDer, DVDer, spill til diverse plattfor- mer, lydbøker og vinylplater. Man kan søke i sortimentet og bestille direkte på nettet, og gjerne ha egen profil. Fullt så mye er det neppe mange som vet om biblio- teket.

Til syvende og sist munner det hele ut i at bibliotekarene ikke kjemper hardt nok mot mytene og fordommene de blir omgitt av, selv om de både skader vårt eget og bibliotekenes image og derfor gjør biblioteket mindre attraktivt for brukerne. Hvis man tror at bi- blioteket ikke er noe som angår en selv vil terskelen for å oppsøke

det være høy. Vi må derfor, for våre brukere og vårt samfunnskalls skyld, erklære krig mot urettferdige og skadelige stereotyper.

Den evige selvransakningen.

Men hvordan stiller vi oss selv til disse stereotypene? Trives vi egentlig litt med dem? Alle profesjoner er opptatt av seg selv, men i følge Wendi Arrant drar bibliotekarprofesjonen dette litt langt:

“For all of this professional navel-gazing, there seems to be no profession as preoccupied with self-examination as that of librarianship. (...) This seems to be true of all types of librarians, from public librarians who (often rightly) complain of being treated like servants by the patrons they serve to academic librarians who are always trying to establish their “faculty-ness” to the teaching professors.”

Hva gjør vi så med viten vi tilegner oss etter denne selvgranskningen? Finner vi at samfunnets holdninger og fordommer mot bibliotekarer stemmer, og hva gjør vi i så fall med det? Bibliotekarene står i fare for selv å opphøye stereotypen til norm, det er slik man må være for å bli bibliotekar. Dette har negativ innvirkning både på utviklingen av profesjonen og rekrutteringen, da de som ikke kjenner seg igjen i de normene som blir portrettert ikke søker seg til utdanningen. Dette blir en ond sirkel hvor mangel på utvikling fører til en lite differensiert nyrekruttering, som igjen bidrar til å opprettholde status quo.

“Hva skal jeg kjempe med, hva er mitt våpen?” Svaret er

enkelt, og likevel så uendelig vanskelig. Det trengs en holdningsendring til biblioteket i det norske folk, og vi kan ikke godt håpe noen vil gjøre den jobben for oss.

Vi står ovenfor to separate problemer. Fordommer mot bibliotekarer – og manglende kunnskap om bibliotekets tilbud. Store endringer er i gjære på bibliotekfeltet, og det kan komme en dag da det klassiske utlånet av papirbøker bortfaller. Da kan det vise seg skjebnesvangert for biblioteket hvis det er nettopp dette utlånet brukerne først og fremst forbinder oss med. Det mangler ikke på endringsvilje og evnen til å komme opp med nye og gode tilbud og tjenester. Vi tror bibliotekarene vil klare å løse biblioteket trygt inn i den nye tidsalderen. Problemet blir å få brukerne med oss. Det hjelper ikke om vi kommer opp med banebrytende tjenester hvis ingen vet om dem. Det er viktig at vi viser hvem vi er, hva vi kan og hva vi står for. Høyt. Offentlig. Vi må tørre å gå ut i offentligheten og hevde oss selv og bibliotekene våre.

Tro på oss selv. Men hvordan bør dette best gjøres? “Vi må være der brukerne er,” sier bibliotekarene. Og med det mener de internett. Og det kan ha noe for seg det. Men det gjør da mange gjør da er at de oppretter en

blogg, en Facebookside og en Twitterkonto. Og hva har disse tre til felles? Jo, brukeren må vite at de finnes og aktivt oppsøke dem. Dette er et fint tilbud

til de som allerede er interesserte brukere, her kan de få informasjon om tjenester de ikke vet om fra før. Men det er ikke slik vi når ikke-brukerne, de som ikke vet at de er interessert. For å gjøre oss attraktive for dem må vi endre bibliotekets image. Hvis “alle” kan tro at biblioteket er et gammeldags, nedstøvet boklager kan også “alle” tro at biblioteket er en hypermoderne arena for utveksling av kunnskap, kultur og meninger.

Hvis “alle” vet at bibliotekarer er gamle, sure damer som tilbringer dagen med å sette bøker på plass i hylla og si “Hysj!” – da kan også “alle” vite bibliotekarer er kunnskapsrike, kompetente mennesker med varierte og spennende arbeidsoppgaver, at de kommer i alle aldre, størrelser og innpakninger og er av begge kjønn.

Vi må ha tro på oss selv og tørre å stå frem. Vi er jo egentlig ganske attraktive, vi må bare tørre å vise det.

Litteratur:

Arant, W. & Benefiel, C. R. (2002). Introduction. The reference librarian, (78), 1-4.

Artikkelen bygger på en prosjektoppgave i faget Bibliotekutvikling, 3. Studieår, utført av Sara Røddesnes og Roger Fromreide. Gjennomført høst 2011. 24 elever fra en videregående skole i Oslo deltok Spørreundersøkelse enkeltvis, etterfulgt av en samtale med hele klassen samle

Skrekk og gru for en kjærlighet!

Da vampyren inntok litteraturen hersket et viktoriansk kvinne- og kjærlighetsideal. Viktoriatiden er over. Kvinneidealet er i hvert fall helt annerledes i 2012. Så hvorfor er vampyren fremdeles så populær?

Pressebilde fra serien Twilight

Da vampyren trådte inn i litteraturen, skulle kvinner være hjemme, passivt vente på å bli gift, pleie og tjene sin familie. Da kunne kjærlighet forstås som en lengsel etter prinsen på den hvite hest, han som brakte fart og frihet inn i den unge pikens liv, mens vampyren forvaltet alle de farlige sidene av begjæret. Et

slikt kvinne- og kjærlighetsideal er passé i dag. Hvorfor er den literære vampyren da mer populær enn noensinne blant unge jenter?

Vampyrhistorikk

Vampyrenes sterke posisjon i populærkulturen skyldes antagelig at det ikke utelukkende handler

om skrekk, men også om sex. Ifølge Overstreet 2006 er vampyrer de eneste sexy horror-figurene i folketradisjonen.¹ De skal stamme fra østeuropeisk, slavisk-baltisk folketro, og er kjent helt fra middelalderen av. De trådte inn i litteraturen under skrekkromantikken på begynnelsen av 1800-tallet. Deretter vandret de

» Av Kristin Ørjasæter, direktør for Norsk barnebok-institutt

Skrekkblandet fryd.
Vampyrmytologi for
å piffe opp hverdagen.
(Illustrasjonsfoto)

raskt over hele det europeiske og det amerikanske kontinentet.

John Polidori skrev den første vampyrromanen i 1819. *The Vampire* handler om hvordan Lord Ruthwen, som er en stilig, ond og listig adelsmann og vampyr forfølger, forfører og dreper kvinner. J.S. Le Fanus *Carmilla* (1872) har både kvinnelige ofre og en kvinnelig vampyr. Bram Stoker's *Dracula* (1897) er vampyren med størst kulturell gjennomslagskraft. Dracula er en eldre, lite attraktiv mann som jakter om natten og sover i en kiste om dagen. Og slik er vampyren blitt fremstilt i en mengde skrekkfilmer opp gjennom hele det 20. århundret, inntil Ann Rice gav ut romanen *Interview with a Vampire* i 1976. Der ble leseren for første gang kjent med vampyrskikkelsen. Tidligere var det ofrene som var vampyrfortellingenes hovedpersoner. Hos Rice ble vampyren ikke bare menneskeliggjort, men også fortellingens sentrale person.

Skrekkromantikken, også kalt gotisk litteratur, benyttet gjerne en fast setting (en gammel borg, uvær, underjordiske ganger osv.) til å forberede leseren på kommende skrekk. Dagens vampyrfortellinger benytter vampyren til å skape en forventning om kommende skrekk og frydefull gru. Skrekkeffekten er knyttet til at leseren vet hva som vil skje og er i stand til å identifisere seg med offeret, hevder Yvonne Lefler (2001).² Det vesentlige er altså ikke hvorvidt vampyren er troverdig, men at leseren aksepterer og kan identifisere seg med den personen som med eller mot sin vilje er sammen med vampyren. Bella, som er hovedperson og jeg-forteller i Stephenie Meyers *Twilight*-serie (2005-2008), er en vanlig jente med passe dårlig selvtillit og en utstrakt pliktfølelse som det er lett å identifisere seg med. I P.C. og Kristin Casts *House of Night*-serie (2007-) inviterer Zoe Redbirds problemer med familien, hennes sosiale tabber og dårlige samvittighet til gjenkjennelse. Mens det faktum at hun holder på å bli forvandlet til vampyr gjør henne til en fantastisk heltinne.

Skrekkromanen gestalter sterke følelsesuttrykk som engasjerer leseren, men i dagens vampyrlitteratur er det ikke nødvendigvis den sentrale vampyrskikkelsen som gir opphav til skrekkefølelsen. Den største forskjellen på 1800-tallets og 2000-tallets vampyrer er nemlig at sistnevnte er blitt avholdende. De mest sentrale vampyrene i *Twilight* og *House of Night*-seriene har lært seg selvbeherskelsens kunst og avstår fra å suge blod direkte fra et menneske. Riktignok spilles det aktivt på vampyrmytolo-

gien, som handler om bitt som kyss, blodsuging som næring, og blodutsuging som nytelse. Derfor fungerer spørsmålet om hva som vil skje når Bella lykkes i å bli bitt av sin elskede vampyr som én drivkraft for lesningen, men det er ingen skrekk forbundet med denne gåten. Skrekken er tvert imot knyttet til om noen andre vampyrer vil bite henne først.

Erotiske forventninger

I den gotiske vampyrlitteraturen fremsto heltinnen som et offer for en vampyrs begjær. I dag er heltinnene aktive ungpiker som begjærer staute vampyrer med større selvkontroll enn dem selv. 2000-tallets vampyrer er nærmest for superhelter å regne, argumenterer Anne-Stefi Teigland (2011).³ Mens Jenny Hval (2009) skildrer den første *Twilight*-filmen som mykporro for tenåringsjenter.⁴

Det er relativt lite sex i bøkene, til gjengjeld er den erotiske forventningen stor. Men selv om fascinasjonen for sex er overtydelig i serier som *Twilight* og *House of Night*, er det den kulturelle kjærlighetsforestillingen, forstått som ideen om at to personer er ment for hverandre og for alltid, som utforskes.

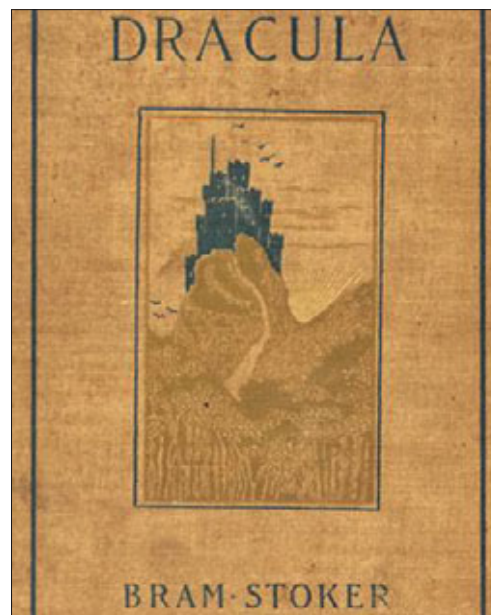
I *Twilight*-universet er det Emily Brontës klassiker *Wuthering Heights* (1847) som fungerer som opphav til ideen om den evige kjærligheten. Det er mange sammenfall mellom *Twilight* og *Wuthering Heights*; som isolasjonen, været, fraværet av en omsorgsfull morsskikkelse, djevelske personer, nærværet av og fascinasjonen for det overnaturlige. Men det viktigste er at de begge utforsker det kjærlighetsidealet som Denis de Rougemont (1940) hevder preger den vestlige verdens forståelse av hva kjærlighet er.⁵ Myten om Tristan og

Isolde har gitt opphav til ideen om "at det bare er én vi kan elske her i verden, og at vår lykke er avhengig av at vi møter og opplever gjensvar fra denne utvalgte," som Per Buvik (1997) formulerer det.⁶ Av *Wuthering Heights* lærer Bella at når to hører sammen vil de være så uløselig knyttet til hverandre at de søker sammen også etter døden. *Wuthering Heights* gir henne dermed en fortolkning av kjærligheten som gjør det mulig for henne å velge å bli vampyr. Bella fremstår som en ung kvinne av i dag. Hun foretar et aktivt valg. Hun vil ikke ofre sin kjærlighet, slik viktortidens kvinner måtte. Selv om både Bella selv og leserne vet at det finnes et godt alternativ; hun hadde kunnet leve lykkelig med en annen til døden skiller dem ad, velger hun evig liv i kjærlighet og som vampyr.

Fantastikk

I motsetning til 1800-tallets vampyrfortellinger får dagens vampyrer følge av andre fantastiske skikkelser. I *House of Night* er det cherokee-indianernes folketrio som gir opphav til en av de bærende konfliktene. I *Twilight*-universet spiller Quiloteindianere som omdannes til varulver en sentral konfliktskapende rolle. De fantastiske elementene må altså kunne betraktes som viktige for det litterære budskapet.

I *Grenseerfaringer* (2010) skriver Gerd Karin Omdal at det fantastiske i litteraturen fungerer på to måter; både "som en måte å erfare og formidle det som ikke umiddelbart lar seg gjengi direkte, eller mimetisk, på, og som opprør".⁷ Omdals poeng er at fantastikk utfordrer erkjennelsen og bidrar med et alternativ. Det viser seg nemlig at fantastikk opptrer i større grad i litteraturen i de epoker da forståelseshorisonten er i endring. Fantastikk

tilbyr svar man kan leke seg med, mens man leter etter et gyldig svar.

Kanskje noe av grunnen til at ungdomsromaner som *Twilight* og *House of Night* benytter vampyren, og med så stort kommersielt hell, er at dagens unge jenter leter etter nye former å utforme sin eksistensielle forståelse av kjærlighet på? De lever i en tid da kvinnerollen er endret, derfor må også det gamle kjærlighetsidealet fremstå som passé. Kanskje vampyren vil forsvinne fra ungdomslitteraturen når fortellingen om Tristan og Isolde ulykke blir erstattet med en kjærlighetsmyte som fremstår som mer adekvat for vår tid?

Klassiker.

Bram Stoker's *Dracula* (1897) er vampyren med størst kulturell gjennomslagskraft.

Noter

- 1 Deborah Wilson Overstreet: *Not your mother's vampire* (2006), s. 1.
- 2 Yvonne Leffler: *Skräck som fiktion och underhållning* (2001).
- 3 Anne-Stefi Teigland: "Med blod på tall. Om *Twilight*-universet og vampyrens vandring fra enfant terrible til superhelt" i Bjarne Markussen, Kaj Berseth Nilsen og Svein Slettan (red.): *Navigasjoner i barne- og ungdomslitteraturen* (2011).
- 4 Jenny Hval: "Evighetens kliss. Biter vampyrene fortsatt i 2009?" i *Vinduet* nr. 2 2009.
- 5 Denis de Rougemont: *Love in the Western World* (1940).
- 6 Per Buvik: "Kjærlighet ved første blikk", i Siri Meyer og Kjell Roger Soleim: *Kjærlighetssymposiet* (1997) s. 91.
- 7 Gerd Karin Omdal: *Grenseerfaringer* (2010) s. 27. Omdals kursiv.

Skolens senter for læring

Lånekø.
Hilde Papatzacos har det travelt med å låne ut bøker. Det de erfarer på Våland, er at satsingen på skolebiblioteket har gitt bedre resultater på lesetester. Ikke minst gjelder det for gutter.

– Det er ingen vits i å ha et skolebibliotek, dersom skolen ikke satser på det, sier Hilde Papatzacos på Våland skole.

AV KJETIL S. GRØNNESTAD, FRILANSJOURNALIST

Hadde stillingen min på skolebiblioteket kun vært noen få timer i uka, hadde det bare vært stress. Jeg ville ikke fått gjort stort mer enn å rydde, sier hun.

Men forholdene ved den sentrumsnære barneskolen i Stavanger er langt bedre enn som så. Det blir tid til langt mer enn rydding.

– Vi satser på skolebiblioteket fordi vi vet at det er et lesetiltak som virker, slår rektor Eli Ryssdal fast.

Bygde om etter oppussing

Ryssdal ble rektor på Våland skole i 2005. Da hadde skolen nettopp gått gjennom en omfattende rehabilitering. Likevel fikk hun hakeslepp da hun så løsningen for skolebiblioteket. Lokalene var delt i to. Et rom i 3. og et i 4. etasje, med en tretrapp som forbindelse.

– Den gamle ordningen var fra forlums tid. Det ble feil med et skolebibliotek uten oversikt. Dessuten var biblioteket kun bemannet med en inspektør et par timer i uka. Bøkene som ble lånt ut, ble kun brukt til frilesing. De ble ikke brukt som del av undervisningen. Elevene kunne like godt lånt dem på folkebiblioteket, sier hun.

Hun bestemte seg for å satse på skolebiblioteket. Det ble flyttet ned til 2. etasje, der to naboklasserom ble slått sammen. Hilde Papatzacos, som var lærer på skolen, var allerede svært leseinteressert. Med bakgrunn som «leseleder» for Lesesenteret på Universitetet i Stavanger, pekte hun seg ut som den som skulle ta over biblioteket.

I dag er skolebiblioteket åpent 18 timer i uka. Utenom det jobber Papatzacos også fem timer i uka

med lesekurs for elever med behov for lesetrening, samt at hun har én undervisningstime i musikk. Siden hun fortsatt er ansatt som lærer, har hun ubunden tid, tilsvarende cirka to timer til dagen. Denne ubundne tida bruker hun til faglig oppdatering. Ikke minst ved at hun leser alle bøker som kjøpes inn.

– Vi tok en time fra hver medlærerstilling for å dekke inn økt tid på biblioteket. Det utgjør så pass lite på hver stilling, at det knapt merkes. Vi har også økt innkjøpsbudsjettet. Det er nå på 60.000 kroner i året. Det dekker vi inn blant annet ved å redusere innkjøpet av engangsbøker til undervisningen, sier Ryssdal.

Bør ha «ped»

Ryssdal ville ha en skolebibliotekar med pedagogisk bakgrunn. Årsaken til det var erfaringer fra

andre skoler hun har jobbet på. Der opplevde hun at utbyttet for skolen ble noe begrenset når bibliotekaren kun hadde bibliotekbakgrunn. Oppmerksomheten ble rettet mot det bibliotekfaglige, som katalogisering, mens skolens behov var hjelp og støtte til undervisningsopplegget.

– Når personen på skolebiblioteket har lærerbakgrunn, kjenner hun lærernes situasjon og behov. Da kan litteraturen lettere kobles til læreplan og undervisningsopplegg. Skal skolebiblioteket bli skolens læringssenter, bør skolebibliotekaren ha pedagogisk bakgrunn, sier rektoren.

Likevel mener hun at bibliotekutdanning også er nyttig. Derfor bekoster Våland skole bibliotekfaglig etterutdanning på Hilde Papatzacos. I 2009 fullførte hun Modul 2, barne- og ungdomslitteratur på skolebibliotekarstudiet ved Universitetet i Agder. Til sommeren regner hun med å fullføre Modul 1, bibliotek og kultur, ved Høgskolen i Oslo. Når hun fullfører Modul 3, enten ved Universitetet i Agder eller Høgskolen i Oslo, oppnår hun bachelorgrad og blir bibliotekar. Deltidsstudiet

er nettbasert med samlinger.

– Jeg jobber mer effektivt på skolebiblioteket når jeg både har pedagogikk og bibliotekfaglig bakgrunn. Det bibliotekfaglige har ikke så mye fokus på læring, men med pedagogikken i bunn, får jeg impulser fra begge leire, sier Papatzacos.

Dessuten ser både Ryssdal og Papatzacos at skolebibliotekaren får bedre status og aksept blant kollegene, når hun har lærerbakgrunn.

– Lærerne vet at jeg har stått i klasserommet selv, at jeg kjenner utfordringene og vet hvor skoen trykker, sier Papatzacos.

Bedre leseferdigheter

Det viktigste hun drar fordel av ved å etterutdanne seg til bibliotekar, er formidlingsdelen. Hun får bedre innsikt i bøkene, og større oversikt over aktuell litteratur. Det gir større formidlingsglede både for fag- og skjønnlitteratur. Ikke minst er formidlingstipsene fra forskjellige bibliotekfora gode å ha.

Skolebiblioteket brukes mye mer enn før, og er åpent for alle klasser. Det er ikke lenger nød-

vendig å bestille tid for et besøk i skolebiblioteket. Det er åpent for elevene i storfriminnuttet, og da er det fullt hus.

En effekt de mener blant annet skyldes den økte satsingen på skolebiblioteket, er at leseferdighetene, ikke minst for gutter, har blitt bedre.

– Vi ser at 50 prosent av guttene våre i 5. klasse oppnådde nivå 3 (det høyeste) i de nasjonale leseprøvene, sier Ryssdal fornøyd.

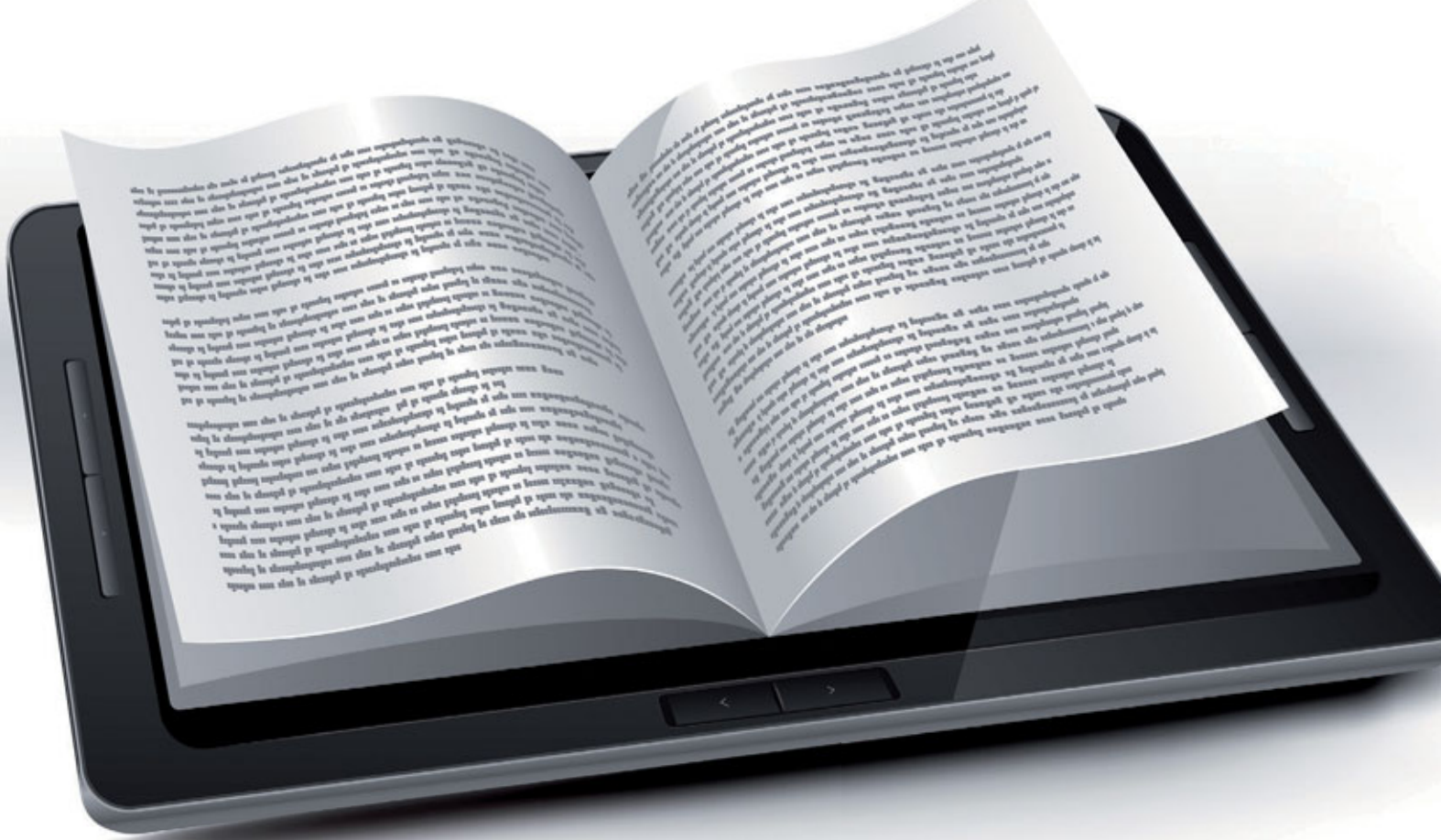
Faglitteratur fenger gutter. Ikke minst bøker om dinosaurer, universet og (u)vær. Når guttene mestrer faglitteratur, kan de gå videre til å lese skjønnlitteratur. Da er serier gode å ha. Når de har lest ei bok de likte, vil de lese resten også. Mengdelesing er et godt grunnlag for bedre leserferdigheter.

Faglitteratur er bra å starte med, også for fremmedspråklige elever som Våland har mange av.

– Nyankomne elever, for eksempel polakker og litauere som har vært her i et år, er flinke elever. Men de sliter med leseforståelsen. Da er faglitteratur, som serien Faktaløver, bra. Det er enklere å forstå ordet når man ser bildet av for eksempel en løve, sier Papatzacos.

Full gass.

– Skal det være noen vits å ha et skolebibliotek, må skolen satse skikkelig, sier rektor ved Våland skole Eli Ryssdal (t.v.) og Hilde Papatzacos.

Om overgangen til papirløse bøker

Det er mange og gode grunner til å kjøpe ei e-bok i stedet for å låne den på biblioteket. Her er noen store og noen mindre. Jeg kan godt komme på flere grunner også.

- Jeg liker å samle på datafiler
- Biblioteket har ikke denne e-boka
- Biblioteket kan ikke låne meg denne e-boka straks
- Biblioteket kan ikke låne meg denne e-boka uten at jeg kommer dit sjøl
- Bibliotekets eksemplar av e-boka er i feil format
- Biblioteket har ingen boks

Av Ole Husby, prosjektleder ved biblioteket på NTNU.

For ordens skyld: Jeg snakker her i stor grad om tekstlig skjønnlitteratur, og mener at det dermed har veldig lite med min yrkesmessige befatning med *vitenskapelig* e-litteratur å gjøre. Og videre en personlig konstatert: Jeg har stort sett sluttet å kjøpe papirbøker. Når jeg i stedet kjøper papirløse bøker og leser dem på lesebrett så er det fordi jeg føler det er *lettvin*, *behagelig* og *billig* i sammenligning. Og sjøl om ikke det er noe poeng her, så har jeg altså et *Kindle* lesebrett kjøpt for egne penger. Bøkene kjøper jeg fra amazon.com, eller jeg skaffer meg bøker som er fri og gratis. Denne nokså dramatiske forandringen (overgangen til papirløse

bøker) gikk mye fortere enn jeg hadde trodd på forhånd. Og jeg presiserer: Jeg foretrekker papirløse bøker av ren egeninteresse!

Om å samle på datafiler: Jeg er faktisk en av dem som liker å samle på papirbøker, og kan ikke huske sist jeg lånte ei skjønnlitterær bok på et bibliotek. Jeg liker å ha bøkene i bokhylla, sjøl de 99 prosentene som jeg sikkert ikke kommer til å lese om igjen. Men å samle på datafiler, det vil si e-bøker? Tja, jeg mener i alle fall det ikke vil være noe poeng. Men det er så rart med det, jeg har visst ennå ikke slettet ei e-bok jeg har skaffet meg. Så kanskje slår samleinstinkt til her også?

Nå mener jeg altså ikke noe alvorlig med den første grunnen. Men de andre grunnene (hindringene) ser jeg på som reelle. Ja, jeg vil ha boka straks uten å bevege meg ut av huset. Det høres ut som et råflott krav ja? Men etter at jeg et par ganger nå har gjort impuls kjøp fra amazon.com et par minutter før leggetid for å dekke et prekärt behov for fengende sengelektyre, så ser jeg allerede på det som en vesentlig fasilitet! Nå er det åpenbart akkurat dette kravet som biblioteket ikke har tenkt å oppfylle. Eller rettere sagt: som forlagene ikke har tenkt å la dem få lov til å oppfylle, ved at jeg må stå i kø og vente på at noen skal levere tilbake det utlånte eksemplaret. Det ser ut som det er denne utlånsmodellen som er i siget rundt omkring, samme hvor himmelropeende idiotisk det er å ikke dele noe som kan deles.

Og hvis jeg ikke kan lese boka på lesebrettet mitt, så vil jeg overveie å kjøpe den i stedet. Det fins ennå ikke noe lesebrett som er godt egnet til å lese alle filformater på. Enten er det dårlig skjerm eller så er det omtrent umulig å få overført e-boka til brettet. Når jeg nevner *boksky* her, så er det ikke nødvendigvis den *norske* Bokskya jeg har i tankene, men muligheten til å ha boka liggende et sted på nettet som jeg kan nå overalt, uavhengig av hva slags utstyr jeg måtte ha for hånden. Å ha ei bokhylle i skya tror jeg vil bli gradvis viktigere.

En foreløpig oppsummering er: Hvis alle hindringene nevnt over blir fjernet vil jeg sikkert slutte med å kjøpe bøker og heller låne dem fra biblioteket. Men er det mulig da?

Mye av det som står over skrev jeg om i blogginnlegget «10 grunner til å kjøpe ebøker i

stedet for å låne på biblioteket» for vel en måned siden. Er jeg egentlig djevelens advokat? Nei – men det avhenger jo selvsagt av hvem man betrakter som djevel da. Jeg tror jeg er min egen advokat som snakker fra egeninteresse, gjerne en bokleser fra helvete om du vil, som ikke kan skjønne at forlagene (eller den såkalte bokbransjen) kan gå med på å la bibliotekene oppfylle kravene mine ovenfor. Og som delvis derfor og delvis av andre grunner lurer veldig på hvordan bibliotekene vil klare å overleve. I alle fall hvis vi ser på bibliotekene som *bokutlåningsvirksomheter* så er jeg redd for at framtida kan bli både mørk og kort.

Vel, så er jeg ikke typisk for bokleserne, sier du sikkert. Tør bibliotekene satse på det?

Så langt har dette vært prat om tekniske muligheter og forretningsmodeller. Men jeg har lyst til å runde av med kort å nevne en del andre forhold som angår e-bøker. I utgangspunktet synes jeg vi kan se på dette som positivt for bibliotekene, som kan gripe muligheten til å konsentrere seg om andre spørsmål enn utlånsmodeller.

De fleste ser på e-boka som ei bok i e-format, eller ei papirløs bok. Omtrent som bilen lenge var en *hesteløs vogn*. Men så var ikke det en nyttig metafor lenger. Prosessene med å produsere, selge og formidle bøker er i ferd med å gjennomgå store forandringer. Rollene forandres, grensene mellom rollene blir utydeligere. Hvem skal nå egentlig være reddest for amazon.com, bibliotekene eller forlagene? Mange forutser at selve bokmetaforen vil endre seg – eller forsvinne. Dette vil kunne skje delvis på grunn av ovennevnte forretningsmodellproblemer, men også fordi nettet står fram med så mange andre nye

muligheter og metaforer for uttrykkshungrige forfattere. Åpen publisering kan framstå som et alternativ til bokutgivelse i tradisjonell forlagsregi. Bruk av interaktive og andre ikke-lineære uttryksformer vil sikkert erstatte mange bøker.

Altså: e eller ikke e, om 10 år tror jeg boka er et helt annet vesen enn i dag. Det dumme bibliotekene kan gjøre er å håpe på at endringene skal bli så små som mulig. Samtidig er det viktig at de ikke kvier seg for å gå i gang med å prøve ut ordninger for utlån med mer som kan synes usikre. Det er så mye i gjære nå at å kalkulere hvordan framtida blir er risikabelt. Det er bedre å delta, prøve seg fram, og så hoppe av hvis skuta går i åkeren. Husk også å bruke tid og kreativitet på andre ting enn trasige utlånsprosedyrer. Og jeg synes det passer å avslutte med et optimistisk sitat fra Eric Hellman fra bloggen *go to hellman*:

“I don’t know what sort of animal libraries will evolve into. Maybe librarians will ride trains with mega-book digital libraries on memory sticks for kids who need them. Maybe restaurant placemats be ultra-cheap reading devices. Whatever stripes it wears or what name it answers to, the simple act of letting a book bring joy and wonderment to a little girl will define what a library must be, no more, no less.”

Mer informasjon:

[<http://betaub.wordpress.com/2012/01/19/10-grunner-til-a-kjope-eboker-i-stedet-for-a-lane-pa-biblioteket/>]

[<http://go-to-hellman.blogspot.com/2012/02/libraries-happen.html>]

Se videoen her:

Appifiseringen av kulturarven

Før og etter åpne data: Arkiver, biblioteker og museer står foran et tidsskille. EU-kommisjonen er pådriver.

AV OLAV ANDERS ØVREBØ, FRILANSJOURNALIST

Et maleri i museumsutstillingen fanger din interesse. Du vil finne ut mer om det. Du knipser et bilde med smarttelefonen din, appen Art4Europe matcher det med en database, og returnerer umiddelbart en omfattende beskrivelse av kunstverket.

En slik app finnes - i hvert fall i demoversjon. Art4Europe vant prisen for applikasjonen med størst kommersielt potensial under Hack4Europe, en konkurranse arrangert av kulturarvportalen Europeana i fjor.

To forutsetninger må oppfylles for at IT-utviklere skal kunne gjøre kulturarven tilgjengelig på nye måter som dette: Arkiver, biblioteker og museer - abm-sektoren - må stille sine datakilder til disposisjon for eksterne aktører. Og dataene må ha lisenser som tillater kommersiell viderebruk.

Til nå har standardinnstillingen i mange abm-institusjoner vært å lukke dataene inne. Det gjør at innovatører som de polske utviklerne bak Art4Europe ikke kan tilby appen sin på mar-

kedet. Men mye tyder nå på at abm-sektoren i Europa står foran et tidsskille. Ledende abm-miljøer, som Europeana, endrer innstilling fra "lukket" til "åpen". Utviklingen påskyndes av EU-kommisjonen.

Åpne data som råstoff

I dag har arkiver, biblioteker og museer unntak fra hovedregelen som gjelder for resten av offentlig sektor: Dokumenter og data skal gjøres tilgjengelig for viderebruk. I et forslag til endring av

direktivet om viderebruk av offentlig sektors informasjon foreslår EU-kommisjonen å fjerne unntaket (se ramme). Dessuten skal materialet gjøres tilgjengelig i maskinlesbar form.

– Den trolig viktigste konsekvensen er at dette vil øke bevisstheten i sektoren om nødvendigheten av å vurdere viderebruk av digitaliserte verk. Institusjonene må innse at de ikke alltid vil ha ressurser til å gjøre fantastiske ting med materialet selv. Det er derfor det er så bra å gjøre det tilgjengelig for andre, sier direktør Jill Cousins i Europeana.

Dette er en av grunntankene bak å åpne opp data og innhold for andre: Det øker sjansene for ny verdiskaping, både av kommersiell og ikke-kommersiell art. De siste årenes internasjonale erfaringer fra mange sektorer viser at offentlig sektors data et viktig råstoff for produksjon av nye digitale tjenester. De hurtig voksende markedene for applikasjoner til smarttelefoner og nettbrett har skapt ny dynamikk og økt forventningene til verdiskaping.

Europeana og andre abm-institusjoner er i ferd med å komme endringene i direktivet i forkjøpet. Europeana har lenge arbeidet med å samle inn metadata fra tusenvis av samarbeidende institusjoner. Norske institusjoner er blant de flittigste bidragsyterne. Metadataene inneholder en standardisert beskrivelse av gjenstandene i den enkelte institusjon. Fra sommeren 2012 skal dataene være tilgjengelig under lisensen CC0 - det vil bl.a. si at institusjonene fraskriver seg opphavsrettighetene. I Norge arbeides det med å frigi dataene fra de norske institusjonene, forteller seksjonsleder for e-kultur Gunnar Urtegaard i Kulturrådet.

Ytterligere et viktig grep er tatt av Europeana: Dataene blir

tilgjengelig via et API - et programmeringsgrensesnitt. For utviklere effektiviserer dette arbeidet med å lage tjenester som Art4Europe. Interessen for å bruke API-et er til stede, merker Europeana.

– Vi har til nå måttet avslå 48 forespørsler fordi de kunne innebære kommersiell bruk. For eksempel ville Artfinder ha tilgang, men vi kunne ikke gi dem det fordi det er en kommersiell virksomhet. Vi har måttet si nei til diverse blogger, og Wikipedia kan heller ikke få tilgang. Bakgrunnen for å gi metadataene CC0-lisens er å legge til rette for slike aktører, sier Cousins.

Kulturrådet arbeider mot samme mål.

– Vi prøver å arbeide for mest mulig åpne datakilder, mest mulig gjenbruk og størst mulig spredning av data, sier Gunnar Urtegaard.

Konflikter om frie verk

Håndteringen av digitaliserte verk som har falt i det fri - beskyttelsestiden under opphavsretten er utløpt - skaper stadig konflikter i abm-sektoren. Enkelte institusjoner holder slike verk tilbake eller merker dem på en måte som i praksis hindrer at de kan bli brukt fritt.

Forkjempere for åpne data ser også her ut til å ha vinden i ryggen. Kulturrådet presenterte nylig en veiledning om forvaltning av fotografier. Rådet oppfordrer abm-institusjoner sterkt til å medvirke til "maksimal spredning og bruk av fritt materiale fra egne arkiver og samlinger."

– Mange kulturinstitusjoner sitter på store samlinger med bilder fra 1870 og framover. Det er mye materiale som kan gjøres fritt tilgjengelig hvis institusjonene selv ønsker å legge seg på den linjen, sier Urtegaard.

Åpenhet.
Vi arbeider for mest mulig spredning av data, sier Gunnar Urtegaard.

Forslaget til endringer i EU-direktivet inneholder ikke et eksplisitt krav om at abm-institusjonene skal gjøre verk som har falt i det fri tilgjengelig. Flere aktører, som Europeana og foreningen Communia, arbeider for at et slikt krav blir tatt inn før direktivet vedtas.

– Disse verkene tilhører publikum. Det burde ikke være opp til offentlige institusjoner å bestemme om de ønsker å gjøre dem tilgjengelig for viderebruk eller ikke, sier Paul Keller i Communia.

Dersom et slikt krav inkluderes, vil alle med offentlighetsloven i hånd kunne kreve innsyn i digitaliserte versjoner av verk som er falt i det fri. Direktivet utløser derimot ikke noen nye krav til institusjoner om å digitalisere verk de forvalter. Slike beslutninger vil fortsatt tas som del av nasjonal kulturpolitikk og i institusjonene selv. Verk som er beskyttet av opphavsrett inngår heller ikke i direktivet.

Slipper hackerne løs

Abm-institusjonene kan trekke på erfaringer samlet i andre deler av offentlig sektor som nå går gjennom samme prosess med åpning av datakilder. Én viktig erkjennelse er at det bør arbeides aktivt for å gjøre datakildene og

mulighetene som åpner seg kjent. Europeana arrangerte i fjor flere hackatons rundt om i Europa, der utviklere, designere, journalister og andre interesserte møtes for å samarbeide intensivt om nyskaping basert på tilrettelagte datasett. Et av resultatene var Art4Europe, flere kan sees på nettsiden pro.europeana.eu. I 2012 fortsetter Europeana med hackatons, med materiale fra første verdenskrig som tema.

Kulturrådet kommer også til å arrangere hackatons i norsk eller nordisk setting, og det kan godt være at det kommer i år, forteller Gunnar Urtegaard.

Det er ikke uproblematisk for institusjoner å åpne opp data for innsyn, og abm-sektoren kommer også til å støte på utfordringer.

– Det kommer til å bli en del motstand. Du åpner det du har arbeidet med i alle år, og det vil ligge en del støy og gammelt rusk i databaser som må ryddes opp i, sier Robert Engels, forsker og konsulent for abm-sektoren. I en rapport han skrev for ABM-utvikling i 2010 formulerte han minimumskrav til framtidsrettet digitalisering av kulturarven.

Institusjonene må innse at alt ikke behøver å være perfekt i

starten. De bør prioritere det viktigste - å sjekke personvern, datasikkerhet og opphavsrett, framholder Engels.

Europeana møter stadig motforestillinger ute i institusjonene, men har havnet på et klart standpunkt for åpning av data. En rapport offentliggjort nylig blinder ut tre hovedargumenter for at institusjonene bør åpne data:

- De får økt sin relevans i det digitale samfunnet
- De oppfyller bedre sin forpliktelse om å gi fellesskapet tilgang til kulturarven
- De når nye brukere som blir nysgjerrig på verkene via digitale løsninger

Frykten for hva som kan komme til å skje hvis data og verk gjøres tilgjengelig på nett, er likevel fortsatt levende, erkjenner Jill Cousins. Men dette er et grunnleggende faktum institusjonene må leve med, og forholde seg konstruktivt til.

– Vi prøver å få institusjonene til å forstå at når de har lagt ut noe på nettet, så har de faktisk mistet kontroll. De må tenke gjennom hva de legger ut i første omgang, og sørge for at det de publiserer er åpent og fritt tilgjengelig og har korrekt informasjon om rettigheter, sier Cousins.

EU og åpne data

- Direktivet om viderebruk av offentlig sektors informasjon ble vedtatt i 2003.
- Målet er å legge til rette for ny verdiskaping, gjøre offentlig forvaltning mer effektiv, og styrke demokratiet gjennom å øke innsynet i forvaltningen
- Tatt inn i norsk lov via den nye offentleglova 2009
- Fornyingsdepartementet er pådriver for offentlige data i Norge, se data.norge.no
- Abm-sektoren har unntak fra direktivet, dette foreslår EU-kommisjonen å oppheve
- Kommisjonen skal nå forhandle om endringer i direktivet med Rådet og Parlamentet i EU

Skryter av danske bibliotekskafeer

» Den danske avisen Politiken har besøkt kafeen på Hovedbiblioteket i København, og skryter både av den og av andre danske bibliotekskafeer. Maken til hyggelig og billig kaffehule, med lesestoff ad libitum, skal man lete lenge etter, heter det i artikkelen.

Avisen mener at forskjellen på de nåværende lokalene i Krystalgade i København fra de gamle på Kultorvet, litt lenger oppe i byen, er betraktelig. I det gamle biblioteket fantes det bare en kaffeautomat, mens besøkende nå kan velge og vrake i gode og billig kaffesorter.

Kafeen serverer også sandwicher og kaker av god kvalitet, og siden vi er i Danmark, blir det dessuten solgt øl og vin. Alt i alt gir avisen kafeen karakteren «fremragende», og roser også betjeningen.

Nytt fra BS Eurobib

Noen av våre prosjekter 2012:

Mandal Bibliotek innredet i januar måned (bilder)

Høgskulen i Sogn og Fjordane – Fosshaugane, bibliotek i nytt sentralbygg

Nesodden bibliotek – Tangenten

Molde bibliotek – Molde Teater- og Jazzhus

Vi skaper rom for opplevelse

BS Eurobib

www.bs eurobib.com

Norsk litteratur i FRANKRIKE

– Det har vært en enorm interesse for norsk litteratur etter bokmessen i Paris i fjor, nikker en entusiastisk Anna Svenbo, innkjøpsansvarlig for nordisk litteratur ved det franske nasjonalbiblioteket François Mitterand i Paris.

INGJERD TERESE SKLAUG ROBIN, FRILANSJOURNALIST

Anna Svenbo sikter til *Salon du livre*. Denne årlige bokmessen ble arrangert i Paris i mars i fjor. Her var tretten norske forfattere æresgjester sammen med øvrige nordiske forfattere, som en del av Nordisk Ministerråds Globaliseringsprogram. Blant de inviterte var Herbjørg Wassmo, Erik Fosnes Hansen, Knut Faldbakken, Jo Nesbø og Per Petterson.

– Folk forventet nå at det var de nordiske lands tur til å fronte bokmessen, sier Anna Svenbo, og legger til at franskmenn allerede før bokmessen i Paris hadde en stigende interesse for norsk og

nordisk litteratur. – Men etter bokmessen har interessen for norsk litteratur tatt helt av, utbryter hun.

Oliver Møystad i Norla, som har ansvar for å promotere norsk litteratur i utlandet og å gi støtte til oversettelser, er glad for den positive utviklingen og understreker at bokmessen i Paris er den største litterære begivenheten i den fransktalende verden, som omfatter både Canada og mange land i Afrika og Asia.

Til opplysning kan nevnes at bare i 2010 ble hele 84 norske titler utgitt eller solgt i Frankrike, en sterk økning fra 2004, da

bare 17 norske titler utkom. Ifølge Henrik Francke, representant for Forlaget Oktober i Aschehoug Agency, er franskmenn generelt åpne for utenlandsk litteratur og de er mindre kommersielle enn for eksempel England når de kjøper inn forteller han. Med sine 65 millioner innbyggere har Frankrike nå blitt et betydelig marked ved siden av det tradisjonelle markedet bestående av Norden og Tyskland, ifølge Oliver Møystad.

Positive særtrekk ved norsk litteratur

Norsk litteratur har lenge vært

forbundet med krim. Det norske språket blir ansett som et godt egnet krimspråk, fordi norske forfattere uttrykker seg kort og konsist uten for mange språklige utbroderinger.

– Men man skal passe seg for ikke å overforenkle, understreker oversetteren Aude Pasquier. – I det norske språket er det mange ord mellom linjene, noe som er uvant for franske lesere, som ønsker en mer eksplisitt stil med lengre setningskonstruksjoner.

På spørsmål om hun kan forklare hvorfor norsk litteratur selger så godt i Frankrike, sier Anna Svenbo at hun tror det blant annet skyldes kraftfulle naturbeskrivelser som for franskmenn fremstår som eksotiske. Franskmenn forbinder først og fremst Norge med storslått natur, sier hun. Hun trekker frem nordnorske naturskildringer hos Wassmo og naturbeskrivelser fra Hamarregionen hos Faldbakken. Men ikke minst, hevder hun, skyldes det den dype refleksjonen over det å være menneske: –Ved siden av å lese en god historie, lærer man mye om menneskets natur.

En representant fra forlaget Denoël, som skal gi ut Karl Ove Knausgård på fransk i september, forteller at hun tror franskmenn setter pris på norske forfatters evne til å skrive om følelser og dagligdagse hendelser med en var ironi. Frédérique Harry, som foreleser i nordisk ved Sorbonne, trekker også frem norske forfatters evne til å drøfte eksistensielle spørsmål, og legger til at drøftingen av menneskets forhold til fellesskapet og storsamfunnet også er et særtrekk ved den norske litteraturen, som franskmenn setter pris på. Særlig fordi Norge med sin velferdsstat og fredsmekklende rolle blir sett på som et vellykket samfunn legger hun til.

Vårslipp på franske forlag

På nyåret arrangerte den norske ambassaden i Paris, i samarbeid med de nordiske kultursentrene, sin årlige presentasjon av norske titler som kommer ut i Frankrike i løpet av 2012. Blant de inviterte var de viktigste franske kulturformidlerne som *Livres Hebdo*, *Télérama*, *Le Monde*, og *Le Figaro*.

Utgivelsen av årets boktitler vil nyte godt av blesten som allerede er skapt rundt norsk litteratur av blant annet Jostein Gaarder, som var døråpneren for norsk litteratur i Frankrike med *Sofies Verden*. Herbjørg Wassmo har også skapt stor begeistring i Frankrike, og er blitt slått til fransk ridder for sitt forfatterskap. Hele hennes forfatterskap er gitt ut på forlaget Gaïa, noe som er veldig sjeldent ifølge Møystad. Krimforfatterne Nesbø og Staalesen selger også bra, men den nye salgskometen er imidlertid Anne B. Ragde. Ved utgivelsen av *Berlinerpoplene* i 2009 ble hun viet hele førstesiden i *Le Mondes* litteraturbillag og har solgt over 80 000 eksemplarer av sin triologi om familien Neshov. Jordbrukskulturen står sterkt i rurale Frankrike og det er nok mange som kan identifisere seg med Ragdes romanfigurer.

Erik Fosnes Hansen har også fått gode kritikker for sine fire bøker som er blitt gitt ut på det prestisjefulle forlaget Gallimard. Ifølge Møystad er Norge nærmest blitt som en litterær stormakt å regne.

Utgangspunktet for lanseringen av nye norske boktitler for 2012 på det finske kultursenteret i rue des Ecoles, vis à vis Sorbonne, var derfor meget solid.

Stort mangfold i år...

Det er ikke bare Karl Ove Knausgård seksbindsverk *Min Kamp* som kommer på fransk i 2012. Kjartan Fløgstad's *Grense Jacobselv* er også blitt oversatt for franske lesere, som selv aldri blir fredig med sitt Vichy-regime. Nils Fredrik Dahl kommer ut med *Herre* på forlaget Actes Sud og Halfdan Freihow, som skal presenteres på årets Salon du Livre i Paris fra 15-19 mars kommer ut med Kjære Gabriel hos forlaget Gaïa. Lars Saabye Christensens *Bisettelsen* blir også å se i hyllene hos franske bokhandlere, sammen med Ingvar Ambjørnsens *Fugledansen*. Forlaget Baland utgir Anne B. Ragdes *En tiger for en engel* og på krimfronten figurer både Knut Faldbakken med *Nattefrost*, Gunnar Staalesen med *Som i et speil* og Monica

Franske litterater. Foreleser i nordisk ved Sorbonne, Frédérique Harry, sammen med oversetteren Aude Pasquier, som blant annet har oversatt Torborg Nedraas.

Knausgård.
Min kamp er et verk man ikke kommer utenom hevder Juliette Ponce hos forlaget Denoël som utgir Karl Ove Knausgård i september.

Kristensen er allerede ute med *Kullunge*. For å nevne noen.

...og så Knausgård da

I september i år kommer også Karl Ove Knausgård ut på forlaget Denoël. På spørsmål om hvorfor forlaget valgte å kjøpe rettighetene til *Min Kamp* på

bokmessen i Frankfurt, forteller Juliette Ponce fra Denoël at de fikk varme anbefalinger fra flere hold, og at *Min Kamp* er et sosialt og litterært fenomen som man ikke kommer utenom.

Hun sammenligner Knausgård med den store franske forfatteren Marcel Proust og hans verk *På sporet av den tapte tid*, der forfatteren reflekterer over hva litteratur er. På spørsmål om hvordan hun tror franske lesere vil motta *Min Kamp*, svarer Juli-

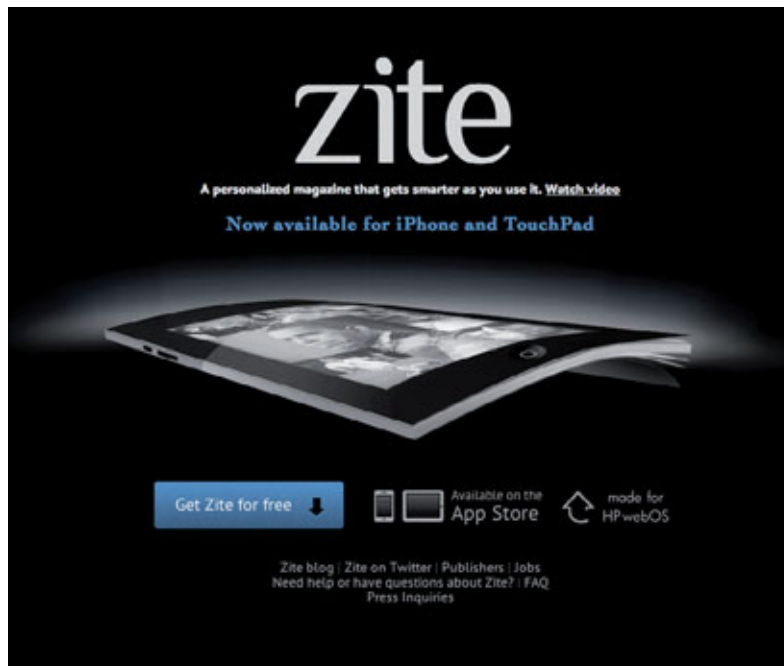
ette Ponce at verket i seg selv er så viktig at det må utgis uten tanke på gode kritikker og salgstall. Hun legger til at i Frankrike er det en lang tradisjon for litteratur der skillet mellom realitet og fiksjon er visket ut, såkalt autofiksjon, der fokus er på forfatteren selv.

– Dette er veldig fransk, sier hun og henviser til forfatterne Marguerite Duras og Christine Angot som typiske representanter for denne generen. Knausgård vil derfor være i godt selskap, og sammen med øvrige norske forfattere være en viktig stemme i den franske litteraturredebatten.

Smart sak for Apple-folk

Er du blant dem som okker deg over hvor vanskelig det er å finne stoff om det du er interessert i på nettet, fordi at du finner så altfor mye og så altfor mye tilfeldig? Hvis du er blant dem som har en iPhone eller en iPad, har du en mulighet til å la "andre" gjøre jobben for deg på en enkel og behagelig måte. Zite, heter tjenesten og den beskriver seg selv som "A personalized magazine that gets smarter as you use it".

Zite fungerer på den måten at du komponerer ditt eget tidsskrift ved å definere hvilke emner du vil at det skal overvåke. Når du først har gjort det, sørger noen algoritmer ute på nettet for at tidsskriftet ditt regelmessig blir oppdatert. Selv har jeg huket av på emneområder som "social media", "publishing" og "librarianship", bare for å nevne noen. Hver dag finner jeg nye artikler fra en rekke forskjellige kilder som det hadde vært vanskelig å

overvåke manuelt. Ønsker du å dele en artikkel via Twitter eller sende den til en venn eller til deg selv med epost, lar det seg ordne ved hjelp av et par-tre tastetrykk.

Eneste ulempen er at Zite kun leter gjennom engelskspråklige

kilder og hovedvekten ligger svært ofte på amerikanske aviser, tidsskrifter og blogger. Ønsker du å bli bedre kjent med Zite, gå inn på <http://zite.com/>

Sverige: Krever at regjeringen tar ansvar

» Svensk Biblioteksforening og DIK, forbundet for akademikere innen kultur og kommunikasjon, er begge skeptiske til regjeringens holdning til oppdraget Kungliga Biblioteket (KB) har fått om å utvikle det svenske bibliotekvesenet, melder biblioteksforeningens hjemmeside.

Foreningene mener en ny analyse fra myndighetene innebærer at ledende elementer i KB-oppgavet blir tonet ned eller avvirket, noe som er i strid med riksdagsvedtak. De ønsker nå et svar fra regjeringen om hva den vil gjøre for å få i gang arbeidet med en nasjonal bibliotekstrategi.

Foreningene sier i brevet at Sverige er det eneste landet i Norden som mangler en slik strategi, og etterlyser politisk vilje fra regjeringen.

Svenske biblioteksdager i Norrköping

» De svenske biblioteksdagene, som blir arrangert i forbindelse med årsmøtet i Svensk Biblioteksforening, har i år fått temaet «Bilder av bibliotek – omvärld och invärld». Konferansen blir holdt i Norrköping i dagene 7. til 9. mai, og som stikkord er satt opp kunnskap og læring, inspirasjon og utvikling, kultur og opplevelser, demokrati og informasjonsfrihet og friby og fellesskap.

Selve årsmøtet blir holdt 7. mai, mens flesteparten av de vel 25 seminarene blir holdt de to følgende dagene. Konferansen blir holdt i samarbeid med lokale bibliotek og med Linköpings Universitetsbibliotek, melder den svenske biblioteksforeningens blogg.

Svensk samarbeidsgruppe om e-bøker

» Den svenske biblioteksforeningen og de svenske forleggerne har satt ned en felles arbeidsgruppe som skal forsøke å finne en modell som ivaretar både bibliotekenes, forfatterne og forleggerne interesser når det gjelder e-bøker.

Lederen for den svenske forleggerforeningen, Eva Bonnier, sier til Svensk Biblioteksforenings blogg at det er en selvfølge at det skal være et stort tilbud på bøker i alle format på de svenske folkebibliotekene. Arbeidsgruppen skal i løpet av våren legge fram et forslag om hvordan salget av e-bøker til bibliotekene skal foregå, og hvordan utlånet av disse skal skje.

«Det er uheldig dersom eldre settes opp mot barn og unge»

Redusert tilbud til eldre og uføre

Mens vi venter på eldrebølgen, legger stadig flere bibliotek ned det oppsøkende tilbudet til eldre og uføre. Flere steder stepper frivilligsentralene inn og tar over tilbudet som bibliotekene en gang stod for selv.

AV KJETIL S. GRØNNESTAD, FRILANSJOURNALIST

Sist ut er Stavanger bibliotek. Helt siden 1969 har de kjørt ut lesestoff til personer som ikke greier å komme seg til biblioteket selv. Dette tilbudet ble fjernet 2. januar i år.

I følge statistikk fra Nasjonalbiblioteket er Stavanger slettet ikke alene om å legge ned det oppsøkende bibliotektilbudet. Fra 2000 til 2010 sank antallet folkebibliotek med oppsøkende tilbud til hjemmeboende lånere, fra 201 til 141.

Stabsdirektør i Nasjonalbi-

blioteket, Svein Arne Tinnesand, bekrefter at slike tilbud ikke er lovpålagte. Han anser bibliotektilbud rettet mot hjemmeboende eldre og uføre, samt institusjoner, som kommunens ansvar.

– Kommunene står fritt til å organisere dette som de vil, sier han.

Dårlig økonomi var en begrunnelse for å legge ned Stavangers oppsøkende tilbud. At oppsøkende bibliotekjeneste, som riktignok ikke har vært markedsført på flere år, ikke nådde mer enn 35 eldre og 37 institusjoner, var en annen årsak. At Oslo og Bergen hadde lagt ned deres oppsøkende bibliotekjenester, var enda et argument overfor styret i Sølvberget kulturhus, der biblioteket hører til.

– Vi brukte cirka 1 årsverk på tjenesten, som nå er trukket inn. I tillegg kom utgifter til kjøring og innkjøp av spesiallitteratur. De totale utgiftene per år var cirka 600000 kroner, forklarer Marit Egaas, bibliotek- og kulturhussjef i Stavanger.

Lesing er bra

Lesing er en aktivitet som eldre og uføre med nedsatt fysisk funksjonsevne, har glede av.

– For de som tidligere har hatt stor glede av lesing, er lesing en meget meningsfull aktivitet i eldre år, som det faktisk kan være mulig å fortsette med i meget høy alder, sier Kolbjørn Brønnick, professor ved Lesesenteret på Universitetet i Stavanger.

Lesing kan ha betydning for den mentale helse, for ifølge Brønnick er det en klar sammenheng mellom lesevaner og risiko for demens. Slutter man å lese, er det en statistisk risiko for demensutvikling.

– Det betyr ikke at lesing i seg selv forårsaker lavere risiko. Snarere kan redusert lesing være et tidlig tegn på mental eller kogni-

tiv svekkelse. Her er forskningen ennå ikke avklart, sier han.

Brønnick mener oppsøkende bibliotekjenester er meget verdifulle, ikke minst hvis de eldre kan orientere seg i bibliotektilbudene og bestille lån som fysisk bringes hjem til dem.

Fortsetter med oppsøkende bibliotektilbud

Kristiansand folkebibliotek kjører fortsatt bibliotekmateriell hjem til låntakere.

– Noen av våre brukere karakteriserer oppsøkende bibliotekjeneste som alternativ smertebehandling uten bivirkninger, forteller biblioteksjef i Kristiansand, Anne Kristin Undlien.

Hun mener denne tjenesten bør sees i et forebyggende perspektiv, og at dokumentasjon på oppsøkende bibliotekjeneste sin helsefremmende effekt må være første skritt på veien mot innføring av tilbudet overalt.

– I dag står tjenesten lagelig til for hugg, når folkebibliotekene stadig må redusere sine budsjetter. Jeg synes imidlertid det er uheldig dersom eldre settes opp mot barn og unge, eller omvendt. Dette burde være kjernegrupper på biblioteket som begge burde tilgodesees, sier Undlien.

I Kristiansand kjøres bøkene ut av en oppsøkende bibliotekar, som i fjor sørget for at 58 hjemmeboende eldre eller uføre, fikk 310 besøk.

I Fredrikstad er det samarbeid med Frivilligsentralen som sikrer utkjøring av materiale til hjemmeboende eldre og uføre en gang i måneden.

– Dette går over bibliotekets budsjett, og biblioteket betaler kjøregodtgjørelse til Frivilligsentralen, forteller Bjørg Gjærdingen, biblioteksjef i Fredrikstad.

Hun ønsker å tilby dette til en videre gruppe, men ser det er ressurskrevende.

Samarbeid med frivillige

Også i Stavanger, ser man til frivilligsentralene for hjelp til utkjøring av bibliotekmateriell. De som nettopp har mistet tilbudet sitt, er også informert om at de kan låne lydbøker fra Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek.

– For en del enkeltpersoner er dette veldig synd, fordi de har fått en god og personlig tjeneste. Men vi tror at mange av disse vil bli veldig fornøyd med tilbudene fra Lydbiblioteket som har et mye breiere tilbud enn det folkebibliotekene har, sier Egaas.

De som benyttet oppsøkende tjeneste fram til nyttår, har fortsatt en kontaktperson på biblioteket som kan finne bøker til dem. Biblioteket har også oversikt over hva de har lest før. Institusjoner i Stavanger som ønsker bokdepot, må hente og bringe bøkene selv.

Tviler på sponning

Å kontakte firma for sponning av

det oppsøkende tilbudet, når de kommunale bevilgningene ikke lenger strekker til, er ikke aktuelt.

– Vi har ikke vurdert dette, fordi det er svært arbeidskrevende og krever oppfølging. Vi tror i dette tilfellet at samarbeid med frivilligsentralene er en bedre løsning, sier Egaas.

Også Undlien har liten tro på

slik sponning, da hun ser dette ofte går til noe giveren kan slå seg på brystet av og si at dette har jeg skapt:

– Jeg har liten tro på at sponning vil komme eldre uføre til gode. Det er en typisk gruppe som mange vil tenke at det offentlige har hovedansvaret for, sier hun.

Statistikk fra Nasjonalbiblioteket

Antall folkebibliotek som har oppsøkende bibliotektsjeneste for hjemmeboende lånere:

I 2010:	141
I 2005:	159
I 2000:	201

Antall hjemmeboende lånere som bruker oppsøkende bibliotektsjeneste:

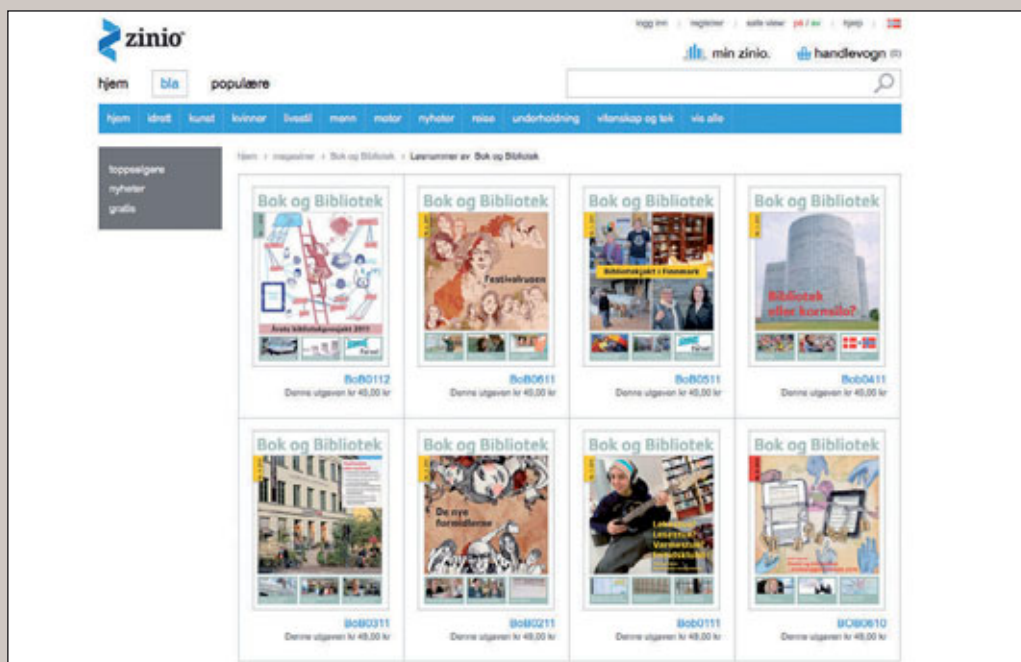
I 2010:	1254
I 2005:	1540
I 2000:	2476

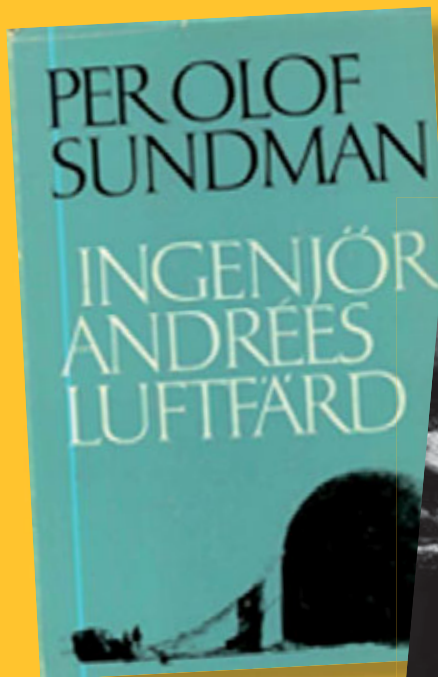
Antall folkebibliotek som betjener institusjoner:

I 2010:	238
I 2005:	284
I 2000:	290

Ønsker du å lese Bok og Bibliotek på PC, Mac eller iPad?

Klikk deg inn på "KJØP BLADET TIL PC/MAC/IPAD
på den horisontale menyen øverst på <http://www.bokogbibliotek.no/>

Hettebøker med pelskant

– En klassisk løype gjennom Svalbardlitteraturen

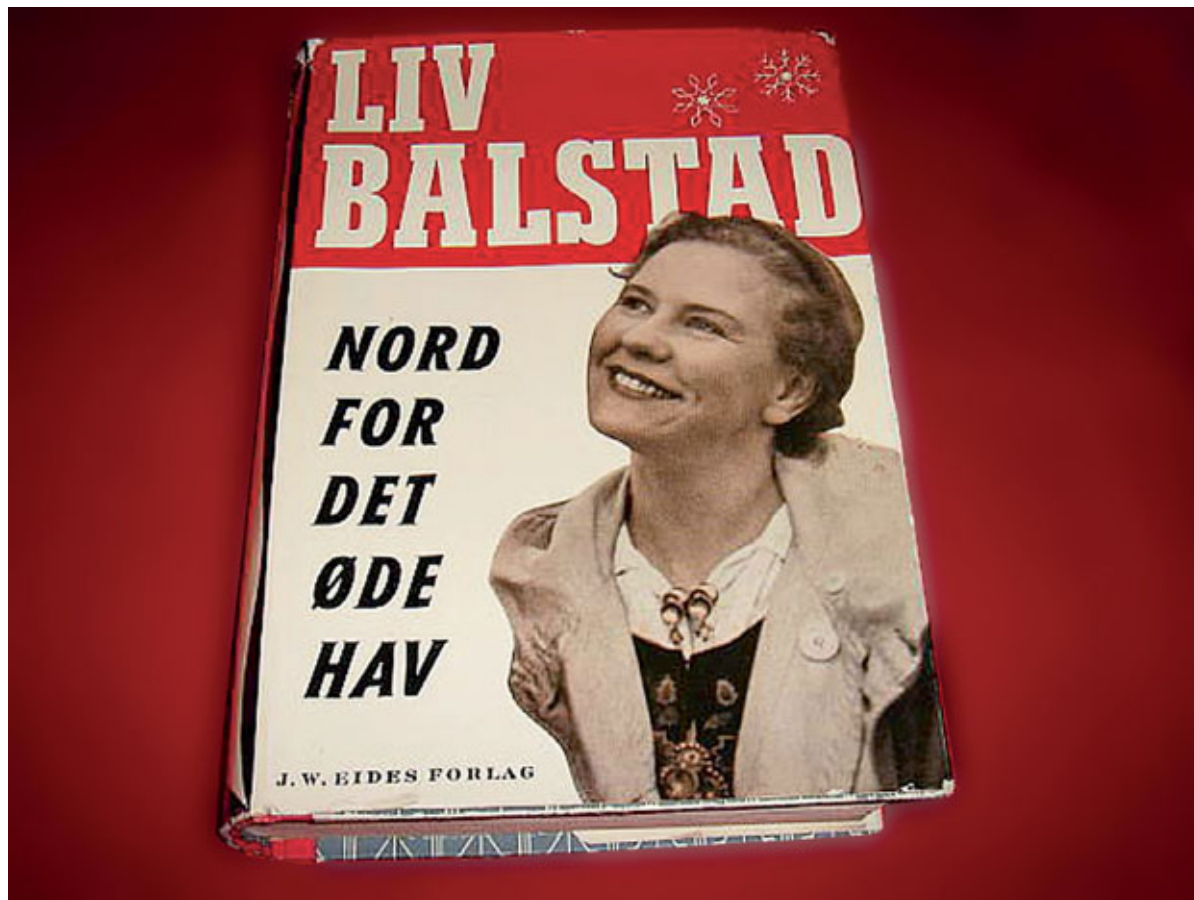
Polarlitteraturen er svulmende, ikke bare i omfang men også ofte i sitt språklige uttrykk. I den norske litteraturhistorien er det få skildringer som overgår de polare når det gjelder å vise nordmenns seige utholdenhet og evne til overlevelse under de barskeste forhold. Kombinasjonen av polare eventyr og spenning med nasjonal stolthet har i vårt land vært en god formel for litterær suksess. Da Nansens *Paa ski over Grønland* utkom i 1890 fikk boka adskillig flere lesere enn Knut Hamsuns *Sult* som utkom samme år. I 2011 var ikke mindre enn sju ulike Nansen-bøker med på å prege julegavesalget.

Jeg inviterer leseren til å tre på vindvottene, smøre med grønt og bli med på en tur i polarlitteraturens skispor; i klassisk stil ispedd noen moderne skøytetak, og med rasteplasser underveis. Dette kan bare bli en mellomdistanse, og jeg velger å begrense løypa til utvalg av Svalbardlitteraturen, en livskraftig og mangfoldig del av polarlitteraturen med tyngdepunkt i det dokumentariske, men med sterke skjønnlitterære innslag.

» Av førsteamanuensis Åse Kristine Tveit, Høgskolen i Oslo og Akershus, avd. ABI

Kioskvelter.
Liv Balstads bok
om livet på
Svalbard er
oversatt til ni
språk.

Det ekstreme fascinerer

Hos noen norske forfattere presenteres evnene til å overleve i den ekstreme polarnaturen som noe naturgitt norsk. Enok Opsunds ekspedisjonshistorie *Nordmenn i polheimene* (1948) hevder det er en sterk forbindelse mellom det å være norsk og det å ha en medfødt trang til å søke ut i "det kvite ukjente som lå og kalte på oss gjennom naturen i vårt eie (sic.) vinterland" (s. 12).

Men det er slett ikke bare nordmenn som har sett og skildret det fascinerende og ekstreme i Svalbardnaturen. Et tidlig skjønnlitterært bidrag kom fra engelskmannen Ernest Mansfield, som satte sin fot på Svalbard allerede i 1905. Han var en eventyrer og gullgraver med velutviklet fantasi og talegaver, som fikk sine landsmenn til å investere i bergverksdrift flere steder på vestkysten av Spitsbergen. Indus-

trieventyret ble en dundrende fiasco, og Mansfield forsøkte seg som forfatter i stedet. Hans første av to romaner, *Astria: The ice maiden* (1910) er lagt til Bellund, en fjordåpning sørvest på Spitsbergen hvor Mansfield selv hadde overvintret. Dette er en fantasyroman, der helten utfordres av uvær, sykdom og til slutt isbjørnangrep som sender ham utfor et stup, hvorfra han brått våkner opp i en vidunderlig underverden fylt av vakre kvinner, teknologiske nyvinninger og luksus. Altså alt det Mansfield ikke så snurten av under overvintringen. Fortryllesen brytes mot slutten, og helten våkner i sin usle hytte, fortvilet over å miste sin elskede fra underlandet. Kontrastene mellom et behagelig liv i et "luksussamfunn" og det kalde, harde og ensomme livet som overvintrer stilles opp, en kontrast flere har benyttet seg av for

riktig å understreke barskheten hos overvintrerne. Vi finner dette også i fangstmannsfortellingene og i kriminalromanene fra Svalbard.

Spenning og iskalde grøss

Den ekstreme naturen og perioder med isolasjon gir gode muligheter til å tegne skiller mellom gode og onde karakterer, slik vi finner i mye av den polare populærlitteraturen. Sjuk og fanteri, manglende respekt for vær, føre og isbjørn, dårlig utstyr, grådighet - slik avslører den polare skurk seg. Han (for det er jo en han) mangler de livsnødvendige egenskapene som skal til for å greie seg i et knipetak - fornuft, planmessighet, orden og gjennomføringsevne, mens slike gode trekk dominerer hos heltene.

Slik typetegning finner vi blant annet i mellomkrigstidas guttebøker fra Svalbard, blant

annet i bøkene til Peder Flint og Erling Næss. Finske Ludvig Munsterhjelm's *Tre gutter på Spitsbergen* (1932) er ett eksempel på de eventyrlige og eksotiske spenningsbøkene for ungdom som denne perioden kan oppvise. På grunn av vanskelige isforhold, får tre 16-åringer en ufriwillig overvintring på Prins Karls Forland. De takler oppholdet på grunn av sterkt samhold, god planlegging, mot og snarrådighet. I denne fortellingen er ondskapen i form av menneskeskurker fraværende, det truende ligger i naturen. Skruis, snøstorm og isbjørn er dødstruslene som stadig vender tilbake, og guttene opplever isbjørnens "røde, dampende gap" på nært hold, men redder seg hårfint. I Magnus Moens (pseudonym for danske Estrid Ott) *Sverre på Svalbard* (1952) med handlingen lagt rett etter 2. verdenskrig, finner vi både helte- og skurkeegenskapene, men her er helten noe mer nyansert. Sverre er ingen endimensjonal superhelt, han blir av og til redd, og i tillegg tar mørketida på han, så sterkt at han iblant vil legge seg til og gråte. Ikke nok med det, han synes til og med synd på dyra han skal jakte på, en ugrei holdning for en fangstmann. Men ren av hjertet er han, og klok og heltetmodig nok til å ta innersvingen på polare tyver og vandaler.

I Jon Michelets *Orions belte* (1977) støter vi på noen mer tvilsomme heltetyper; de er for småkjeltringer å regne, men får raskt vår sympati da de uforvarende kastes ut i et drama på liv og død. I dette dramaet blir de satt på prøve, både i møte med naturkrefter, som andre polarhelter, i møte med menn med lisens til å drepe, og i møte med storpolitikken, som til slutt overkjører den lille mann. Romanen har blitt stående som den kanskje best

kjente Svalbardfortellingen, og filmatiseringen fra 1985 skapte økende interesse for det lille gruvesamfunnet Longyearbyen, og for den spesielle stillingen Svalbard-arkipelet har som demilitarisert sone mellom Øst og Vest.

Polfarer og breforsker Monica Kristensen har lang fartstid på Svalbard, både som forsker og som direktør i Kings Bay. Hennes serie av krimbøker ble innledet i 2007 med *Hollendergraven*, der en hodeløs passasjer på snøskuter setter leserens fantasi i sving. Kristensen bruker både sin omfattende kunnskap om lokale forhold og sin fagkunnskap i bøkene. Glasiologen fornekte seg ikke, bøkene vrirler av lumske bresprekker og andre iskalde dødsfeller. Så langt i serien har de kriminelle handlinger utspilt seg på ulike steder; leseren får være med til både Ny-Ålesund, Longyearbyen og nå sist Barentsburg, steder med hver sin særlige historie og stemning. Hennes eneste historiske kriminalroman, og kanskje den mest interessante hun har skrevet til nå, er *Operasjon Fritham* (2009), som er delvis basert på dramatiske hendelser på Svalbard under 2. verdenskrig. Hittil har fire kriminalromaner utkommet i en bebudet serie på 12.

Den som redder livet i møtet med det ekstreme Svalbard og forsøker å vende tilbake til et behagelig liv på fastlandet, har ikke alltid hell med seg. I grøsseren *Dark matter* (norsk utgave: *Mørketid*, 2012) av Michelle Paver blir erfaringene fra Svalbard så kraftige at en som overlever det grufulle flykter til Karibia for å bruke resten av livet på å distansere seg fra det som skjedde. På det hjemsoekte (fiktive) stedet Gruhuken overvintrer på 1930-tallet en gruppe engelskmenn som mangler det samholdet som skal til for å drive vekk

onde krefter. Alle bærer på sin egen angst uten å røpe den for de andre. Gjennom dagboka som utgjør det meste av teksten, får vi gradvis bli med en av mennene inn i skrekkens innerste og svarteste rom.

I alle disse spennende fortellingene ligger den fysiske erfaringen av lysets vekslings, av naturens uforutsigbare og voldsomme krefter, og av karrighet, isolasjon og avstand som forutsetninger for spenningsoppbyggingen. Skildringene er ikke fjernere for de fleste av oss enn at vi har erfart en liten flik av noe som likner – en uro i tåkevandring på fjellet eller i en småbåt med motorstopp midtfjords. Vi gjenkjenner en liten angst hos oss selv, og nyter den i kontrollert, litterær form.

Spitsbergenkvinner

Kvinneperspektivet er ikke det mest fremtredende i denne anorakkklitteraturen, men et nydelig bidrag kommer fra tyske Christiane Ritter. Hun var maler, og gift med marineoffiseren Herrmann Ritter som hadde arbeidet med breobservasjoner på Svalbard. Hans begeistring for polarlandet smittet, og i 1934 reiste hun opp til ei fangsthytte ved Gråhuken, langt nord på Svalbard for å bo sammen med Herrmann og (viste det seg) en annen ung mann. Mennene skulle drive fangst over vinteren, mens hun styrte hyttehjemmet. Året hennes på Gråhuken er vakkert gjenfortalt i boka *Kvinne i polarnatten* (2002). Hun har illustrert store hendelser og små detaljer i dagliglivet, og ikke minst har hun i ord og bilder vist hvordan lysets tilbaketrekning og seinere gjenkomst om våren påvirket henne. Få andre har gitt en så reflektert framstilling av lysets virkning på tanken og livsfølelsen som henne. Hun reflekterer også over polarlandska-

Natur og tanke.

Få andre har gitt en så reflektert framstilling av lysets virkning på tanker og livsfølelsen som Christiane Ritter.

pets eksistensielle karakter: “Jeg aner noe av den siste, store hemmeligheten, og foran den vil alle menneskelige fornuftsteorier renne ut i intet”. 144).

På litteraturens scene utspilles møter mellom mennesker og naturkrefter, og i disse møtene blir menneskelige karaktertrekk tydeliggjort. Polarnaturen er slik en takknemlig bakgrunn for å skildre menneskelig utvikling, slik som i den nevnte selvbiografiske skildringen av Ritter, og også av Liv Balstad i *Nord for det øde hav* (1955). Balstad var sysselmannskone, en posisjon med like mange ubetalte plikter som en gamle dagers prestefrue. Fra ankomsten rett etter krigen og i en tiårsperiode framover skildrer hun livet i Longyearbyen. Noe av det som fascinerer sterkest i boka, er hvordan perspektivet hennes endres; fra å være ensidig opptatt av alt det hun mangler av komfort i eget liv og husholdning, utvides blikket, slik at hun i årenes løp kommer til å bry seg adskillig mer om menneskene og virksomhetene som omgir henne i Svalbardsamfunnet. Liv Balstads fortelling fra dagligliv på brakka og om gruveulykker, fangstmannsliv og festeligheter hos konsulen i

Barentsburg skapte stor interesse for Svalbard blant norske lesere, men også langt utover Norges grenser. Boka ble oversatt til ni språk og er fremdeles en etterspurt tittel i bibliotek og antikvariat.

Wanny Woldstad fra Tromsø står i en litt annen fortellingstradisjon; hun var først og fremst fangstkvinne og skrev innenfor det vi vel må kalle fangstsjangeren. Store navn fra Svalbard i denne tradisjonen er blant andre Hilmar Nøis og Henry Rudi, to som har fått sitt fangstmannsliv gjenfortalt av ulike skribenter. Dette er livshistorier med vekt på det dramatiske i fangstmannslivet, og høydepunktene er gjerne smurt litt ekstra tykt på, enten av den som fortalte eller av den som skrev. Wanny skrev selv, nøkternt og veloverveid, på samme vis som hun ordnet det meste i sitt liv med stadig hånd. I 1956 utkom *Første kvinne som fangstmann på Svalbard*, der hun skildrer sine opplevelser gjennom fem overvintringer, og hvordan det gikk til at hun ble fangstmann”. Som drosjesjåfør i ishavsbymen møtte hun ofte fangsfolk på fastlandstur. Hun fanget opp et og annet om det frie livet de levde, og fikk

lyst til å prøve seg. Barna var blitt store, Wanny var enke og kunne ta sine egne valg. Hun rustet seg ut og dro nordover sammen med sin venn Sæterdal som hadde erfaring som fangstmann. Vel var de kjærester, men i boka omtaler hun ham ikke som annet enn kollega - og ved etternavn. Boka er basert på nøyaktige dagbokopptegetninger og har et sterkere preg av autensitet enn flere av hennes mannlige kollegers beretninger.

Dødens dokumenter

Siste stopp i løypa av Svalbardfortellinger er om de heltmodige menn som tross all sin erfaring, innsats og mot likevel ikke greide å komme levende fra møtet med polarnaturen. Både fotografier og håndskrevne beretninger fra disse som ikke overlevde, er blant polarlitteraturens særlig fascinerende dokumenter.

Mange kjenner til den utrolige beretningen om Salomon August Andrées forsøk på å nå Nordpolen i hydrogenballong. En ekspedisjon på tre mann tok av fra Danskøya på Vest-Spitsbergen i 1897, og forsvant. Levninger av de tre og utstyr fra ekspedisjonen ble funnet igjen på Kvitøya, øst av Svalbard 33 år seinere. Blant funnene var både dagboknotater og ueksponerte fotografier som dokumenterte ferden. Mange har skrevet om den svenske ballongingeniøren, en av dem er Per Olof Sundman, som i sin prisbelønte dokumentarroman *Ingenjör Andrées luftfärd* (1967) gjør en studie av de tre mennenes langsomme vandring mot sin egen død, etter at ballongen har havarert. De går og går og går og svekkes langsomt. Så er det ikke mer. Sundman mer enn antyder at Andrée hele tiden var klar over at dette var den sannsynlige utgangen på ekspedisjonen, og at han skjulte dette for sine to unge medarbeidere.

Fra NRKs mangeårige medarbeider Leif B. Lillegaards hånd er det også kommet en Svalbardklassiker. Dokumentarromanen *Hvis dere finner oss* (1976) er et eksempel på hvordan polarnaturens luner kan leke med, og ødelegge menneskeliv. Torgeir Møkleby og Harald Simonsen, to sterke karer, la i februar 1922 ut i robåt, i godt vær på det de mente var en ganske grei tur på nordvestkysten. De to var ansatt ved en daværende geofysisk stasjon på Kvadehuken, nord for Ny-Ålesund. Stasjonens folk hadde lenge ventet på besøk av en fangstmann fra en fjordarm lenger nord. Nå fryktet de at noe skulle ha hendt ham, siden han ikke dukket opp. De antok at turen ville ta "nogen dage, ja kanskje noen uker", og for sikkerhets skyld tok de med ekstra proviant. De nådde aldri fangststasjonen. I stedet ble båten etter kort tid sittende i issørpe som det verken gikk å ro eller seile seg ut av. Isen tok dem med seg ut av fjordmunningen, og nordover, langt nordover. Det lille båtskallet med to mennesker hadde ingen mulighet til å bestemme leia. Båten ble ødelagt, men de greide å krabbe seg i land på den øde Danskøya, der de slo seg til i en ishule. Derfra gikk ingen vei tilbake. Året etter fant et norsk marineskip tilfeldigvis leiren til de to, med dagboksnotatene godt bevart.

Tittelen *Hvis dere finner oss* er tatt fra Møklebys notater som han skrev helt fram til han ikke maktet mer. Drivisen og sulten ble døden for disse to. Lillegaard gjengir mange av de to mennenes egne formuleringer, og knytter slik leseren tett opp til det dramatiske hendelsesforløpet. Flere av notatsidene som er fotografert og tatt med i boka bidrar også sterkt til at leseren kommer det ulykkelige dramaet nær. Ordene som ble notert med blyant på små notis-

boksider, beveger og fascinerer. Gjennom de små setningene lyser en blanding av redsel, fortvilelse, håp, skuffelse og til slutt ikke annet enn en utmattet tillit til Vårherre.

Det hører med til den tragiske fortellingen at sjefen på den geofysiske stasjonen, dr. Stoll, tok ansvaret for sine ansattes død så tungt at han tok sitt eget liv. Fangstmannen som aldri dukket opp, var trolig omkommet allerede før de to la ut på sin ulykkelige reise.

Vårt eget eventyr

Bildet av den dristige, utforskende og egensindige mann eller kvinne som med pelskantet anorakkhette motsetter seg naturkreftene, gyver på for å nå sine mål og ikke bukker under for påkjenningene – dette er bilder vi har sett mange av, både fotografiske og litterære, og de fortsetter å nå oss gjennom dokumentarlitteratur og –serier på tv. Om dagens polarhelter stiller i mer moderne utstyr og med større grad av sikkerhet, er bildene til å gjenkjenne, og faller inn i en tydelig sjanger, slik Harald Østgaard Lund og Siv Frøydis Berg så fint viser i boka *Norske polarheltebilder 1888-1928* (2011). De arrangerte bildene av en pelskledd Roald Amundsen på ski som liksom skuer mot polpunktet, mens bildene i realiteten ble tatt ved hans eget hjem i Oppegård, er interessante. Fotografiene er åpenbart arrangerte, og ikke mange ville verken den gang eller nå oppfatte bildene som dokumentasjon på Amundsens polferder. Men bildene av Amundsen peker forbi sin egen illusjon; sammen med polarlitteraturen peker de mot et ideal: Å utfordre seg selv som menneske, å overvinne sin egen frykt og egne begrensninger – eller som det heter i eventyrene, å sloss mot trollene. Her ligger kan

hende mye av svaret på polarlitteraturens popularitet.

Det er på tide å spenne av seg skia og begynne å lese.

Omtalt litteratur:

Balstad, L. (1955). *Nord for det øde hav*. Bergen: Eide.

Kristensen, M. (2007). *Hollendergraven*. Oslo: Press.

Kristensen, M. (2009). *Operasjon Fritham*. Oslo: Press.

Lillegaard, L. B. (1982). *Hvis dere finner oss: Dokumentarroman om et drama i isødet*. Oslo: Grøndahl.

Lund, H. Ø. & Berg, S.F. (2011). *Norske polarheltebilder: 1888-1928*. Oslo: Nasjonalbiblioteket Press.

Mansfield, E. (1910). *Astria: The Ice Maiden*. London: Lonsdale press.

Michelet, J. (1977). *Orions belte: en roman fra Svalbard*. Oslo: Oktober.

Munsterhjelm, L. (1932). *Tre gutter på Spitsbergen*. Oslo: Damm.

Ott, E. (1951). *Sverre på Svalbard*. Oslo: Damm.

Opsund, E. (1948). *Nordmenn i polheimene*. Oslo: Gylendal.

Paver, M. (2010). *Dark Matter: A Ghost Story*. London: Orion.

Ritter, C. (2002). *Kvinne i polarnatten*. Tromsø: Polar.

Sundman, P. O. (1967). *Ingenjör Andréas luftfärd*. Stockholm: Nordstedt.

Woldstad, W. (1956). *Første kvinne som fangstmann på Svalbard*. Oslo: Tanum.

Kilder:

Mork, K. (2008). *Orions belte og Svalbardromanens utvikling*. Trondheim: NTNU (Masteroppgave).

Tveit, Å.K. (2011). *Adresse Ny-Ålesund: Fortellinger om folk på tundraen*. Trondheim: Tapir.

Ensidig belysning – en kommentar fra

Bibliotekene skal formidle informasjon, og denne kan formidles i ulike former, som vi må kjenne til, og tilpasse oss. Det er f.eks viktig å vite om e-bøker og mulighetene for å dekode informasjonen i dem. Og selvfølgelig er e-bøker et fremskritt, også. Drømmen

som blir virkelighet. Mens vi satt med papirtidsskrifter fra ”steinalderen”, så hadde de e-tidsskrifter i USA. Samme med e-bøker, kanskje. Men tar følelsene overhånd? Av og til? For akkurat som møllerens sønn i Hamsuns ”Victoria” gikk og tenkte, så går bibliotekansatte rundt og tenker, og da tenker mange på lesebrett.

Heller ikke bibliotekansatte er perfekt rasjonelle.

Kanskje forveksles reklame av og til med faglitteratur. Andre tekster er propaganda med ensidige fremstillinger hvor informasjon om ulemper ved e-bøker er utelatt. Glupske lesere får slik den rette innstillingen. Mange har jo

økonomiske interesser i e-bøker og lesebrett, som også er varer som skal selges på et marked. Andre har våte drømmer om det digitale bibliotek. Så retorikken skjerpes for å spre ideene og få fart på omsetningen.

En måte å markedsføre nye ideer på er å sette nytt opp mot gammelt ...”slik at det gamle samtidig presenteres i et litt komisk eller latterlig lys. På den måten forstår vi alle hvor håpløst gammeldagse vi har vært, og hvor nyttig det nye er. [...] Det er en ny tid nå, gamle løsninger passer ikke lenger¹”. Og så sprer viruset seg. På Deichman sin litteraturblogg meldes det at:

Jeg har gått inn i fremtiden. Den digitale fremtiden. Jeg har nemlig kjøpt meg mitt første lesebrett! [...]Det første jeg gjorde var å kjøpe en bok fra

»
Av Aud Gjersdal,
frilansjournalist

«Så da må en konkludere med
at dette er fremtiden...?»

1 (Ramsdal & Skorstad 2004 s. 162)

lesebrettets verden

*digitalbok.no, valget falt på Blitz av Fredrik Skagen, rett og slett fordi den lå øverst på listen.*²

Så da må en konkludere med at dette er fremtiden, og jeg kunne ikke lenger bli stående skrekkslagen i fortiden. Jeg kjøpte et lesebrett med e-ink og lastet deretter via en laptop en digital bok ned fra nettet, overførte til lesebrettet, og begynte å lese de sorte bokstavene på den grå bakgrunnen. Det fungerte, men det var mye som å lese bøker av døde trær eller steintavler. Bortsett fra at linjelengden og linjeavstanden varierte på en måte som forverret lesbarheten. Store bokstaver og tall ble større enn de andre tegnene, og med vilkårlige partier med fet skrift. Kanskje var dette bare utslag av en futuristisk typografi. Futuristen F.T. Marinetti forestilte seg jo en "typografisk-malerisk bokside", hvor en brukte bokstaver i ulike størrelser, typer og farger for å uttrykke innholdet. Ved lesingen av neste bok forsvant fargene og en del bilder. Dette var ingen perfekt drøm, hvis det var en drøm. Kanskje er det noe i at e-bøker mer er et ... "prinsipielt standpunkt utbreidd i krinsar som vanlegvis ikkje les bøker"³?

Budskapet om at lesebrett er fremtiden var likevel så godt hamret inn, at jeg fortsatte å bru-

ke det. Nå for å lese elektronisk litteratur, dvs. digitalt født litteratur, som f.eks. hypertekstfiksjoner og interaktive drama. Dette er ikke nødvendigvis ... "litteraturens fremtid, men et laboratorium av potensielle litteraturer"⁴. Fagmiljøet samler og formidler denne spirende litteraturen via databasen ELMCIP⁵, og det mest av e-litteraturen der er gratis tilgjengelig. Men lesebrettet var neppe laget for å lese og delta interaktivt i denne progressive litteraturen. Her var det nødvendig med et nettbrett beregnet på surfing, og jeg forsøkte Apple iPad. Men det manglet Flash Player, og kunne derfor ikke lese teksten jeg forsøkte å lese: "Unfortunately Apple does not allow Flash Player to be installed" [...], var beskjeden jeg fikk. Antakelig var det et gammelt litterært verk, fra den tiden Flash var moderne. Lesestytret må kunne dekode de ulike formatene, og det kan de ikke alltid. Dette leste jeg senere mye om, men husker ikke lenger, for jeg leste det i hypertekst, som angivelig er vanskeligere å huske, enn lineær tekst⁶. Deretter ble jeg distraheret, og begynte å lese på noe annet. Det bare ble slik. Nå er jeg sosial på facebook: En tidligere kollega har bronkitt.

Leseforsker Anne Mangen ved UiS har i et intervju påpekt en ...

"ensidig hyllest av mulighetene i teknologien", hvor teknologien aksepteres altfor "lettvint" og "unyansert". Kanskje er det tid for god gammeldags kritikk og kildekritisk analyse? For da kan bibliotekene bli bedre.

Kilder:

Bakka, P. (2011, 7. oktober).

Re: E-böcker på bibliotek blir kostsamt [Melding til e-postliste].
<https://www.nb.no/cgi-bin/wa?A2=ind1110&L=BIBLIOTEKNO&RGE&T=0&F=&S=&P=40268>

E-bok vs papirbok (2011)

<http://litteratur.wordpress.com/2011/01/11/ebok-vs-papirbok/>

ELMCIP

<http://elmcip.net>

Mangen, A. (2011). Why bother with print?

<http://e-boekenstad.nl/unbound/wp-content/uploads/2011/05/1.Mangen-rev-Hague-May-20.pdf>

Ramsdal, H. & Skorstad, E.J.

(2004). Privatisering fra innsiden. ISBN 82-7674-842-2

Rettberg, S. (2009). Communitizing Electronic Literature

<http://digitalhumanities.org/dhq/vol/3/2/000046/000046.html>

Toft, T.E. (2008). Hvorfor leser vi dårligere på skjerm?

<http://lesesenteret.uis.no/forside/nyheter/article12423-1037.html>

4 (Rettberg 2009), min kursiv, min overs.

5 Electronic Literature as a Model of Creativity and Innovation in Practice

6 (Mangen 2011)

2 E-bok vs papirbok

3 (Bakka 2011)

Skjeve tall i staten

Ikunnskapsøkonomien er det produksjonen av ny kunnskap som teller. Det betyr ikke at all kunnskap er like mye verd. Det er den etterspurte kunnskapen som gir inntekter. Petroleumsgeologer, finansmeglere og orkesterdirigenter stiller sterkere enn emneordsspesialister, sommerfuglsankere og norske lokalhistorikere. Ikke fordi de er mer intelligente eller kreative, men fordi deres arbeidsområder gir større mulighet for inntjening. Bibliotekarenes marked er begrenset – uansett hvor dyktige de måtte være på sitt fagfelt.

Staten tenker langsiktig. Oljen varer ikke evig. Skal vi gjøre det bra i framtida, må oljelandet Norge etter hvert bli kunnskapslandet Norge. Embedsstaten er vant til å intervenere i norsk økonomi. I 1809 ble Hans Nielsen Hauge sluppet ut av fengselet for å fremme saltproduksjonen på Sørlandet. Gjenoppbyggingen etter 1945 ble stramt styrt fra sentralt hold. Oljesatsingen i Nordsjøen var en statlig suksess. Norges evne til å styre sine ressurser med fornuft blir ofte nevnt i internasjonal debatt.

Nå står kunnskapsøkonomien for døren. Staten ønsker å styre utviklingen. Det norske tellekant-systemet er ett av statens verktøy for å gjøre Norge til en kunnskapsøkonomi. Tellekantene skal oppmuntre forskere og lærere i høyere utdanning til å produsere mer og bedre forskningsbasert kunnskap. Systemet er også på vei inn i instituttsektoren og de store helseforetakene.

Dette er en interessant utvikling sett fra bibliotekfagets

side. Bibliotek og bibliotekarer kommer i kontakt med tellekantene på to måter. For det første forutsetter hele systemet en omfattende bibliografisk innsats. Alle resultater av norsk forskningsvirksomhet skal i prinsippet dokumenteres i CRISTin. Design og drift av et slikt system krever inngående kjennskap til fagenes arbeids-, publiserings- og produksjonsformer. Bibliotekarene som arbeider på dette feltet må forholde seg til fagfolk på alle fagområder og i alle vitenskapelige disipliner.

Siden bibliotekfaget også er et fagområde, må vi i tillegg dokumentere vår egen faglige innsats i CRISTin. Det er ikke så mange av oss som driver med bibliotekforskning i snever forstand, men langt flere er engasjert i utviklings- og innovasjonsarbeid. Det finnes ikke brukbar statistikk om dette, men tyve års erfaring i miljøet forteller meg at hele praksisfeltet blir stadig mer prosjekt- og utviklingsorientert.

Bibliotekarene har et usikkert selvilde. For femti år siden var det få mennesker som hadde høyere utdanning. Men ettersom kompetansenivået har økt i samfunnet rundt oss, har en treårig bachelor blitt en svært ordinær kvalifikasjon. Profesjonen har alltid rekruttert en blanding av ordensmennesker og omsorgspersoner – med lesende kvinner i spissen. Arbeidsmarkedet er delt. Folkebibliotekarene er tjenende ånder. Fagbibliotekarene er faglige støttespillere.

Svært mange av de nyutdannede havner utenfor biblioteksektoren. Noen av dem jobber andre steder i bokbransjen, eller

ABC Startsidene eller i selveste CRISTin. Faget er bredt anvendbart. Etter hvert som faget akademiseres, vil anvendbarheten øke. Akademia gir allmenn og flyttbar kunnskap. Men det er fortsatt Biblioteket med stor B som uttrykker profesjonens sosiale identitet. Dermed øker spenningen mellom profesjon og institusjon. Hva bør bibliotekarer tilegne seg av kunnskaper, ferdigheter og holdninger for å lykkes i det nye arbeidsmarkedet? Hva tilbyr studiet?

Forskningsdokumentasjon er en bransje i vekst. Kunnskapsproduksjonen skal styres, ledes, fremmes og kontrolleres. Da må den måles. Bibliotekarene har mange faglige forutsetninger for å delta, og til og med lede, denne typen arbeid. Men skal de bli noe mer enn håndlangere for de som bestiller og utvikler systemene, må de våge å bli faglig selvstendige. Marte Ryste har skrevet en utmerket masteroppgave om hvorfor og hvordan CRISTin ble til: *“Fra formidlings-system til styringssystem – og tilbake igjen?”* For noen år siden laget Sigbjørn Hernes en solid og ganske kritisk analyse av svakhetene i Frida, den viktigste forløperen til CRISTin.

Bibliometri er ikke lenger en obskur statistisk disiplin i et bortgjemt hjørne av det akademiske univers. De bibliometriske indikatorene, populært kalt tellekanter, veier stadig tyngre i norsk forskningspolitikk. CRISTin er både et dokumentasjonssystem og et styringsverktøy. Jeg hører selv til kritikerne av systemet. Jeg regner ikke med at alle bibliotekarer vil være enige. Det

Plinius

Av førsteamanuensis Tord Høivik,
Høgskolen i Oslo og Akershus

jeg skulle ønske, er at de kvinner seg opp til å delta i debattene om forskningsdokumentasjon.

Bibliotekarene har i og for seg vært opptatt av slike systemer i femti år. Garfield og hans mektige sitatindekser har vært brukt som bibliografiske hjelpemidler siden sekstitallet. Men bibliotekmiljøet har i svært liten grad diskutert hvordan disse publikasjonene, som senere ble viktige databaser, har påvirket vitenskapelig kommunikasjon. Systemene er ikke nøytrale. Den som har en hammer, ser spiker overalt. Alle våre verktøy retter vår oppmerksomhet mot oppgaver som kan løses med disse verktøyene. Det som ikke kan hamres, blir rett og slett usynlig.

Tellekantene behandler naturfag, samfunnsfag, profesjonsfag og humaniora på samme måte. Det er de internasjonale forskningsmiljøene som er viktige. Men disse brede feltene bør ikke styres likt. Norsk samfunnsforskning utføres hovedsaklig som *oppdrag for offentlige og private virksomheter*, skrev Otta Hellevik i Aftenposten rett før jul. *Her avhenger nytten av om resultatene kan anvendes i arbeidet med å utforme og evaluere tiltak.* Internasjonal publisering spiller liten rolle. Norske samfunnsforskere skriver dessuten bøker og fagartikler om ... *temaer som de mener har allmenn interesse (og) formidling i form av avisartikler og foredrag.* Slike arbeider gir ingen publiseringspoeng, men derimot *økt innsikt i samfunnsforhold i den norske befolkningen.* Tellekanten dytter fagfolkene i feil retning - bort fra samfunnets praksis og selvforståelse. Vi får en verktøykasse der det bare finnes hammere.

Skal bibliotekarene bli noe mer enn nyttige teknikere, må de bli reflekterte praktikere. En reflektert praktiker kan hamre i vei med liv og lyst. Men hun kan også sage, hun ser dokumentasjonsarbeidet i et større perspektiv. Sitatindeksene gjorde det lett å kartlegge forskningslitteraturen. Det startet med Sciences Citation Index og fortsatte med samfunnsfag og humaniora. Samtidig ble det som lå utenfor kartet, det vil si publikasjoner på andre språk enn engelsk, tidskrifter fra utviklingsland (som det en gang het) og små tidsskrifter generelt, usynlig.

Alle dokumentasjonssystemer innebærer valg. Alle systemer løfter fram noe og undertrykker noe annet. Når CRISTin anvendes på vårt eget fagfelt, oppstår det også skjevheter. Selve registreringen er omfattende. Foredrag, intervjuer, bokanmeldelser og artikler i Bok og bibliotek blir registrert i CRISTin. Men det som teller for institusjonene, er publiseringspoengene. De gir oss penger fra staten. Her er det forskningslitteraturen som framheves. Den er det nesten bare bibliotekforskere som leser. Det bibliotekarene er mest opptatt av, nemlig innovasjon og utviklingsarbeid, blir usynliggjort.

Det ligger ingen ond vilje bak det nye tellekantsystemet; bare mangel på vilje og refleksjon. Departementet trenger enkle styringsverktøy. Noen må fortelle dem at de ikke virker. Mange frykter departementets autoritet. Det er det liten grunn til. Tellekanten faglige felt kombinerer bibliotekfag, vitenskapssosiologi og samfunnsfaglig metode - i form av indikatoreteori. Vi kan invitere staten til en saklig diskusjon om prinsippene. Da vil det rett og slett vise seg hvem som har de beste argumentene.

Prøv

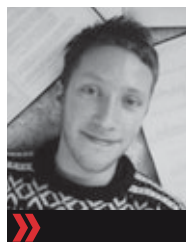
DAG OG TID

– den nynorske vekeavisa for kultur og politikk – gratis!

Send SMS DT3V til 2007, så sender vi deg tre prøvenummer uten at du forpliktar deg til noko som helst.

Det siste gode KYSS

Kva vi skriv om når vi skriv om bøker

Av Lars Petter Sveen, forfatter og bibliotekar

Vi lev i eit land der krimlitteraturen er overalt, og vi lev i eit land der kritikken av krimlitteratur er nærast fráverande. Dei få gongane ein meisterleg krimbok blir oversatt til norsk, druknar ho i all rosen og hyllinga som alt for mange andre bøker i sjangeren har fått. Og kanskje er det meir håplaust enn nokon gong å skulle håpe på at krimlitteraturen blir møtt med ein skarp kritikarpenn, no som Jo Nesbø har stadfesta den skandinaviske krimmens suksess.

Ei krimbok kan vere ei god bok. Formelen og den tronge ramma sjangeren lev i, kan i like stor grad skape stor litteratur som svak litteratur. Problemet er heller at sjangeren har ein tendens til å ty til dei lette løysingane. Eit problem oppstår, og problemet blir løyst. Men gode bøker er folka av karakterar vi trur er menneske, og det er her krimsjangeren slit. Eg har ei sterk dragning mot forfattarar som James Crumley og James Lee Burke. Det som er felles for desse forfattarane, er korleis dei skaper karakterar som transcenderer plottet i bøkene. Korleis det går med karakterane, er viktigare enn korleis det går med løysinga av mysteriet. Blodets hvisken, benpipernes bønn, hele det ubevisste sjeleliv spelar inn, i staden for kulenes kviskring, offe-

rets bønn, og heile det forutsigbare handlingsmønsteret.

Dave Robicheaux, James Lee Burkes helt, har levd gjennom atten bøker til no, og ein kan spørje seg kva det er som driv han. Han har blitt skoten, torturert, banka og fått sparken. Ei kone gjekk frå han (typisk for sjangeren), den neste kona vart skoten og drepen (noko meir originalt), og den tredje kone døydde av ein blodsjukdom (originalt!). Den noverande kona er nonne.

Attpåtil svinn verda han elskar bort: New Orleans er ikkje lenger den mytiske byen han levde i som ung. Korrupte politikarar og mafiaen har gjort sitt beste for å øydelegge metropolen, og da orkanen Katrina skylte over New Orleans, var det ikkje noko tilbake. Sjølv barane, som for alkoholikaren Robicheaux sjeldan bringer med seg lukke, manglar sagmuggen, arbeidarane, rekegumboen og luktene frå gammalt av. Og som ikkje det er nok: Robicheaux blir heimsøkt av djevelen kalla Alkohol. Den valdsame trongen til å drikke driv han fleire gonger utanfor stupet, mens han andre gongar gir seg utslag i noko som må seiast å vere bøkens meir mystiske sider: Tida kan nærast stanse, eller rett og slett slutte å eksistere, og vi blir saman med Robicheaux kasta inn i ei verd der sørstatssoldatar lok-

kar frå sumpene, vietnamesiske snikskyttarar smyg seg gjennom skogane, eller ein elvedampar kjem tøffande opp elva og kallar på helten vår, om att og om att, som om det er dei døde, og ikkje dei levande, som kan gi han fred.

Ein må vakte seg for dei svulstige karakteristikkane når ein skriv om James Lee Burkes bøker. Å halde eit høgt nivå i krimlitteraturen verker dessverre å vere synonymt med det å få omtale som er så panegyriske at ein nærast kjenner lukta av noko rote. Lee Burkes bøker om Dave Robicheaux er utan tvil gode, men dei er òg ujamne. Dette gjeld spesielt dei siste bøkene hans. *The Glass Rainbow* er den attande i rekka, og er kanskje hans beste sidan *Jolie Blon's Bounce*. Mykje av grunnen til at *The Glass Rainbow* fungerer så godt som ho gjer, er at boka held seg til det Lee Burke kan best: Å halde fram skildringa av den torturerte helten vår, Dave.

Ein kan legge Lee Burkes bøker om Robicheaux i to esker. I den eine eska finn ein bøkene der forteljarstemma gir rom til andre karakterar enn hovudpersonen. Når ein har lese desse, kan ein med eitt bli sittande og bla og bla og fundere over kvifor boka ein held i hendene er så tilnærma lik heilt ordinær krim. To av dei nyare romanane til Lee Burke, *The*

Tin Roof Blowdown og *Swan Peak*, er sterkt plaga av dette. I begge to er det ingen utvikling å spore hos hovudpersonen, han er nærast statisk. Som lesarar blir vi kjent med to eller tre karakterar som driv historia framover, mens helten går omkring og prøver å skjønne kva det er som skjer omkring han. I desse bøkene lener Lee Burke seg mot det som er sjølvve motoren i dei fleste krimbøker: Plottet.

I den andre eska finn ein bøkene der hovudpersonen står i sentrum. I desse kan ein oppleve at plottet nærast stoppar opp, det er som om framdrifta i historiene stansar. Den automatiske årsak- og verknadrekkefølgja

som er så typisk for krimbøker, der ein hastar seg mot den eskalerte og valdelege slutten, verker nesten å bli satt på vent. Kva er det som skjer?

Det som skjer er at vi som lesarar blir kjent med karakteren Dave Robicheaux. Og med den evige skildringa av han, som held fram i bok etter bok, maktar Lee Burke å vise eit alvor som langt på veg overgår plottet i intensitet. I dei beste bøkene i serien, som opningstrilogien *The Neon Rain*, *Heaven's Prisoners* og *Black Cherry Blues*, og i seinare bøker som *Burning Angel* og *Cadillac Jukebox*, verker det som om Robicheaux vil gå til grunne. Men ikkje så mykje på grunn av vonde

skurkar eller listige bakmenn, som av sin eigen hang til øydelegging. Lee Burke sitt originale trekk, er at hovudpersonen sjølv erkjenner dette. Han erkjenner det, og reflekterer over det. Det er som om boka du held i handa har komme fram til deg på ein heilt vanleg søndag, ein søndag du har gløymt før han er over, når livet ditt er brote saman. Det siste gode kyss du fekk, er år sidan. Du blar i denne boka om vitlause menneske, du les om byar på andre sida av verda og kva dei gjer med kvarandre på desse stadene, og du veit at dei vil gjere det same her. Kriminaliteten er over alt, mennesket er ingen stader. Menneska er over alt.

Pris til Stig Sæterbakken

Stig Sæterbakken fikk Ungdommens kritikerpris

En stolt elevjury delte 1.

mars ut Ungdommens kritikerpris for 2011/2012 til Stig Sæterbakken (1966-2012) for romanen "Gjennom natten". Prisen ble tatt i mot av hans redaktør Herdis Eggen. Anders Bortne fikk hederlig omtale for "Ismanen".

Susanne Sandslett Ramsdal (18) fra Vardafjell videregående i Haugesund og Anna Marie Lindquist (19) fra Røyken videregående steinerskole delte ut prisen på vegne av elevjuryen på 200 elever fra videregående skole. Kunnskapsminister Kristin Halvorsen åpnet arrangementet.

I juryens uttalelse het det blant annet: "Vinneren av Ungdommens kritikerpris i år er en bok som skildrer alt fra den bunnløse sorgen og den store

forelskelsen, til de minste detaljer, med stor presisjon. Boken tar en med storm, og forfatteren har valgt hvert ord med omhu; det virker som at de er håndplukket og perfekt plassert.

Vinnerboken setter tankene i gang, og får en til å stoppe opp underveis for å reflektere over sitt eget liv. Slik vi leser det, skiller boken seg spesielt fra de andre bøkene ved at den starter i sorg, og ender i håp. Dette håpet avslutter leserens og forfatterens mørke reise på et tankevekkende vis. Håp kommer i så mange former. Det er som et lys som slås av og på. Vinneren av Ungdommen kritikerpris 2011/2012 er Gjennom natten av Stig Sæterbakken."

De 9 juryklassene kommer fra ulike linjer på videregående skoler i hele landet. Alle var til stede under utdelingen. 8 nominerte bøker har blitt lest og vurdert av juryen siden desember, og det har vært harde kamper om vinnerboka. Etter utdelingen får alle elevene møte de nominerte forfatterne.

I sin åpningstale la vekt på Kunnskapsminister Kristin Halvorsen vekt på at juryen har gjort et formidabelt stykke arbeid, og at dette er en viktig, litterær pris.

Prisen er et portrettbilde av vinneren, tegnet av Marvin Halleraker. Vinnerboka blir kjøpt inn i 300 eksemplar, og sendt ut til skolebibliotekene på videregående skoler i landet. En rørt Herdis Eggen takket juryklassene:

-- Dette er en pris vi mottar med stor glede, men også med vemod. Det er en stor trøst at det er unge mennesker som har vært med å kåre Gjennom natten. Det ville Stig vært veldig glad for.

Wanda Voldner, daglig leder i Foreningen !les, mener Ungdommens kritikerpris er en viktig litterær pris.

--Dette er en sterk litterær vurdering, som det er verdt å lytte til. Ungdommens kritikerpris viser at ungdom ikke bare leser samtidslitteratur, men også at de leser den godt, sier Voldner i en pressemelding.

Å forske seg til ei boklov

Professorar frå UiO har forska seg fram til at vi treng ei boklov. Det er ingen grunn til å tru på dei.

Knapt noko land i den vestlege verda har eit litterært system som er så regulert og statleg subsidiert som i Noreg. Bøker av alle slag er fri-tekne for moms, vi har ekspanderande statlege innkjøpsordningar for nesten alle typar litteratur og ei rekkje driftstilskotsordningar. Ein bransjeavtale regulerer bokprisen og forholdet mellom aktørane på feltet. Kollektive vederlagsordningar, velsigna av staten, har gitt forfatarane våre, særleg sakprosaforfatarane, stipendordningar skribentar i andre land berre kan drøyme om.

Heile det litterære Noreg tykkjer dette er som det skal vere. Det gjeld forleggjarar, bokhandlarar, forfatarar og bibliotekarar. Berre ein og annan biblioteksjef trekkjer iblant oppgitt på skuldrene over dei veksande bokpakkane med gratisbøker frå Kulturrådet.

Det litterære Noreg har sitt hovudsete i Oslo. Her sit makta, både den økonomiske og den kulturelle. Her finn vi dei sentrale møtestadene og dei premissgivande nettverka. I dei mektige hovudstadsalliansane i det kulturelle og litterære Noreg finn òg tradisjonelt fleire av professorane ved landets største uni-

versitet sin naturlege plass. Forskarar i den litterære utkant i Bø i Telemark som med solid kunnskap og empiri i botnen, har drista seg til å tenkje nytt kring litteraturpolitiske verkemiddel, har derimot vorte møtte med likesæle og togn i det litterære parnass.

Sist haust fekk to professorar ved Det kongelige Fredriks universitet i oppgåve av Kulturdepartementet å kartleggje og beskrive litteraturpolitiske verkemiddel og rammevilkår i nokre sentrale EU-land, og å vurdere om "elementer ved de kartlagte virkemidlene" kunne ha overføringsverdi til norske forhold. Spesielt skulle dei sjå på verkemiddel som hadde som mål "å fremme bredde i skjønnlitteratur, og et litteraturtilbud på eget lands språk – også i faglitteraturen". Oppgåva skulle gjennomførast på tre knappe månader. Berre UiO-professorar maktar å gjennomføre eit slikt omfattande oppdrag på så kort tid.

Professorane heldt fristen. 15. februar la dei fram ein rapport på 189 sider, inklusive 336 fotnotar og ei litteraturliste på 11 sider. Dei to professorane, som etter kvart fekk med seg tre

forskarkollegaer, har gjort eit imponerende arbeid. I lyntogfart har dei tråla det litterære Vest-Europa og saumfare litteraturpolitiske verkemiddel i heile 15 land. Dette er utførleg beskrive i rapporten. Alle litterære verkemiddel er rett nok ikkje like utførleg analyserte. Av openberre grunnar har forskarane konsentrert seg mest, ja, nesten utelukkande, om eitt verkemiddel, nemlig pris. Omdreingspunktet i rapporten er spørsmålet om korleis detaljistprisen for bøker skal fastsetjast: Ved fri prisfastsetjing eller ved ei særskilt boklov.

Dei analysane og studiane forskarane hadde tilgang til, "konkluderer gjennomgående med at boklover best ivaretar kulturpolitiske mål". Også retane til norske forfatar vil, i følgje rapporten vert "bedre beskyttet i fastprissystem." I land med boklov vert òg kvaliteten og mangfaldet i bokutgivingane halde oppe og på "kunnskapsfeltet vil en boklov bidra til å sikre bredde og sterke faglige miljøer" konstaterer forskarane. Rådet til den norske kulturministeren er klart: "De europeiske erfaringene vi bygger på, tilsier at man bør få på plass en boklov i Norge."

Mening

Av FoU-direktør Georg Arnestad,
Høgskolen i Sogn og fjordane

Ingen hadde venta at analysen til UiO-professorane ville ha konkludert annleis. Eller som leiaren i Den norske Forfatterforening, Anne Oterholm, sjølv seier det: "Innholdet i utredningen kommer ikke som noen overraskelse." Vi visste alle kva konklusjonen ville bli.

Så føreseieleg er nemleg det norske litterære system. Det er bortimot utenkjeleg at ei bokutgreiing med UiO-professorane Helge Rønning og Tore Slaatta i spissen, ville tilrå innføring av frie prisar på den regulerte norske bokmarknaden.

I debatten om UiO-rapporten har det så langt kome fleire innvendingar, mellom anna om tolking og vektlegging av nokre av dei sentrale rapportane forskarane har nytta i sin studie. Her trengst det detaljkunnskap for eventuelt å kunne arrestere forskarane. Desse kunnskapane har eg ikkje. Men lat meg seie følgjande:

1) Rapporten konsentrerer seg, som nemnt ovanfor, nesten utelukkande om vurderingar av boklov og fast- og friprissystema. Berre i beskjeden grad vert det gjort greie for andre litteraturpolitiske verkemiddel i dei ulike landa. Dette er i strid med mandatet. Forfattarane grunngir heller ikkje kvifor dei har valt ut prisen som studieobjekt. Men når vi les konklusjonen i rapporten, skjønner vi kvifor.

2) Å samanlikne litteraturpolitikk og litteraturpolitiske verkemiddel mellom land med ulike politiske system og kulturpolitiske tradisjonar, er ei komplisert øving. Det hadde vore rimeleg at rapporten drøfta ulike utfordringar og avgrensingar ved denne typen komparative studiar, bl.a. ut frå dei komparative kulturpolitikkstudiane professor Per Mangset har gjort. Det gjer rapporten ikkje.

3) Rapporten nemner heller ikkje, med unntak av ein liten fotnote, dei mange studiane og forskingsrapportane som Vidar Ringstad og Knut Løyland har lagt fram om norsk, og delvis om europeisk, litteraturpolitikk og -økonomi siste tiåret. Dette er oppsiktsvekkjande. Er forklaringa den banale at Ringstad og Løyland har kome fram til andre konklusjonar enn UiO-forskarane?

4) Overføringa av dei europeiske erfaringane til Noreg er mekanisk og einsidig, og dreier seg berre om boklova. Kvifor ser ein ikkje denne (moglege) overføringa i samanheng med dei særnorske litterære verkemidla som innkjøpsordningane, momsfraktet for all litteratur og dei svært gunstige personlege stipendordningane som både norske fag- og skjønnlitterære forfattarar har? Kor mange særtiltak treng eigentleg norske litteraturprodusentar?

5) Rapportforfattarane er heilt anonyme. Men det er ingen NOU dei har laga. Tvert imot har dei skrive ein forskingsrapport, innanfor eit omstridt felt, der det er vanskeleg, for ikkje å seie umogeleg, å trekkje sikre konklusjonar. I det minste kunne vi ha venta at prosjektleiarane Rønning og Slaatta hadde reflektert både over dette og over sine eigne posisjonar i det norske litterære systemet, og om det å forske på felt der ein sjølv er aktørar. No kan vi berre leike oss med tanken på kvifor dei ikkje har gjort dette.

Å forske seg fram til eintydige konklusjonar om vi treng ei boklov eller ikkje, lèt seg sjølvsgatt ikkje gjere. Fem framstående forskarar frå landets største universitet prøver likevel å overtyde oss om at det er det dei har gjort. Det er ingen grunn til å tru på dei.

En annen versjon av denne kommentaren sto på trykk som kronikk i Aftenposten 9. mars 2012.

Lille My – bitte liten, knallsterk og uredde!

– eller Mordet på biblioteket

De hadde visst det med en gang de så ham. Denne mannen ville dem ikke vel. Kledd i stripet børsdress, med iphonen i hånden og sekretæren på slep entret han den gamle ærverdige bibliotekbygningen med eiermine. Bibliotekaren som prøvde å hysje på ham, feide han unna med en håndbevegelse, og fortsatte med høy røst:

– Et praktbygg. Stort potensial. Inngangspartiet egner seg godt som resepsjonsareale, og rundt kan det ligge noen små eksklusive butikker. En liten spa-avdeling, kanskje. Leilighetene må ligge ovenpå. Små studioleiligheter, og på toppen et par store designerleiligheter. Lettsolgt, min venn, til høye priser.

Da telefonsamtalen var avsluttet fortsatte han entusiastisk til sekretæren: – Dette blir en gullgrube, forstår du. Så senket han stemmen og hvisket så det runget mellom de støvete hyllene: – Og kommunen er så på knærne økonomisk at de ikke har råd til å si nei. De kommer til å selge til den prisen jeg tilbyr.

De var kommet inn i barneavdelingen. – Bare se her! Som skreddersydd for en gourmetrestaurant. Kanskje en liten delikatessebutikk også. Når vi bare får ut alle disse støvete bøkene. Se på de søylene og de flotte, massive eikehyllene. Perfekt for lagring av årgangsviner og eksklusive oljer og godsaker. Han smattet henrykt.

De hadde ikke hørt mer, for han fór videre på sin befarung.

De var lamslått. Filifjonka, hun som elsker katastrofer, var den første som sa noe. – Jeg visste det, hvinte hun. – Jeg visste at det ville skje noe forferdelig.

– Det har du sagt hver dag de siste tyve årene, sa en hemul som sto litt lenger borte i hylla, – en dag måtte du jo få rett.

– Ro, sa Mummitrollets Pappa. Ro framfor alt.

Mummitrollets Mamma grov oppskjørtet i håndvesken, og fant til en forandring verken plaster eller aspirin.

Politimester Bastian hadde hektiske røde flekker i ansiktet og mumlet: – Først skrive opp, så tenke grundig gjennom saken.

Nasse Nøff hadde gjemt seg bak Ole Brumms rygg, og var sikker på at hvis bare Kristoffer Robin kom ville alt gå bra. Men Kristoffer Robin gikk på privatskole i Wales.

– Hvis vi snakker med ham, skjønner han sikkert at han ikke kan gjøre dette, sa Mormor fra huset i skogen.

– Snakke, snakke, sa Karius og Baktus, som hadde dårlige erfaringer med overtalelseskunster. – Dere så hvordan det gikk med oss.

– Vi må ta et møte, sa Bamsefar fra Hakkebakkeskogen. I kveld klokka 19. Rett etter stengetid. Alle nikket enig.

– Møte meg her og møte meg der, fnøs Lille My iltet. – Her kreves det handling, sa hun og føk på dør.

Da hun kom tilbake, smilte hun selvtilfreds og kløv opp på

»
Av Bente Sabel,
Norsk
Journalistlag

øverste hylle og forsvant mellom brødrene Grimm og Asbjørnsen og Moe. De så ikke noe til henne på lenge, men de hørte at hun romsterte rundt mellom bøkene mens hun nynnet og sang.

◆ ◆ ◆

Direktør og storinvestor Preben Gyldensvans gledet seg til kveldens møte med ordfører, rådmann og en økonomisk rådgiver fra Terra. Sonderingsmøtene hadde foregått i all stillhet, og man regnet med at transaksjonen kunne foregå uten for mye støy. Det hadde vært mye bråk da planene ble kjent for et års tid siden. Kommuneøkonomien var katastrofal, og kommunen var tvunget til å selge unna flere eiendommer. Kinoen og samfunnshuset var for lengst solgt, men da det ble kjent at også det gamle, ærverdige biblioteket kunne bli nedlagt og solgt, var grensen nådd. En aksjonskomité var blitt nedsatt. Det var fakkeltog og underskriftskampanjer. Til slutt hadde kommunen lagt planene på is. Og alt hadde roet seg. De siste ukenes møteaktivitet hadde foregått i all stillhet. Ikke en gang den ekle snushanen av en journalist, Eva Adamsen i Lokalbladet, hadde fått med seg at noe var på gang.

◆ ◆ ◆

Da Gyldensvans tok på seg frakken for å forlate biblioteket oppdaget han at det stakk et brev opp av frakkelommen.

”Jeg sitter med viktig informasjon

i forbindelse med bibliotekkjøpet. Det er all grunn til å tro at noen vil forsøke å lure Dem. Mine opplysninger er meget konfidensielle, men hvis De møter opp på barneavdelingen på biblioteket i kveld kl. 18:30 skal jeg gjøre nærmere rede for saken.

Med vennlig hilsen”

Omtrent samtidig fikk journalist Eva Adamsen i Lokalbladet en e-post fra biblioteket.

”Salg av biblioteket er nær forestående. Hemmelige møter pågår. Hvis du kommer til bibliotekets barneavdeling i kveld kl 18.30 skal du få konfidensiell informasjon.” Ingen signatur.

Eva Adamsen ringte straks biblioteket og prøvde å finne ut hvem som hadde sendt e-posten. Damen på sentralbordet lovet å undersøke saken, men meldte tilbake at ingen hadde sendt noen e-post til avisen i dag. Eva Adamsen regnet med at det var noen som drev ap med henne, for hun hadde vært sterkt engasjert i saken da den var aktuell for et års tid siden, men hun bestemte seg for at det neppe kunne skade å ta en tur.

Preben Gyldensvans bestemte seg for å ignorere det dumme lille brevet, men ettersom timene gikk ble han mer og mer nysgjerrig. Etter hvert bestemte han seg for å ta en tur på biblioteket før han gikk i det hemmelige møtet med kommunepampene.

◆ ◆ ◆

Klokka var nøyaktig 18.30 da journalist Eva Adamsen kom inn i lesesalen på biblioteket. Hun nikket vennlig til bibliotekaren bak skranken, og fortsatte videre bortover gangen i retning barneavdelingen. I det øyeblikk hun åpnet døra lød et forferdelig brak. Så ble det helt mørkt.

Eva Adamsen ble stående fortumlet med hånden på

dørhåndtaket. Det hørtes ut som små føtter løp rundt inne på barneavdelingen. Tenk om det var rotter! Hun grøsset. Etter et minutt eller to kom lyset tilbake. Og der, midt på gulvet i det store rommet, lå en av de store, tunge eikehyllene veltet, og bøkene som en gang hadde vært sirlig sortert og alfabetisert, lå i hauger utover hele lokalet. Hun skulle akkurat til å snu, da hun oppdaget en brun skinnmappe like foran føttene sine. Hun grep den, og puttet den i full fart ned i den store bagen hun hadde hengende over skulderen. I neste øyeblikk kom den vettskremte bibliotekaren løpende: – Hva skjedde?

– Jeg vet ikke, sa Eva Adamsen.
– Lyset gikk, og jeg hørte et forferdelig smell, eller var det omvendt? Da lyset kom på igjen, så det altså slik ut.

– For et kaos, sa bibliotekaren ulykkelig, – for en jobb vi har foran oss. Jeg får ringe biblioteksjefen. Forresten; du så ikke en mann på din vei?

– En mann? Eva Adamsen så undrende på henne, – nei, det var ingen her da jeg kom.

– Det gikk en mann inn på barneavdelingen like før du kom, og jeg har ikke sett ham gå igjen. Hun ristet på hodet, og sa halvveis til seg selv: – Han kan ha gått mens jeg var borte og satte opp noen bøker i hyllene.

Eva Adamsen tok et godt grep om skuldervesken og gikk.

◆ ◆ ◆

Klokka var blitt 19.15 og mennene i det lille møterommet i rådhuset begynte å bli urolige. Det lignet ikke Preben Gyldensvans å være forsinket – i hvert fall ikke til et møte hvor det handlet om store penger. Sekretæren hadde allerede ringt ham fire ganger, men fikk bare Telenors mobilsvar som tilbød å ta imot beskjed.

◆ ◆ ◆

Eva Adamsen løp tilbake til redaksjonen, brygget seg en sterk kopp kaffe og åpnet den brune skinnmappen. Hun hadde ikke bladd lenge før hun skjønnte at hun satt på informasjon som kunne knuse både ordfører, rådmann og den motbydelige investoren Preben Gyldensvans. Hun hadde aldri tvilt på at fyren var en kjeltring, men her hadde hun bevisene, svart på hvitt. Privat korrespondanse mellom ordføreren, rådmannen og Gyldensvans, der toppolitikeren og byråkraten lover å hjelpe investoren. Biblioteket skulle han få, til en god pris. Og prosessen skulle føres i det skjulte, så langt det var mulig. Det var snakk om bestillinger. Pene beløp til både ordfører og rådmann, betalt til utenlandske konti. Og håndpenger nok til å kjøpe ut andre som måtte stå i veien. Eva Adamsen grep telefonen og ringte ordføreren.

◆ ◆ ◆

Klokka hadde passert 21, og mennene i det lille møterommet tvinnert slips og diskuterte bekymret hva de skulle foreta seg. Det måtte ha skjedd noe.

Men – ringe politiet kunne de jo ikke.

Da ringte ordførerens mobiltelefon med upassende muntre toner fra en eller annen Sousa-marsj. Han famlet i alle lommene før han fant telefonen. Det var journalist Eva Adamsen. Det gjaldt salg av biblioteket. Om det ikke var så at det var et møte nå i kveld? Og hvorfor er denne saken unntatt fra offentlighet? Hva skjer egentlig? Ordføreren ble blek. Han stammet og stotret noe om at det hele måtte bero på en misforståelse, og at han absolutt ikke hadde noen kommentar, og hva hun enn måtte sitte på av informasjon, var dette bare juks og bedrag. Funnet på av politiske motstandere for å sverte ham. Han brøt samtalen og slo av telefonen.

◆ ◆ ◆

De fant ham klokka 11 neste formiddag. Det var lederen for barnebokavdelingen som oppdaget en elegant håndsydd italiensk sko som stakk fram mellom Gullivers reiser og Tante Gummiguttas nye hus. Det ble snart klart at bokhaugene ikke bare skjulte én italiensk sko, men to, og at begge

skoene satt på en svært elegant, men akk så død herre.

Da politiet kom til stedet kunne de bare konstatere at den avdøde var direktør og investor Preben Gyldensvans. Drept momentant av fire bind av Asbjørnsen og Moes samlede eventyr og en tung eikehyll som på uforklarlig vis hadde løsnet og veltet.

◆ ◆ ◆

Et halvt år senere er Eva Adamsen tilbake på biblioteket. Hun hilser på den samme bibliotekaren, som nikker gjenkjennende og gratulerer.

Det hadde vært noen turbulente måneder. Eva Adamsen var blitt innkalt til avhør. Da det ble klart at hun hadde vært på biblioteket da ulykken skjedde, og attpå til var i besittelse av Gyldensvans dokumentmappe, ble hun varetektsfengslet i tre døgn. Etterforskningsledelsen måtte motstrebende innrømme at de ikke hadde noen bevis mot henne. Hun hadde ikke satt sine ben på biblioteket på mange måneder før denne hendelsen, og hun kunne umulig ha greid å skru løs veggfestene på hylla, og så dytte

den over herr Gyldensvans i løpet av den korte tiden.

Den mystiske brevskriveren fant de aldri. Og veggfestene på hylla? Ja, de måtte ha skrudd seg løs over lang tid. Og så var altså stakkars Gyldensvans tilfeldigvis der da hylla fant det for godt å velte. Politiet henla saken. Ulykke. Intet kriminelt forhold.

Biblioteket var reddet. Ordføreren og rådmannen ble tiltalt og dømt for korrupsjon, Terrarådgiveren hadde for lengst dratt ut på nye økonomiske eventyr (men det er en helt annen historie). Og Journalist Eva Adamsen ble tildelt "Den store journalistprisen" på NJs landsmøte noen måneder senere.

◆ ◆ ◆

Eva Adamsen sitter lenge og grubler på biblioteket denne ettermiddagen. Hva var det egentlig som hadde skjedd? Tilfeldigheter, neppe. Hun titter opp på den store eikehylla. Den er forsvarlig boltet til veggen nå. På øverste hylle sitter hele Mummifamilien på rekke og rad, og sannelig blunker ikke Lille My til henne og smiler lurt.

Påskekrim

Påskekrim er kriminalromaner og kriminalnoveller lansert med tanke på ferie- og fritidslektyre i den stille uke. Påskekrim er for øvrig ikke bare begrenset til bøker, hefter og blader. Med radioen ble genren etter hvert prøvd ut som kriminalhørspill, og fenomenet ble ytterligere befestet da også NRK Fjernsynet omsider tok opp tradisjonen med å sende daglige krimserier i tre til fem deler, – i tillegg til enkeltstående, filmatiserte episoder av kriminalmysterier etter de store detektivromanforfatterne, Arthur Conan Doyles Sherlock Holmes, Agatha Christies Hercule Poirot og Miss Marple, Alfred Hitchcocks filmer, m.fl. Spesielt Phyllis Dorothy James' detektivhelt, Adam Dalgliesh, ble på 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet nærmest ansett å være en nødvendig ingrediens i norsk påskefeiring.

Kilde: Wikipedia

Tilskot til litteraturformidling i biblioteka, 2012-13

NYNORSK LITTERATUR

For å styrkje det språklege mangfaldet og biblioteka som formidlingsarena lyser Fritt Ord ut tilskot på kr 50 000 til aktivitetar i norske bibliotek.

Illustrasjon: Marv'n Halleraker

Norske folkebibliotek eller foreningar og enkeltpersonar som samarbeider med bibliotek kan stå som søkjarar. Søkjarane avgjer sjølve tematikk og type tiltak. Det kan til dømes dreie seg om seminar, forfattarbesøk, debattmøte, foredrag eller skuleprosjekt.

Fritt Ord ynskjer med utlysinga å stimulere til formidling av nynorsk skjønn- og faglitteratur og vekkje interesse for lesing og fremje lokalt ordskifte. Utlysinga fell saman med 200-årsjubileet for Ivar Aasen sin fødsel i 2013.

Søkjarar vert oppmoda til å utforme ei projektskisse som gjer greie for tematikk, tidshorisont og involverte krefter. Budsjett og finansieringsplan må leggjast ved. Tilskot kan innvilgast til enkelttiltak eller til ein serie med arrangement. Tiltaka bør gjennomførast i 2012 og/eller 2013.

Søknadslevering på nett,
sjå www.fritt-ord.no.

Innsendinga bør merkjast med
"Bibliotekutlysning 2012-13".

Innkomne søknader vert handsama
tidleg i juli.

Søknadsfrist 20. juni 2012.

Vedlegg kan sendast per post til:
Fritt Ord
Uranienborgveien 2
0258 Oslo

Kontakt:
Oskar Kvasnes, Fritt Ord,
tlf. 23 01 46 44 og e-post:
oskar.kvasnes@fritt-ord.no

FRITT ORD

Returadresse: Bok og Bibliotek
DB Partner AS, Postboks 163,
1319 Bekkestua

Lokalhistorisk magasin

Populærvitenskapleg magasin for alle med interesse for lokalhistorie. Utgis av Landslaget for lokalhistorie og Norsk lokalhistorisk institutt og kommer ut fire ganger i året. Pris for ett års abonnement er kr 220. Kontakt oss på e-post: hans.nissen@ntnu.no eller telefon: 73 59 63 95.

